

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

5.402.465 a Barcelona, 2.693.050 a Girona, 2.323.087 a Lleida, i 3.227.078 a Tarragona²⁸⁸.

Fins el 13 de maig de 1823 no es decretà que els subministraments fets a l'exèrcit des del mes de juliol de 1822 podien descomptar-se de la contribució, una mesura que hagués alleugerit la càrrega fiscal, però que arribava massa tard²⁸⁹. Podem fer-nos una idea de la deficient recaptació de les contribucions d'aquests anys, amb l'exemple de la Bisbal del Penedès, que va deixar de pagar el 73% de les contribucions d'aquests anys²⁹⁰. Pel conjunt de l'estat Joaquin del Moral ha assenyalat que dels 1.438 milions pressupostats només es recaptaren 595 milions, és a dir un 41,5%, originant un dèficit de 843 milions (un 58,5%)²⁹¹.

III.1.5 La política tributària i les hisendes locals²⁹²

Els propis (sobretot, l'explotació monopolística o l'arrendament de determinades activitats econòmiques com la fleca, la taverna, la carnisseria, el forn, la tenda, el molí i de la venda d'aiguardent, oli, sal i pesca salada) eren la principal font de finançament municipal català a l'Antic règim²⁹³. En canvi, els béns comunals i les terres de propis no

---

²⁸⁸ Les dades a CANGA ARGÜELLES: *Diccionario...*, I, pàg.293.

²⁸⁹ Reial Decret de 13 de maig de 1823.

²⁹⁰ Vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.81. Les dades a l'AHMBP, lligall 44.

²⁹¹ MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.160-163.

²⁹² Per aquest tema és imprescindible la consulta de Jordi CASAS ROCA: *La configuració de la Hisenda Municipal liberal a Catalunya, 1813-1855*, tesi doctoral inèdita, IHJVV-UPF, 1994; "Els ajuntaments com a agents locals de la hisenda central (1802-1868)" dins *Formes i relacions del poder local a l'època contemporània*, Barcelona, 1995, pàg.169-175; "Revolució liberal i hisenda municipal. Catalunya 1813-1855", dins *Gausac*, núm.6 (1995), pàg.49-56, i "La hisenda municipal liberal a Catalunya durant la primera meitat del segle XIX", dins *III Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Funcionament de les finances locals al llarg de la història*, Barcelona, 1996, pàg.85-107. Vegeu, també, M. Jesús ESPUNY i José SARRIÓN: "La hacienda y los bienes de propios de los municipios catalanes de comienzos de la revolución liberal", dins *El món rural català a l'època de la revolució liberal*, Cervera, 1991, pàg.85-122, i Ramon ARNABAT: "La Hisenda municipal durant el trienni liberal (1820-1823). L'exemple del Penedès", dins *III Congrés...*, pàg.317-328. Una visió més general a Carmen GARCÍA GARCÍA: *La crisis de las Haciendas locales. De la reforma administrativa a la reforma fiscal (1743-1845)*, Valladolid, 1996, i "Las reformas de las Haciendas Locales en los primeros periodos constitucionales", dins *Revista de Estudios Políticos*, núm.93 (1996), pàg.431-444. Vegeu també Luis LORENTE: *Revolución liberal y municipalidad. Toledo, 1820-1823*, Toledo, 1993, especialment les pàg.21-61, i Salvador SALORT: *La Hacienda local en España contemporánea. La Hacienda municipal de Alacant (1800-1923)*, Alacant, 1998, especialment les pàg.27-99.

²⁹³ Pel conjunt de l'estat els ingressos de propis significaven el 68% del total d'ingressos de les hisendes locals, els arbitris el 24%, i els repartiments o "tallas" el 8% ("Memoria leída a las Cortes por el encargado del Despacho de la Secretaría de Gobernación de la Península", DSC, 1821, t.I, pàg.85-105, apèndix segon a la sessió núm.7 de 4 de març (pàg.88 per aquestes dades).

eren gaire abundants en el patrimoni municipal dels ajuntaments catalans²⁹⁴. Això ho podem comprovar al mirar les dades referides al 10% de propis i arbitris que havien de pagar els ajuntaments l'any 1818, i que en conjunt pujaven 426.286 rals d'ardit, corresponent la majoria d'ells a les viles i ciutats catalanes, i no pas a les zones rurals i muntanyoses²⁹⁵. Naturalment, hi havia excepcions, referides quasi sempre a les zones muntanyoses de l'interior, com la ciutat de Solsona que a mitjan segle XIX encara continuava mantenint una important presència dels béns de propis per un valor aproximat de 100.000 rals, sobre els quals pesaven cinc censals per valor d'uns 3.000 rals que tenien els seus orígens a mitjan segle XVII i inicis del XVIII, i que costaven anualment uns 1.500 rals²⁹⁶.

La pèrdua de terres de propis i comuns, s'havia accelerat a finals del XVIII per les usurpacions dels senyors, per les rompudes dels propis veïns i les vendes realitzades pels ajuntaments per fer front a les penúries econòmiques, aquestes darreres seran les que s'accentuaran durant la guerra del francès, tal i com assenyalava Agustín Argüelles:

“A tal ruina han llegado estos bienes, que en pocos pueblos alcanzan sus rendimientos a cubrir las cargas municipales, siendo continuas las quejas de insolvencia contra los ayuntamientos, y frecuentes las peticiones de estos cuerpos de que se les conceda permiso para reemplazar la falta de propios con nuevos arbitrios para sus indispensables atenciones.”²⁹⁷

El cas de Solsona potser ens pugui il·lustrar sobre aquest fet, ja que l'any 1801 els comptes de l'ajuntament constataren uns ingressos de propis i arbitris de 8.675 rals d'ardit, i les despeses només pujaven 7.809 rals, és a dir tenia un superàvit de 866 rals²⁹⁸; mentre que l'any 1814 els propis de l'ajuntament només ingressaven 723 lliures, que un cop deduïdes les despeses d'administració i les contribucions que pujaven 158 lliures, restaven netes 564 lliures que havien de fer front a les 1.700 lliures de despeses de

---

²⁹⁴ Per Catalunya vegeu ESPUNY i SARRION: “La hacienda...”, pàg.90 i Josep BRINGUÉ i PORTELLA: “Breus reflexions sobre els béns comunals a la Catalunya Moderna” dins I Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, I, pàg.165-175 (pàg.165-170, per aquesta qüestió) que assenyalava la molt localitzada importància dels béns comunals al nostre país (corregiments de Tarragona, Girona, Lleida, Tortosa i Vic). Sobre aquest tema vegeu Alejandro NIETO: Bienes comunales, Madrid, 1964, pàg.169-174 i 842-872 i Historia de la propiedad comunal, Madrid, 1981, pàg.321-357; Antonio Miguel BERNAL: “Haciendas locales y tierras de Propios: funcionalidad económica de los patrimonios municipales (siglos XVI-XIX)”, dins Hacienda Pública Española, núm.55 (1978), pàg.285-312 (especialment les pàg.293-302, per aquest anys); i José I. JIMENEZ BLANCO: “Los montes públicos en la España contemporánea: la cara oculta de la propiedad” dins Noticario de Historia Agraria, I, núm.2 (1991), pàg.27-34.

²⁹⁵ ADB, lligall 36, expedient 3.

²⁹⁶ Les dades referides a l'any 1852 a l'expedient 5 “Béns Municipals”, lligall 137B de l'AHCS.

²⁹⁷ “Memoria leída a las Cortes por el encargado del Despacho de la Secretaría de la Gobernación de la Península”, DSC, 1821, I, sessió d'1 de març de 1821, apèndix segon al núm.7, pàg.89. També a l'ACD, lligall 88, expedient 4).

funcionament de l'ajuntament (sous, secretari, obres públiques, enllumenat, etc.), cosa que significava un dèficit de 1.136 lliures²⁹⁹.

Aquesta era en síntesi l'evolució dels propis dels ajuntaments segons la Comissió de les Corts encarregada d'estudiar-ne la seva situació:

“Desde tiempo inmemorial poseyeron los pueblos en España bienes comunes a sus vecinos, que se conocieron con el nombre de propios y arbitrios, con cuyos productos atendieron a sus gastos comunes y consiguieron recursos para evitar, entre otras calamidades, la de ser enteramente esclavos.

Hasta el reinado de los Reyes Católicos cuidaron los mismos pueblos de la administración e inversión de sus propios y arbitrios, y solo desde dicha época se mezcló el Gobierno en aquella administración, imponiendo reglas y trabas que menoscabaron la acción libre y popular de los interesados, y por consiguiente las ventajas del patrimonio común de los pueblos.

Don Felipe V avanzó más, y por el art. 17 de la Instrucción de 1718, en que se introdujeron en España las intendencias y contadurías de ejército y provincia, puso bajo su inspección y disposición los propios y arbitrios de los pueblos. [...], por tal método era muy difícil reunir los conocimientos generales de este ramo de propios y arbitrios por los diversos canales por donde corría su administración, origen de fraudes, ocultaciones e inteligencias dañosas a los intereses de los pueblos y su prosperidad; por lo que S.M. en su real decreto e instrucción de 30 de Julio de 1760, mandó que el Consejo de Castilla, con inhibición de otro alguno dirigiese, gobernase, administrase y tomase anualmente las cuentas de los propios y arbitrios de los pueblos del Reino, para que constándole su legítimo producto, cuidas igualmente de su legítima inversión en los fines de su instituto, [...]. En consecuencia de ella se instalaron en la corte la contaduría general y otra particular en cada provincia señalando para su dotación el 2 por 100 sobre los productos generales de propios y arbitrios. [...] Más sin embargo de esto, en las provincias las contadurías de propios y arbitrios y de las rentas estuvieron hasta el año 1808 unidas en un solo contador, que percibía por mitad de ambos ramos su sueldo. [...].

Por los artículos 321 y 323 de la Constitución se encarga a los ayuntamientos la administración e inversión de los caudales de propios y arbitrios conforme a las leyes y reglamentos, bajo la inspección de las Diputaciones provinciales, a quienes rendirán cuenta justificada cada año de los caudales que hayan recaudado e invertido. [...] Así fue que por el decreto de 3 de Julio de 1813 ya suprimieron las mismas Cortes la contaduría general de propios que existía en la corte, fundándose en que por el orden sentado en la anterior instrucción han de terminarse en las provincias los negocios de propios y arbitrios.

Por otro decreto de la misma fecha dijeron aquellas Cortes lo siguiente:

Primero: En lugar del 17 por 100 que hasta ahora han pagado los propios de los pueblos para diferentes objetos públicos, pagarán únicamente en adelante el 10 por 100, aplicado a la consolidación de vales.

Segundo: Se suprimen y quedan a favor de los propios en los mismos pueblos las dotaciones con que hasta ahora contribuyeron a los llamados diputados y agentes de las provincias que los tenían en la corte.

Posteriormente, como saben las presentes Cortes, por su orden de 7 de Noviembre de 1820, se destinó el citado 10 por 100 que sobre los productos de propios percibía el Crédito público, a los reparos o continuación de los caminos de las respectivas provincias a que pertenecen.”³⁰⁰

---

²⁹⁸ AHCS, lligall 103, carpeta 43.

²⁹⁹ Les dades estan reproduïdes a l'Annex III.4 (AHCS, lligall 99, expedient 62). Vegeu el cas de l'Aleixar a Pere ANGUERA: “Economia i societat en un poble del comtat de Prades a la crisi de l'Antic Règim: L'Aleixar, 1815-1824”, dins *Quaderns d'Història Contemporània*, núm. (Tarragona, 1991), pàg.91-109 (pàg.91-99).

³⁰⁰ DSC, ex.1821-1822, t.II, pàg.1.507-1.511, sessió 94 de 28 de desembre.

Com ha assenyalat Alejandro Nieto: *“En el tejer y destejer de nuestra historia constitucional de primeros de siglo, constituye la legislación de baldíos un hilo que permanece inalterable por encima de las transmutaciones políticas”*³⁰¹.

Com mostra el cas de Solsona, la situació econòmica dels ajuntaments, que ja venia patint dificultats greus des de la guerra del francès³⁰², s'anà agreujant al llarg del Trienni a causa de les elevades exaccions fiscals, tant ordinàries com extraordinàries, tant liberals com reialistes³⁰³. El diputat català Oliver havia manifestat a les Corts que:

*“A tal ruina han llegado estos bienes [de propios] que en pocos pueblos alcanzan sus rendimientos a cubrir las cargas municipales, siendo continuas las quejas de insolvencia contra los ayuntamientos, frecuentes las peticiones de estos cuerpos de que se les conceda permiso para reemplazar la falta de propios con nuevos arbitrios para sus indispensables atenciones.”*³⁰⁴

A més, la legislació liberal reduí el poder econòmic dels municipis al liberalitzar l'activitat econòmica que *“privará al municipio de su principal fuente de ingresos y de la titularidad del ejercicio monopolístico de ciertas actividades económicas o la facultad de su arrendamiento”*³⁰⁵. Tot i que sovint s'ha assenyalat com l'inici del control estatal de les hisendes municipals les èpoques liberals, cal recordar que aquest control ja s'inicià en l'època de Carles III i s'accentuà durant el període 1814-1820³⁰⁶.

Davant els intents del liberalisme de controlar els comptes municipals, el diputat català Oliver proposà a les Corts de suprimir les comptadores de propis de les Diputacions, que els propis es reduïssin al mínim imprescindible i que fossin administrats pels mateixos ajuntaments. Oliver argumentava que el control que es pretenia per part

³⁰¹ NIETO: Bienes..., pàg.172.

³⁰² Com han demostrat els estudis de Josep FONTANA: *“La financiación de la guerra de la Independencia”* dins Hacienda Pública Española, núm.69 (1981), pàg.180-193 i Josep FONTANA i Ramon GARRABOU: Guerra y Hacienda. La hacienda del gobierno en la Guerra de la Independencia. 1808-1814, Alacant, 1986. Vegeu, també, ESPUNY i SARRION: *“La hacienda...”*, pàg.85-122; Joseba de la TORRE: Financiación de la guerra napoleónica y venta de bienes concejiles en Navarra (1808-1820), Madrid, 1991 i Arantxa OTAEGUI: Guerra y crisis de la hacienda local. Las ventas de bienes comunales y de propios en Guipúzcoa, 1764-1814, San Sebastián, 1992. Pel Penedès, vegeu ARNABAT: *“La Hisenda...”*, pàg.317-320 i Liberals..., pàg.31-44 i 106-110.

³⁰³ Tenim pocs estudis sobre les hisendes municipals durant el Trienni, tot i que en el treball ja citat de CASAS: La configuració..., s'hi dediquen força pàgines (351-409) i es força complert, també a ARNABAT: *“La Hisenda...”*. Citem, a tall d'exemple, els treballs de Maria José ALVAREZ PANTOJA: *“La hacienda municipal sevillana en el Trienio Liberal”* dins Hacienda Pública Española, núm.55 (1978), pàg.25-96 i de Luis LORENTE TOLEDO: Revolución liberal y municipalidad. Toledo 1820-1823, Toledo, 1993. Vegeu les dades referides a dos municipis del Penedès, l'Arboç (Annex III. 5 i 6) i el Vendrell (ARNABAT: Liberals..., pàg.108-109). Per l'Arboç durant el Trienni vegeu Gaietà VIAPLANA: Notes històriques de la parròquia i vila d'Arbós, pàg.258-269.

³⁰⁴ DSC, ex.1821-1822, t.II, pàg.1.588, sessió 99 de 2 de gener.

³⁰⁵ ESPUNY i SARRION: *“La hacienda ...”*, pàg.89. Vegeu també SALORT: La Hacienda..., pàg.43-55. Exemples del Penedès a ARNABAT: *“La Hisenda...”*, pàg.318-320.

d'instàncies superiors era inútil, ja que els béns de propis haurien subministrat 100 milions de rals, mentre que les dades en mans del govern constaven com a registrats 25 milions, per això afirmava que *“la mejor regla de cuantas pueden adoptarse para la buena administración de los propios y arbitrios es, [...], la de que se repartan los terrenos, se vendan las fincas de propios y se conviertan todos los arbitrios en partes adicionales de las contribuciones generales o cupos respectivo”*, i que *“los ayuntamientos deben administrar e invertir sus fondos; las Diputaciones deben visar sus cuentas, y las Cortes aprobarlas”*³⁰⁷. Finalment, Oliver, proposava la desaparició de la càrrega del 10% sobre els propis dels pobles:

“Porque toda contribución sobre propios y arbitrios es desigual e injusta o viciosa, pues que hay pueblos grandes y ricos, como Barcelona, que no tienen propios ni arbitrios algunos o que no los tienen tan cuantiosos como pueblos pequeños y miserables, porque generalmente los arbitrios representan más bien las deudas o las necesidades de los pueblos que su riqueza: así que, subsistiendo dicho 10 por 100, resultaría que pueblos como Barcelona contribuirían nada o menos que los pueblos más ínfimos para un objeto en que más interesan y en que más sin comparación alguna deben contribuir los pueblos grandes, a cuyos puntos se dirigen los caminos.”

Conseqüents amb el liberalisme econòmic que defensaven les noves autoritats, el Cap polític de Catalunya manà als ajuntaments, a mitjan mes de maig de 1820, que *“se substituyan los derechos municipales que gravitan sobre el comercio interior de todo lo que se compra y vende en los mercados y ferias, y lo que transita por el pueblo o su término con destino a otro”*³⁰⁸. Però una cosa eren les teories i una altra de ben diferent, la praxi com mostrà el debat a les Corts sobre la supressió dels punts públics de venda. Aquesta qüestió provocà un debat important entre les diferents concepcions del liberalisme econòmic. Mentre el diputat Istúriz demanava la seva total abolició, i el mateix feia el diputat Moreno Guerra: *“pues con ellos los ricos y los pudientes robaron a los pobres e infelices. Es necesario conocer nuestras costumbres, y que nuestra libertad está naciente, y se la debe proteger ahora más que nunca, pues aunque el pueblo español tenga buen sentido y buenas ideas, él no puede todavía obrar por si en muchas cosas, y le dirigen un corto número de intrigantes”*³⁰⁹. La Comissió d'Hisenda mantenia una posició intermèdia i proposava *“dejar a los pueblos en libertad de tener o no puestos públicos, e impidiéndoles la exclusiva en ningún ramo”*, tenint en compte

---

³⁰⁶ CASTRO: *La Revolución...*, pàg.22-56, i GARCÍA GARCÍA: “Las reformas...”, pàg.431-434.

³⁰⁷ DSC, ex.1821-1822, t.II, pàg.1.587-1.589, sessió 99 de 2 de gener.

³⁰⁸ Circular de Josep Castellar amb data de 16 de maig de 1820. Una altra circular en el mateix sentit i queixant-se de la *“omisión de los pueblos en el cumplimiento de las órdenes”* amb data de 14 d'agost de 1820.

que “las Cortes han acordado se excite el celo de las Diputaciones provinciales para que proporcionen ocupación a los artesanos y jornaleros en el próximo invierno, [la supresión de los puestos públicos de venta] sería privarle de los medios de llevar a efecto este importante resolución”³¹⁰. El mateix Secretari de la Governació reconeixia davant les Corts, el mes de març de 1821, que:

*“Como los arbitrios han sufrido grandes mudanzas por la libertad concedida al comercio y prohibición de estancar los géneros de primera necesidad, es indispensable que los pueblos suplan estas faltas y atiendan a cubrir sus gastos municipales, por medio de la imposición de otros, para lo cual es de la mayor importancia que las Cortes fijen algunas reglas, bien sea permitiendo un ligero aumento en la contribución directa, o bien algún impuesto sobre los objetos de consumo en su venta o entrada en los pueblos, pero sin embarrar el libre tráfico y circulación de aquellos.”*³¹¹

L'ajuntament de Granollers, per exemple, passà de cobrar unes 2.000 lliures pels diferents arrendaments municipals l'any 1820, a tan sols 673 lliures l'any 1821, cosa que va fer que el conjunt dels ingressos de l'esmentat ajuntament baixessin de 3.420 lliures a 1.458, és a dir que es reduïssin més de la meitat en un any³¹². Tot plegat obligà aquest ajuntament, com a molts d'altres, a sol·licitar a la Diputació de cobrar nous impostos indirectes sobre els consums. La proposta fou acceptada per la Diputació argumentant, sorprenentment “*cuan ventajoso es que se haga por medio de contribuciones indirectas*”³¹³. Tot i això, la proposta no arribà a quallar, i una companyia formada per veïns acomodats proposà de fer-se càrrec de les despeses del comú que pujaven a 30.572 rals, a canvi que els deixessin gestionar els impostos, és a dir privatitzar la gestió econòmica del comú³¹⁴. Cal considerar que la mitjana de dèficit de les hisendes

³⁰⁹ DSC, 1820, t.III, pàg.1.908-1.911, sessió 114, de 26 d'octubre.

³¹⁰ DSC, 1820, t.III, pàg.1.908-1.911, sessió 114, de 26 d'octubre.

³¹¹ “Memoria leída a las Cortes por el encargado del Despacho de la Secretaria de la Gobernación de la Península”, DSC, 1821, I, sessió d'1 de març de 1821, apèndix segon al núm.7, pàg.89. També a l'ACD, lligall 88, expedient 4).

³¹² “Actes. Granollers. 1820-1823” (ADB, lligall 81, expedient 8).

³¹³ A Granollers es proposava 2 pessetes per càrrega de vi, 2 pessetes per peça d'animal a vendre, 12 diner per quartà d'oli, 1 ral per pam de peça venuda, etc. (“Actes. Granollers. 1820-1823”, sessions de 28 de juny i 8 de juliol de 1821 a l'ADB, lligall 81, expedient 8). A Igualada es proposava cobrir un dèficit municipal de 22.500 rals amb impostos sobre el consum d'aiguardent i de carn de porc (“Actes .... Igualada”, sessió de 20 de febrer de 1823); i al Vendrell es pretenia cobrir els 4.000 rals de dèficit amb un impost sobre el transport de vi a la platja (AHV, “Copiador de correspondencias. 1820-1823”). Vegeu demandes a la Diputació de Barcelona en aquest sentit a Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12 (1822): Badalona i Taradell (31-V). A Capellades, amb un dèficit de 4.881 rals, es proposà un impost de deu sous per cap de bestiar consumit a la vila (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 14 de febrer de 1823).

³¹⁴ “Actes. Granollers. 1820-1823”, sessió de 6 de juliol de 1821 (ADB, lligall 81, expedient 8). Vegeu a l'annex III.5 els pressupostos d'aquest ajuntament per l'any 1821.

municipals pels anys 1821, 1822 i 1823 se situà entre el 24 i el 30% del pressupost, i per eixugar-los es va recórrer sovint als impostos sobre els consums³¹⁵.

En tenim un exemple força clar en l'ajuntament de Tarragona que, a mitjan mes de setembre de 1820, es queixava de la manca de recursos de la Hisenda local, ja que si bé els ingressos de propis pujaven 11.316 lliures, si s'eliminaven els impostos per l'arrendament de la botiga de l'oli, el de la del sabó i l'impost d'introducció de gra i farina, seguint les instrucció que establia la llei, els ingressos quedarien reduïts a 4.596 lliures³¹⁶. Per solventar aquests problemes l'ajuntament proposava que:

*“Casase todo arbitrio e impuesto sea de la naturaleza que fuere y que por las atenciones y gastos indispensables a la ciudad se estableciese una contribución directa o sea un reparto vecinal con toda la aproximación posible a las facultades de cada vecino, y a que sea factible a una rigurosa igualdad en repartos de esta naturaleza.”*³¹⁷

Tot i que reconeixia les dificultats per a dur a terme la seva proposta perquè *“acostumbrados los hombres a ciertos temas de alguna antigüedad, por más que adolezcan de vicios se les figura más llevadera una Contribución o imposición indirecta sobre antiguo sistema que otra aunque sea más justa y por la que directamente debe exigirseles cierta cantidad de dinero.”* Per tot plegat acabava imposant noves contribucions indirectes per a compensar les que desapareixien, tot i que algunes provocaren força enrenou, com el dret d'entrada de la verema a la ciutat, ja que els pagesos s'hi oposaren frontalment argumentant que era inconstitucional:

“Siendo la referida Ciudad la primera que en esta Provincia se decidió a favor de la Constitución tiene el más indisputable derecho a disfrutar de los beneficios que ella dispensa a todos los Españoles. La abolición de las odiosas privativas y ciertos derechos municipales incómodos a los Pueblos, ha sido uno de sus más ventajosos resultados. La abolición de las odiosas privativas y ciertos derechos municipales incómodos a los Pueblos, ha sido uno de sus más ventajosos resultados. [...] Si el importe de los tres sueldos por carga de vendimia se empleaba como es regular para algún objeto útil al público, no es justo que los satisfagan únicamente la apreciable clase de Labradores; sino que debe soportarse entre todos los vecinos como sabiamente lo previene la Constitución que tenemos jurada.”

Aquesta és una exposició molt interessant perquè junt a arguments econòmics s'hi adjunten criteris polítics de pes, com el d'aconseguir el suport dels pagesos al nou sistema:

---

³¹⁵ A Granollers el dèficit representava per l'any 1821 el 24,5% del pressupost (“Actes. Granollers. 1820-1823”, sessions de 28 de juny i 8 de juliol de 1821); al Vendrell per l'any 1822 representava el 29% (AHV, “Copiador de correspondencias. 1820-1823”); i a Igualada per l'any 1823 representava el 28,5% (“Actes .... Igualada”, sessió de 20 de febrer de 1823). Una situació força semblant es donava arreu de l'estat, vegeu per Alacant SALORT: *La Hacienda...*, pàg.177-230, que situa el dèficit municipal d'aquesta ciutat durant el Trienni en una mitjana del 30% (pàg.179).

³¹⁶ Per aquesta qüestió vegeu FERRER: “Problemes...”, pàg.140-160.

³¹⁷ *Acuerdos, 1820-II*, vol.23, doc.503, AHMT

“Es un hecho que las gentes rústicas e iletradas solo pueden penetrarse de las inmensas utilidades del actual régimen por medio de una prueba palpable proporcionada a sus cortos alcances ¿Que mejor prueba para los ignorantes que la abolición de aquellos derechos que les incomodan sin utilidad alguna? ¿De que sirve al propietario de Tarragona pagar los tres sueldos por carga de vendimia después de haber cesado el motivo que hacía llevadero aquel impuesto, a saber la privativa que antes obtenía? A más de la rigurosa justicia en que se funda la pretendida abolición resultará una ventaja cómoda a favor del actual sistema (circunstancia no despreciable) que será afirmar más las opinión de la numerosa clase de Labradores por la Constitución de la Monarquía, como así ha sucedido en Tortosa donde la abolición de los derechos llamados del Puente han excitado las más vivas aclamaciones de parte de aquellos vecinos.”³¹⁸

L'ajuntament decidí de suspendre momentàniament l'esmentat dret, tot i que controlant la verema que entrava a la Ciutat, tal i com proposava l'escrit esmentat, mentre s'estudiaven altres propostes que servissin *“para alivio de las clases de los Pueblos, [y] no dejar sin medios oportunos para la satisfacción de las afecciones a que están obligadas las Municipalidades”*. Però els pagesos també es negaven a declarar les càrregues que portaven al·legant que *“en las puertas hay sugetos encargados por parte de los arrendatarios del diezmo para notar las cargas que entran y sus dueños”³¹⁹*. A finals d'any encara es discutia el tema, agreujat pel fet que Pau Altés, representant del gremi de pagesos, fou elegit síndic de l'ajuntament per l'any 1821, però com que devia diners d'aquest impost no pogué accedir al càrrec³²⁰.

Durant l'any 1820 els ajuntaments podien continuar arrendant o deixant a la lliure venda els cinc articles de consums (oli, vi, vinagre, aiguardent, oli i carn) i els drets de propis i arbitris, excepte els drets de fires i mercats, i de trànsit que havien de suprimir-se³²¹. Però, al mateix temps que es prohibia als ajuntaments de cobrar impostos indirectes per comerç, quedaven intactes *“aquellos otros que se cobran por la Hacienda pública o entran en ella por cualquier titulo que sea”*. Es tractava de compaginar les necessitats d'ingressos dels ajuntaments, amb la nova política econòmica del lliure comerç, en la línia del que defensava la Diputació de Catalunya: fer desaparèixer els propis i arbitris municipals per facilitar la llibertat de comerç i *“garantir por fin a todo ciudadano el ejercicio e industria de vender”³²²*. Alguns ajuntaments com el de l'Escala, basant-se en l'article 322 de la Constitució, autoritzaren sota la pressió dels comerciants la lliure

³¹⁸ Exposició de Pau Altés a l'ajuntament de Tarragona en nom del gremi de pagesos i amb data de 20 de setembre (Acuerdos, 1820-II, vol.23, doc.527). Reproduïda sencera a l'Annex III.1.

³¹⁹ Acuerdos, 1820-II, vol.23, sessions de 26 i 30 de setembre, doc. 526 i 527 (AHMT).

³²⁰ Acuerdos, 1820-III, vol.24, sessions de 13, 19, 22, 28 i 29 (AHMT).

³²¹ Circular de la Diputació provincial de Catalunya de 27 d'octubre de 1820.

³²² Breve noticia..., pàg.28-29.

venda de comestibles tant bon punt es publicà la Constitució³²³. El problema era que aquesta llibertat podia afectar negativament els veïns, tant pel que fa a la qualitat com als preus, com ja hem vist en les intervencions dels ajuntaments de Tarragona i Girona³²⁴. Per això no es gens estrany que alguns ajuntaments, com el d'Hostalric, demanessin de la Diputació de Girona l'autorització per arrendar la privativa de les fleques del poble per tal de fer baixar els preus. La Diputació els aconsellà:

“Que para remediar los abastos que de aquella [la llibertat de comerç] pueden resultar según las circunstancias locales mancomunándose los vendedores del pan y vendiéndolo a un precio irregular, sin cortar a aquellos la libertad, tiene el Ayuntamiento a mano el medio para que se rebaje el precio de aquel, estableciendo una o más panaderías por su cuenta del común, en las que vendiéndose a un precio equitativo se obligue indirectamente a los demás vendedores del espresado artículo a igualar sus precios con aquel”.

Afegint que si finalment recaptaven les tres-centes lliures que el darrer quinquenni recollien per les fleques, aquestes havien de servir pel comú (fons de propis i arbitris) i no pas per pagar l'impost de consums tal i com volia l'ajuntament³²⁵.

Però, a més, la inseguretad política i el canvis normatius feien que resultés força dificultós d'arrendar els punts públics de venda. A Lleida l'ajuntament tingué molts problemes per a poder arrendar els punts públics per a la venda dels cinc articles per tal de pagar els 90.973 rals que els havien tocat per la contribució de consums. A començaments d'any no aconseguí de trobar arrendataris *“no obstante la fijación de Carteles en esta Ciudad y Poblaciones forasteras”*³²⁶. I decidí de posar un impost en la venda a l'engrós, però ràpidament s'adonà que no recolliria diners suficients per a satisfer la contribució de consums, motiu pel qual decidí d'imposar una contribució entre els veïns proporcional a la seva riquesa, exceptuant els jornalers doncs *“se conceptúa imposible el poder cobrar cantidad la más mínima de unos sujetos de cuya pobreza está tan posehido el Gobierno, como que las tiene declarados exentos de toda contribución por punto general.”*

³²³ Carta del batlle de l'Escala amb data d'11 d'abril de 1820 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall 1 (1820).

³²⁴ Aquest tema ha estat estudiat amb detall per Mercè RENOM: Mercat i control comunal a finals de l'Antic Règim (Sabadell segles XVIII-XIX), treball de recerca inèdit, IUHJV-UPF, 1997, i “Afebliment de l'autonomia i el poder municipal amb la reordenació liberal. Unes reflexions a partir de l'estudi del control comunal del mercat local de Sabadell (segles XVIII-XIX)”, comunicació al IV Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya, Barcelona, 1997.

³²⁵ “Actes Diputació de Girona”, sessió de 18 de novembre de 1822. Vegeu una petició semblant efectuada per l'ajuntament de Tordera, i la resposta de la Diputació assenyalant que *“las panaderías no pueden arrendarse con privativa, pero puede cargarse sobre las mismas aquel tanto que producan a favor del común sacado por el último quinquenio”* (“Actes Diputació de Girona”, sessió de 29 de gener de 1823).

La manera de gestionar els propis i la regulació de la venda dels cinc productes (vi, vinagre, aiguardent, oli i carn), de forma lliure o bé privativa, era un dels temes importants de debat municipal, i fins i tot van obligar la Diputació de Catalunya a publicar una circular intentant orientar als pobles sobre aquest aspecte³²⁷. L'equilibri, però, serà difícil, i així la Diputació es veurà obligada a concedir autorització per cobrar nous impostos sobre el consum perquè els ajuntaments puguin fer front a les seves necessitats, l'ensenyament, la Milícia, l'urbanisme, la fortificació, etc.³²⁸ Ja hem analitzat en un altre treball el cas concret de l'ajuntament del Vendrell, en el qual vam poder constatar les dificultats econòmiques que el nou sistema comportava per uns ajuntaments obligats per una banda a reduir els impostos i per l'altra a oferir més serveis als seus veïns³²⁹. Aquest ajuntament, com tants d'altres, es queixava del continuat recurs als impostos extraordinaris per sufragar les despeses i sol·licitava *“no tener que continuar con los arbitrios que van con la nota de aprobados hasta aquí, no solo por contener estos siempre una odiosidad de parte de los contribuyentes en razón de ser de la clase que más se resiste al pago, si que también por la continua molestia y muy desagradable que le es al Ayuntamiento su exacción”*, i afegia que *“el Ayuntamiento se ha visto en los mayores apuros para poder formar un estado de ingresos los menos perjudiciales a fin de poder llenar, sino el todo, alomenos la mayor parte de los gastos que se presentan indispensables para este año”*³³⁰. Cal tenir en compte que el pressupost per l'any 1822 contemplava el 71% dels ingressos procedents de propis i arbitris (la majoria impostos sobre el consum), i el 29% restant d'arbitris extraordinaris, també sobre el consum; i pel que fa a les despeses un 29% per justícia, esquadres i presons, un 25% per ensenyament,

---

³²⁶ Oficis de l'ajuntament de Lleida al Cap polític amb dates de 6 de febrer i 8 de maig de 1822 (AHPL, caixa 1450).

³²⁷ Circular de 17 de gener de 1821.

³²⁸ ARNABAT: *Liberals...*, pàg.107. Més informació a l'ADB, lligalls 56, expedient 3 i 59 expedient 2. Vegeu també, les diferents propostes que arribaren a la Diputació de Barcelona a les *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessions de 27 de juny de 1822 (Ripollet). GARCÍA GARCÍA: *“Las reformas...”*, pàg.435-436, assenyalarà que *“Ante la escasez de caudales, los Ayuntamientos, con arreglo a la normativa vigente, solicitaban a las Diputaciones la aprobación de los medios de los que tradicionalmente se habían valido para cubrir sus gastos: los arbitrios sobre el consumo. A su vez las instituciones provinciales, siguiendo lo establecido en el artículo 322 de la Constitución y en la Instrucción de 1813, enviaban, con su dictamen, esos recursos a las Cortes. El resultado de todo ello fue atrasos en los pagos locales y un aluvión de expedientes municipales a resolver por el Congreso.”* Una situació que es modificà amb la llei de 21 de juny de 1821 que permetia als ajuntaments utilitzar els impostos indirectes i ampliava les competències de les Diputacions per autoritzar impostos locals.

³²⁹ ARNABAT: *Liberals...*, pàg.108-109.

³³⁰ Arxiu Històric Municipal del Vendrell, *“Copiador de las correspondencias para el año de 1822”* de 30 de gener de 1822.

un 19% per sanitat, un 16% per pagar impostos a la Diputació i a l'estat, i un 4% per personal. La situació d'aquest ajuntament s'agreujà de forma considerable el segon semestre de 1822 i el primer terç de 1823, quan va haver de fer front a les contribucions ordinàries, a les extraordinàries, i als subministraments de les tropes.

En tenim un altre exemple en la queixa de l'ajuntament de Calaf i que podem considerar prou significatiu d'aquelles zones més directament afectades per la guerra:

*"No puede de ninguna manera sostener la inmensidad de cargos que diariamente y de continuo lo rodean ya para los enfermos del Santo Hospital, y otras mil incumbencias, que de ningún modo puede prescindir, habiendo agotado ya todos los recursos posibles, tanto del Común, como de los Particulares pudientes, sin saber donde echar mano para salir de los ahogos en que se halla"*³³¹

Les solucions a aquests problemes eren complexes, així aquest ajuntament decidí d'augmentar els impostos per la venda de gra i de vi foraster a la vila, però tres mesos abans havia acordat la lliure entrada de venedors de pa a la vila *"per a que el Públich en lo successiu puguia experimentar mayor benefi, i a fi de que cuant més pa hagi, resultaria mayor benefi dels pobres."*³³² Igual que ho havia decidit l'ajuntament de Vic l'octubre de 1822:

*"En atención a que los impuestos sobre los cinco artículos que previene la Ley no alcanzan a cubrir el cupo de la contribución de consumos, y los gastos extraordinarios que ocasionan las Urgencias del día; a fin de evitar un nuevo reparto entre los vecinos, usando el Ayuntamiento de las facultades que le concede el Decreto de Cortes de veinte y cinco de Junio del año próximo pasado, ha acordado que desde el día de mañana, se cobre por cada carga de Vino que entre en la Ciudad el derecho de cinco pesetas en lugar de las cuatro que pagaba, y una peseta por arroba de Aguardiente, en lugar de media peseta que se exigía."*³³³

Aquesta problemàtica, a més, originà forts enfrontaments entre ajuntaments veïns ja que a vegades es concedien autoritzacions per a vendre carn i les carnisseries s'instal·laven a prop del municipi del costat *"en grave daño de los arbitrios"* d'aquest, motiu pel qual la Diputació de Barcelona es veié obligada a manar que:

*"La carnicería o carnicerías que cada uno de los pueblos de la provincia necesite tener abiertas, las tenga únicamente dentro del recinto de la población, de modo que se manifieste evidentemente que las tiene para el consumo de sus habitantes y no para perjudicar a los vecinos pueblos."*³³⁴

Alguns ajuntaments, com el de Llívia, es veieren obligats a vendre terres del comú per a

³³¹ "Actes de Calaf", sessió de 13 d'abril de 1823 (ADB, lligall 81, expedient 1).

³³² "Actes de Calaf", sessió de 20 de gener de 1823 (ADB, lligall 81, expedient 1).

³³³ "Actes. Vic. 1820-1823", sessió de 25 d'octubre de 1822.

³³⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 20 de juny de 1822. Vegeu-ne exemples entre diversos a Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12 (1822), entre L'Hospitalet i Molins (29 de maig), Rubí (7 de juny), Sant Andreu del Palomar i Sant Martí de Provençals (20 de juny), Vallvidrera

construir un forn de pa³³⁵. Fins i tot ajuntaments com el de Barcelona hagueren de sol·licitar a la Diputació d'augmentar els recàrrecs i imposar-ne de nous per a fer front a les despeses el darrer trimestre de 1822³³⁶, i el mateix va haver de fer el de Santa Coloma de Farners la tardor de 1822: *“a fin de cubrir las precisas obligaciones del común que se hallan en descubierto por razón de las actuales circunstancias”*³³⁷, i el de Terrassa a començaments de 1823³³⁸. L'ajuntament de Mataró també sol·licità de poder imposar impostos extraordinaris per tal de mantenir la Milícia, i donar feina als desocupats:

*“Facilitar un salario a los individuos de la milicia voluntaria que faltos de trabajo se ofrezcan a servir en la partida activa que se formará de los mismos en persecución de las pequeñas bandas de facciosos la Milicia Nacional Voluntaria [...]. Socorrer a los milicianos heridos en acción de guerra [...]. Dar algún socorro al hospital [...]. Dar trabajo a los menestrales y jornaleros que se hallan sin él, recomponiendo algunas carreteras y la acequia de las aguas de los molinos.”*³³⁹

Un ajuntament gran com el de Tarragona, preveia per l'any 1823 un dèficit de 26.508 rals, cosa que significava una quarta part del pressupost municipal³⁴⁰. L'estiu de 1822 una comissió que estudià les finances locals ja havia manifestat que:

“Ningún pueblo puede subsistir y ser feliz sin un buen sistema de hacienda, y no puede ser buen sistema de hacienda aquel en que se haya contraído deuda mayor de la que se puede pagar; en que las cargas y los gastos importan más que el producto de las rentas y contribuciones; o en que estas se cobren por medios destructivos y contrarios del fomento, o sea de la riqueza y bien estar de los pueblos.”

La comissió destacava que la hisenda municipal *“tiene una deuda antigua mayor de lo que valen todos los propios; que sus cargas y gastos importan más que los productos de sus propios y arbitrios; y que estos productos se adquieren por medios destructivos o contrarios del fomento y bien estar de los vecinos de Tarragona”*, i això era una situació ja constatada l'any 1820 i, des de llavors encara *“disminuyeron los productos y aumentaron los gastos municipales”*. L'any 1822 l'ajuntament de Tarragona obtenia com a ingressos: 642 lliures per dos molins fariners, 100 de terres i béns propis, i 1.608 de censos i censals; però ja no es recaptava l'arbitri més important: un ral per quartera de blat importat que rendia uns 6.500 lliures, ni el dret d'entrada de la verema que pujava 1.200 lliures. És dir, segons la comissió, l'any 1820 els ingressos pujaven 11.316 lliures i

---

Sarrià i Sants (19 d'agost), Granollers i Corrovedall (8 d'octubre de 1822 i 24 de febrer de 1823), Bruch i Pierola (15 de gener i 24 i 27 de febrer de 1823). També al vol.13 (1823): Igualada i Odena (2 d'abril).

³³⁵ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 12 de setembre de 1822.

³³⁶ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 4 d'octubre de 1822.

³³⁷ “Actes Diputació Girona”, sessió de 22 de novembre de 1822.

³³⁸ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 15 de gener de 1823.

³³⁹ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 4 d'octubre de 1822, fol.215.

³⁴⁰ *Acuerdos, 1823-II*, vol.31, doc.282 (AHMT).

les despeses 7.944, i l'any 1822 els ingressos s'havien reduït a 3.055, i afegia:

*“Lo que llama más la atención de la comisión esponente es la injusticia y crueldad que resulta de que el pobre haya de contribuir a los fondos municipales tanto o más que el rico, como sucede con el gravamen puesto sobre los comestibles de 1ª necesidad, mientras que los frutos y géneros superfluos o de lujo son libres de cargas municipales.”*³⁴¹

De l'estudi dels pressupostos dels ajuntaments d'Igualada, Tarragona, l'Arboç, el Vendrell i Granollers en podem extreure algunes conclusions tant pel que fa a les despeses com als ingressos³⁴². Pel que fa a les despeses, les relacionades amb l'educació representaven entre un 15 i un 30%; les despeses de sanitat i beneficència al voltant d'un 10%, els salaris del personal un altre 10% (extraordinàriament un 32% a Tarragona), les activitats relacionades amb el culte un 5%, els censos i censals un altre 10% (un 17,5% a Tarragona), i les contribucions provincials i estatals un 34%. Pel que fa als ingressos, aproximadament una tercera part provenia dels arrendaments de fleques, tavernes, hostals, etc. i les dues terceres parts dels arbitris per la venda de diferents productes: carn, pesca salada, vi, aiguardent, i oli, preferentment, que en alguns casos com el de Tarragona significa el 100% dels ingressos.

Un dels recàrrecs més gravosos que hagueren de continuar pagant els pobles durant el Trienni i que estava destinat a finançar les diputacions provincials fou el del 17% de propis, acompanyat del 2% de talles, i de l'1,5% per les dietes dels diputats a Corts, en total un 20,5%, que augmentà fins el 21% quan es suspengué l'impost de Sanitat³⁴³. Les exigències del pagament d'aquests drets augmentaren amb la formació de les noves diputacions provincials arran de la reordenació del territori. Així es circulà una reial ordre amb data de 8 de febrer de 1822 als pobles exigint-los la presentació dels comptes de propis i arbitris i el pagament d'aquests impostos en el termini de trenta dies

---

³⁴¹ “Dictamen de la Comisión de Hacienda municipal presentado al M.I. Ayuntamiento constitucional de Tarragona el día 31 de agosto de 1822”, reproduït al Suplemento al Diario de Tarragona, de 11 de setembre de 1822.

³⁴² Per Granollers i Tarragona vegeu l'Annex III.5, per l'Arboç l'Annex III.6, pel Vendrell vegeu ARNABAT: Liberal..., pàg.108, i pel d'Igualada “Actes...Igualada”, sessió de 20 de febrer de 1823. Dades força semblants ofereix per Alacant SALORT: La Hacienda..., pàg.190-218, sobre el cas d'Alacant. De fet, com assenyala Carmen GARCÍA GARCÍA “Las reformas...”, pàg.442-444, el pressupost municipal es generalitza i sistematitza a partir del Trienni quan els ajuntaments han de presentar a les diputacions els estats d'ingressos y despeses (lleis de 29 de juny de 1822 i de 3 de febrer de 1823)

³⁴³ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 d'agost de 1822. Per exemple Sabadell (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 9 de desembre de 1822). Vegeu també l'ADB, lligalls 36, 46, 47. La distribució dels pocs diners que la Diputació aconseguí recaptar foren motiu de divergències entre les diputacions de Tarragona i de Barcelona, ja que la primera reclamà a la segona 19.685 rals, i la segona diu que aquests diners serveixen per a pagar els diputats a Corts (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió d'1 d'agost de 1822).

sota pena de cent lliures. Però malgrat les amenaces no s'havia pagat, per això la Diputació de Barcelona es dirigí als batlles dels municipis que eren cap de Partit dient-los que:

“Habiendo discurrido largo tiempo sin verificarlo me hallo en el caso de prevenir a V. bajo su responsabilidad, que tomando cuantas medidas y providencias juzgue oportunas, obligue estrechamente a los Ayuntamientos de los pueblos de que se compone ese partido, a que le presenten en el término preciso, e improrrogable de veinte y cinco días las cuentas documentadas de propios, arbitrios y tallas de los años de mil ochocientos veinte y mil ochocientos veinte y uno acompañadas precisamente de los correspondientes testimonios [...], exigiendo de los Ayuntamientos morosos que no lo verifiquen en dicho término la multa de las expresadas cien libras, procediendo V. a la formación de las cuentas a sus espensas y dándome parte de cuanto practique al efecto para mi conocimiento igualmente que de los Ayuntamientos resistentes al cumplimiento de lo que dejo prevenido a fin de tomar las disposiciones a que su inovediencia les hai hecho acrehedores.”³⁴⁴

Alguns ajuntaments, com el de Badalona, demanaren d'utilitzar aquest 17% de propis dels anys 1819 i 1820 per diverses obres al seu municipi, però la Diputació denegà sistemàticament aquesta autorització³⁴⁵. El resultat fou que nombrosos ajuntaments restaren constrenyits per la Diputació per no fer front al pagament de propis. Potser un dels casos més clars fos el de Mataró al qual es reclamaven 29.518 rals de propis³⁴⁶. L'ajuntament de Tarragona davant la insistència de l'intendent per cobrar el 17% de propis de l'any 1818, l'agost de 1821, li respongué que:

“Este Cuerpo jamás se ha denegado al pago [...], no hay caudales en arcas de Propios para verificar aquel pago; y que al mismo tiempo se represente a la Diputación Provincial manifestándole el motivo de no haber caudales, que es por no haberse subrogado arbitrios a los mandados suprimir, y que por consiguiente prevenga al Delegado que no moleste más al Ayuntamiento exigiéndole el referido pago”³⁴⁷

Que aquestes contribucions era molt difícil cobrar-les ens ho mostra el fet que a finals de 1821 sortí de *“Villafranca una Comisión a costas de los Pueblos morosos o de sus Ayuntamientos para exigir el diez y siete por ciento y los salarios de los Diputados a Cortes”³⁴⁸*. A finals d'agost, la Diputació de Barcelona es queixava que malgrat les repetides ordres perquè els ajuntaments entreguessin els comptes de propis aquests

---

³⁴⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 27 de juny de 1822, fol.78v.-79.

³⁴⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de setembre de 1822.

³⁴⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 26 de setembre de 1822, fol.196-197, i de 19 de febrer de 1823, i el vol.13, sessió de 29 de març de 1823). Vegeu també els casos de Llavanes, Ripollet, Montcada (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 9 de desembre de 1822). El Dipositari de la Diputació es queixà especialment de la *“morosidad de varios pueblos del partido de Villafranca en redimir la carta de pago de propios y arbitrios”*, decidint-se que el Comandant d'armes de Martorell iniciés els constrenyiments militars (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 26 de març de 1823, fol.94).

³⁴⁷ Acuerdos, 1821-II, vol.26, sessió de 24 d'agost, fol.181 (AHMT).

³⁴⁸ Acuerdos, 1821-II, vol.26, sessió de 21 de novembre, fol.235 (AHMT).

continuaven sense fer-ho: “*sin que lo hayan cumplido los más de esta provincia*”, per aquest motiu els amenaçava amb multes de 100 lliures³⁴⁹. Fou el Cap polític interí, Josep Camps, qui a finals de setembre de 1822 demanà a la Diputació que “*en atención a las circunstancias en que se halla esta provincia le parecia conveniente que se suspendiesen los apremios contra los Aiuntamientos morosos en remitir las cuentas de propios y arbitrios de mil ochocientos veinte y mil ochocientos veinte y uno*”, proposta acceptada a contracor per la Diputació³⁵⁰.

Assenyalem finalment, que les càrregues provincials havien passat, en el cas de Granollers, de 4.484 rals l'any 1820 a 6.779 l'any 1822, un augment del 50%³⁵¹. A mitjan mes de desembre la Diputació de Barcelona davant, “*la morosidad de los pueblos de esta provincia*”, es veia obligada a fer una altra crida perquè presentessin els comptes de propis i paguessin el 17% corresponent:

*“Que se circule con toda celeridad a los Alcaldes los. Constitucionales cabezas de partido prevengan a los Ayuntamientos de los pueblos respectivos a cada uno, que si en el fijo e improrrogable término de todo el mes de Enero proximo no les dirigen los testimonios y cuentas de propios, arbitrios y tallas correspondientes al corriente años, se les exigirá irremisiblemente, y sin ninguna contemplación la multa de cien libras pagaderas de bienes de propios de los Concejales y Secretario mancomunadamente, poniéndose a la ecsacción en los términos que la Diputación juzgue convenientes, perdiendo además el derecho de ser odios para bonificación alguna.”*³⁵²

L'ajuntament de Reus devia a finals de 1821 el 17% de propis dels anys 1818, 1819 i 1820 que pujaven 84.842 rals³⁵³, i el de Barcelona manifestava a començaments de 1823 la impossibilitat de pagar els 423.889 rals que devia a la Diputació pel 17% de propis³⁵⁴. Arreu de la província de Tarragona passava quelcom semblant, així la Diputació provincial es dirigia als seus pobles recordant-los que:

---

³⁴⁹ R.O. d'1 d'agost de 1822 (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 30 d'agost de 1822, fol.139).

³⁵⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 26 de setembre de 1822, fol.185v. En la mateixa sessió el diputat Llauder, però demanà a més a l'Intendent que “*mande liquidar y abonar a los pueblos, por la Hacienda nacional, y que los Jueces de apremio no ecsijan a los mismos sino las restas que adeuden, por convenir al efecto de que se eviten reclamaciones por una parte, y entorpecimientos del cobro de contribuciones de otra*” (fol.200).

³⁵¹ “Actes Granollers. 1820-1823”, sessions de 29 d'agost de 1820 i de 29 d'octubre de 1822 de 1822 (ADB, lligall 81, expedient 8).

³⁵² Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de desembre de 1822, fol.306v.307.

³⁵³ Actes municipals, 1821-1824, sessió de 29 de desembre de 1821 (AHMR). Vegeu també la reclamació de l'Intendent a l'ajuntament de Reus amb data de 12 de desembre de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.1).

³⁵⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 8 de gener de 1823. La Diputació acceptà de reduir el deute a 322.249 rals (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 31 de gener de 1823). A més l'ajuntament de Barcelona, amb el suport del Cap polític de Catalunya, ja va haver de

“Debiendo los Ayuntamientos de los respectivos pueblos presentar a la Diputación provincial sus cuentas de Propios y arbitrios en el mes de Enero de cada año; y no habiéndolo aun verificado, no obstante los repetidos recuerdos y reales órdenes especialmente la de 9 de Febrero de 1821, y el Decreto de las Cortes de 29 de Junio último, ha acordado la misma que ese Ayuntamiento le remita en el término improrrogable de quince días las cuentas de Propios, arbitrios y tallas correspondientes a los años de 1820, 1821, y 1822. [...]

Presentará V. igualmente sin la menor demora a la aprobación de esta Diputación el presupuesto de gastos públicos ordinarios que deban hacerse en el corriente año a costa de los fondos de Propios y arbitrios. [...] Asimismo con el fin de poner en ejecución el repartimiento de los terrenos de Propios en beneficio de los pueblos y de los beneméritos militares, procederá V. inmediatamente a la formación del expediente instructivo en los términos que prescriben los Decretos de las Cortes de 4 de Enero de 1813, 8 de Noviembre de 1820, y 29 de Junio último, a fin de que hallándolo arreglado, pueda esta Diputación disponer lo conveniente al efecto indicado.”³⁵⁵

III.1.6 Política tributària: economia i política

Les autoritats liberals hagueren de fer front des de l'inici del Trienni a la resistència al pagament de tot tipus de contribucions que s'entien abolides al proclamar-se la Constitució, sobretot d'aquelles més directament relacionades amb l'Antic règim, especialment les que gravaven els consums, com el dret de “cops” de Barcelona. Després d'un període de transició (1820-1821), les Corts definiren el nou sistema tributari que s'aplicà el segon any econòmic (1821-1822) caracteritzat per un intent de racionalització del pressupost públic, per una reorganització dels impostos que comportaren un augment de les contribucions en metàl·lic en detriment de les que es pagaven en productes. La política tributària, en la que continuaven predominant les contribucions indirectes, es plantejava inserida dins un marc més ampli en el qual l'eix clau era el foment de l'economia. Per tal de no detreure capitals interns es va recórrer als préstecs exteriors per complementar els ingressos de la Hisenda Pública, amb l'esperança que el desenvolupament econòmic permetés de recuperar aquests recursos i eixugar el dèficit públic.

Tot i que es mantingué la contribució territorial, el principal focus de conflicte tributari al llarg del Trienni fou l'impost de consums, que substituïa al mig delme abolit i al dret de portes que es cobrava a Barcelona. Però el problema dels impostos és la seva distribució, tant geogràfica (províncies i municipis), com social a l'interior dels pobles. Pel que fa a la distribució territorial el nou sistema perjudicava comparativament als petits pobles rurals i als seus habitants la qual cosa provocà una onada de protestes i

---

demanar l'any 1821 autorització a les Corts per augmentar les contribucions sobre el bestiar que entrava a la ciutat (DSC, 1821, t.II, pàg.1.466, sessió 70 de 8 de maig).

³⁵⁵ Circular de 31 de gener de 1823 (AHMR, lligall 2.6.4.7). Sobre el conflicte entre l'ajuntament i la Diputació de Tarragona vegeu FERRER: “Problemes...”, pàg.138-140.

queixes d'aquests que s'amuntegaren a les Diputacions. Pel que fa a la distribució dins dels pobles, les velles classes dominants, acostumades a estar exemptes, presentaren una gran resistència al pagament de les seves quotes, igual que ho feren els terratinents forans, provocant tot plegat una gran conflictivitat a l'interior dels pobles. La substitució d'impostos en espècies per impostos en metàl·lic en una conjuntura de davallada dels preus agraris, i la crisi econòmica que patia el país dificultaren la realització del pla tributari, i els endarreriments anaren augmentant any rera any, passant del 40% al 60% al llarg del Trienni, tant a les ciutats com a les viles i als pobles. Davant d'aquesta situació i de les creixents necessitats pecuniàries el govern optà per aplicar a tort i a dret els constrenyiments sobre els ajuntaments i els seus membres, en una cascada que anava del Secretari del Despatx d'Hisenda al batlle de torn, passant pels Intendants. Però la pressió i els constrenyiments no solventaven els problemes, ja que des de l'estiu de 1822 Catalunya es va veure immersa en una guerra civil que no va fer més que augmentar els impostos militars i extraordinaris, i altres despeses relacionades (milícies, fortificacions, etc.).

Els ajuntaments catalans obtenien els seus ingressos a parts iguals dels arrendaments de punts públics de venda i d'arbitris, mentre les despeses es distribuïen en tres terços: serveis a la comunitat (ensenyament, beneficència, etc.), funcionament burocràtic i pagament de contribucions. Les noves directrius hisendístiques afavoridores del lliure comerç destarotaren les hisendes municipals, al manllevar-los algunes de les seves bases de finançament, sense oferir-los res a canvi, mentre els ajuntaments cada cop havien d'assumir més tasques. Però no tant sols suprimiren recursos, sinó que la teòrica llibertat de comerç perjudicà als sectors populars dels municipis al produir-se un augment dels preus dels queviures bàsics, una manca de control de la qualitat d'aquests, i una inseguretat en el seu proveïment regular. Tot plegat provocà un creixent dèficit i endeutament municipal que, tot i que s'havia iniciat durant la guerra del francès, s'agreujà durant el Trienni, motiu pel qual molts ajuntaments optaren per anar liquidant el seu patrimoni municipal.

Aquesta política va obtenir el suport de la majoria de les Corts, i va ser defensada pels representants de la burgesia catalana com Guillem Oliver que l'entenien com l'únic mitjà possible de superar la greu crisi hisendística que patia el país i, alhora, fomentar el

desenvolupament econòmic³⁵⁶. Per contra, va ser criticada des dels sectors més radicals del liberalisme, com els diputats a Corts Romero Alpuente i Moreno Guerra que insistiren dient que la seva aplicació allunyava del sistema constitucional importants sectors de la població que es veien maltractats tributàriament³⁵⁷. Romero Alpuente assenyalava en la seva Historia de la revolución en España un dels principals problemes de la política hisendística del Trienni:

“Dejaban al rey con todas las posesiones nacionales que no quiso poner en la lista, valiendo más de trescientos millones, se le conservaba íntegra la dotación de la Casa real, importante cuarenta millones anuales, señalada cuando todas las Américas eran del territorio español, consignaron a la reina muchos miles de reales a título de alfileres, sin poder hacerlo; se creó un gran número de empleados cesantes en el ramo de hacienda, cuyos sueldos importaban más que los de los efectivos, y cuando con solo los ahorros justos y los empréstitos nacionales había sobrado para librar al pueblo de casi todo el género de contribuciones, mientras se arreglaba la estadística, las que se impusieron eran, por el modo inquisitorial y formulario de su exacción más insoportables que las antiguas y los empréstitos en lugar de aliviar al pueblo, le hicieron más pesadas las cargas, porque no solo sirvieron para pago de sueldos atrasados que no debía la nación, y se distribuyeron con la parcialidad arbitraria semejante a la que presidió al tiempo de contraerlos. Así por su mano se privó al sistema de la segunda fuerza que había de sostenerle o lo que es lo mismo del convencimiento en toda la nación de que el sistema constitucional era el mejor que habían imaginado los hombres para asegurar la felicidad de los Estados.”³⁵⁸

Aquesta política tributària tenia aspectes força positius des del punt de vista econòmic, com ha assenyalat Josep Fontana: *“el régimen constitucional había querido avanzar por el camino de la reforma tributaria con mucha rapidez. Es posible que, de haber tenido tiempo, su política económica, que era objetivamente correcta, hubiese llegado a fructificar y a promover el crecimiento indispensable para su éxito”³⁵⁹*; tot i que el mateix Fontana matisarà: *“que el pla era correcte en les seves línies generals, sembla clar; però també ho és que subestimava les dificultats que les economies camperoles familiars havien de tenir per a adaptar-s’hi: era un pla de naturalesa específicament burgesa, pensat per afavorir un trànsit sense enfrontaments de la vella*

---

³⁵⁶ Intervenció de 20 de maig de 1821, on defensà una hisenda que gastés el menys possible, que ho fes en coses d'utilitat i a favor dels contribuents, que les contribucions es repartissin amb la major justícia possible i de forma equivalent a la riquesa de cadascú, i que la forma de recaptar els impostos fos suau i barata. Vegeu, també, la intervenció de 23 de novembre de 1821.

³⁵⁷ Vegeu les seves intervencions a les Corts al DSC, 1820, vol.II, núm.96 de 8 d'octubre, i núm.80 de 18 de maig, respectivament.

³⁵⁸ Juan ROMERO ALPUENTE: Historia de la revolución de España en los años de 1820 a 1823, o sea, explicación de las causas por las que se perdió la libertad constitucional, manuscrit editat per Alberto GIL NOVALES (Ed.): Juan Romero Alpuente. Historia de la revolución española y otros escritos, Madrid, 1989, vol.II, pàg.131-381, pàg.372-373 per aquesta qüestió.

³⁵⁹ FONTANA: Hacienda y Estado..., pàg.71. També Joan SARDÀ: La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX, Madrid, 1948, valora positivament aquesta política. Vegeu també en la mateixa línia Joaquín DEL MORAL: Hacienda..., pàg.172-173: *“Lo que se*

*propietat feudal a la nova propietat capitalista, a expenses de l'Església, i prescindint de la gran massa de la pagesia*³⁶⁰. En canvi, Miguel Artola ha incidit més en els seus resultats finals, concloent que el Trienni finalitzà amb “*un fracaso financiero, en el que los gastos militares no hicieron sino acelerar un proceso cuyo origen, según el sentir común de los contemporáneos, estaba en el establecimiento de una contribución directa partiendo de deficiente información, y cuyo reflejo más sensible encontramos en la tendencia del déficit a aumentar su volumen*”, i que les mesures tributàries del Trienni “*no sirvieron a dar una sólida base económica al sistema y produjeron, en cambio, una irritación y una hostilidad que hubo de jugar decisivamente en la caída del sistema en el momento de producirse la invasión de los Cien Mil Hijos de San Luis*”³⁶¹.

Penso que la rigidesa en els principis teòrics, dificultà una aplicació adequada de la política tributària a les circumstàncies de crisi econòmica que patia Catalunya³⁶². La manca d'una base estadística actualitzada encara agreujà més els problemes, perjudicant comparativament als habitants dels petits nuclis rurals que continuaven significant la majoria de la població catalana. Només el darrer any econòmic (1822-1823) s'aplicaren algunes modificacions que, com hem vist, disminuïren les diferències i feren més acceptable la pressió tributària, però la guerra civil i la posterior ocupació francesa del territori impossibilità de dur-les a terme, en mig de les creixents exigències militars i contribucions extraordinàries d'uns i altres. Per nosaltres la política tributària fou un element més, ni l'únic ni el més important, a tenir en compte a l'hora d'explicar l'important presència pagesa a les partides reialistes³⁶³, ja que la pressió tributària augmentà a d'altres indrets on no hi hagué revolta reialista (com Andalusia i Castella) i, en canvi, és mantingué a llocs on es produí la revolta reialista (com Navarra i el País Basc)³⁶⁴. De totes formes seria interessant de recordar l'exposició de la Diputació

---

intentaba no era una quimera como la mayor parte de los planes de hacienda anteriores, sino una coherencia económica dentro del sistema que pretendía fundamentarse económica y socialmente”.

³⁶⁰ FONTANA: *La fi...*, pàg.197.

³⁶¹ ARTOLA: *La España...*, pàg.755. Opinió semblants a Jaume TORRAS: “En torno...”, pàg.167: “*la política tributaria coadyudó al fracaso de los intentos liberales por atraerse las masas campesinas*”, LORENTE: *Revolución...*, pàg.177-181, i RÍO ALDAZ: *Orígenes...*, pàg.135-146.

³⁶² Una opinió semblant a la nostra referida al País Basc a Coro RUBIO POBES: *Revolución y tradición. El País Vasco ante la Revolución liberal y la construcción del Estado español, 1808-1868*, Madrid, 1996, pàg.16-19.

³⁶³ De la mateixa opinió TORRAS: *Los alzamientos...*, pàg.123; FONTANA: *Hacienda...*, pàg.70-71; MORAL RUIZ: “La presión...”, pàg.48 i 67.

³⁶⁴ Vegeu Mario GARCÍA ZÚÑIGA, Isabel MUGARTEGUI i Joseba de la TORRE: “Evolution ...”. Aquí sembla que els problemes més important podien venir pel tema de les duanes i els

catalana a les Corts a mitjan mes d'abril de 1822 que lligava la política tributària al descontentament vers el sistema liberal i els aixecaments reialistes:

“Hemos llegado ya al caso de que las Partidas de Facciosos alterando el reposo de los Ciudadanos pacíficos, mancillando la Gloria de nuestra Restauración Política, han aparecido, desacreditando a las Cortes, al Gobierno y a la Constitución, y procurando encender la anarquía, y no duda la Diputación de que las Contribuciones de Consumos y Registro hayan tenido en ello un poderoso influjo. [...].

No son solos, Señor, los Severos castigos para los atentadores de Nuestro Sistema ni su pronta ejecución, los que deben solidarlo; es menester que una Legislación verdaderamente Económica inspire en el corazón de los Gobernados la confianza en los Gobernantes. Los impuestos, como dijo la Diputación en su referida esposición de 15 de Diciembre, son los termómetros infalibles con que gradúan por ahora los Pueblos la bondad de sus Provisiones e Instrucciones Políticas, a par que la disminución de las Trabas y la mayor libertad posible en sus trabajos, especulaciones y negocios, de lo contrario no es posible que la Libertad Civil eche profundas raizes. No, no busquemos el origen de esas oscilaciones políticas, que cada día no zozobran, solo en la impunidad de los delitos; también debe buscarse en los estorbos que privan al Hombre del fruto de sus Sudores; pues nada hubiéramos ganado con la gloriosa revolución del año 20, si contra la Justicia que brilla en nuestro admirable Código, viéramos caer la mano Fiscal sobre el Ciudadano para arrebatarle lo que no puede pagar.”³⁶⁵

També cal fer esment que el diputat provincial Llauder en el seu dictamen sobre les causes de l'aixecament reialista a Catalunya assenyalava com a causa fonamental tot el relacionat amb el nou sistema tributari per “*lo sospechoso y gravoso que se presenta todo cargo nuevo, y no acostumbrado aunque fuese en si menor que el que en si pese, pero ya de tiempo inmemorial sufrido y sobrellevado*”³⁶⁶. I concretava la seva denúncia en el fet que no hi hagués una base estadística fiable, que les contribucions es distribuïssin segons el cadastre cosa que perjudicava l'agricultura i el petits municipis i, sobretot la contribució de consums impossible d'assumir per la majoria de pobles catalans. Llauder assenyalava però que no es podia pas donar marxa enrera, sinó que el calia era reformar el sistema:

“Hablar de suprimir y deshacer las causas y concausas arriba espresadas por entero toca en lo imposible tanto porque sería destruir los beneficiosos efectos del sistema y volver los privilegiados al goce de sus inmunidades y privilegios a espensas de la mayoría de la nación, como porque sería infructuoso también porque unas providencias semejantes presentarán en sí una debilidad injusta, bochornosa y asombrosa; por lo que me limitaré a ciertas medidas parciales que no tocando a los benéficos cimientos del Sistema puedan cooperar al fin que desea.”

Del que no hi ha cap mena de dubte es que el malestar generat per la política tributària fou hàbilment utilitzat per la propaganda reialista, tot intentant demostrar que els principals perjudicats per les reformes tributàries liberals eren els pagesos pobres. El

---

contraregistres, i per les competències de les diputacions forals (MUTILOA: Guipúzcoa..., pàg.294-301).

³⁶⁵ Actes de la Diputació, vol.11, sessió d'11 d'abril de 1822, fol.77v.

³⁶⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de setembre de 1822, fol.208-211.

baró d'Eroles, en el seu Manifest del 15 d'agost, deia que “*si us han disminuït el delme, us han aclaparar amb tributs insuportables i desconeguts.*”³⁶⁷ En la mateixa direcció anava un pamflet reialista, l'any 1823, que deia, entre altres coses, que:

*“Amb la golosina de no pagar delme [...] solament el dret de herència, haurien preferit mil vegades pagar lo delme [perquè gravant el patrimoni] cada vegada que hauria mudat d'hereu [aquest hauria hagut de] vendre o empenyar una part dels béns per pagar aquella enorme contribució [...]. Lo delme may ha fet vendre ni empenyar, ni atrassar cap casa. Las demás contribuciones indicades, junt ab lo registre de tota espècie d'escriptura, pujaban tant o més que lo import del delme, ab la diferencia que debiant pagar-se amb diners, y tan si tenias la collita bona com dolenta.”*³⁶⁸

---

³⁶⁷ Una reproducció a JMR: Memorias..., t.II, pàg.26. Exemples d'altres indrets d'Espanya a RODRIGUEZ GORDILLO: Las proclamas..., pàg.133.

³⁶⁸ [Tomàs BOU]: Enterro solemne de la Constitució de Cadiz, Manresa, 1823. Altres mostres a Diversió de realistes..., pàg.44 i 49: “*Volien donar franqueses/ i ara paguem més que abans [...] han fet pagar tots los pobres/ de ric no n'ha pagat cap*”. També, a Ramon ARNABAT, Manuel BOFARULL i Joan Anton VENTURA (ed.): La llibreta d'en Xaconín. Dietari d'un soldat reialista del Penedès (1820-1823), Vilafranca del Penedès, 1993, pàg.112: “*A la gen composaren/ estos malvats/ sinó pagues tants duros/ sou fussellats*”.

III.2 CAP EL MERCAT NACIONAL

III.2.1 La construcció d'un mercat nacional

La progressiva pèrdua de les colònies americanes va moure a la burgesia catalana (sobretot els fabricants tèxtils i paperers) a exigir l'adopció de mesures proteccionistes per a la seva producció manufacturera per tal d'assegurar-se així el mercat interior³⁶⁹, no tant com a part integrant d'una estratègia predeterminada sinó obligada per les circumstàncies com ha assenyalat Josep M. Fradera³⁷⁰. Ja en un informe de la Junta de Comerç de Barcelona, redactat per Guillem Oliver i dirigit al govern (1816), es deia “¿Como podrá, pues, nuestra industria, con tan grande desventaja, competir con la extranjera; como podremos dejar de franquear absolutamente la vinculación y exportación de nuestros géneros y de prohibir la introducción a lo menos de los más dañosos, del extranjero; como podrá Cataluña, y singularmente Barcelona, restaurar i fomentar su industria con la carestía del trabajo o de la mano de obra que siempre sigue en razón directa del alimento común?”³⁷¹

Aquest proteccionisme ha estat vist per uns historiadors, com un element que ha contribuït a l'endarreriment del desenvolupament econòmic, tant agrícola com industrial, de Catalunya i d'Espanya: “el recurso al proteccionismo reafirmó el aletargamiento del sector industrial”³⁷², i per d'altres com l'única sortida a la industrialització³⁷³.

---

³⁶⁹ Vegeu la insistència dels coetanis sobre la necessitat d'un mercat interior a OLIVER: Memorias..., pàg.56-74 i Antoni Bonaventura GASSO: España con industria, fuerte y rica, Barcelona, 1816, pàg.60-61, 86 i 114. Uns anys abans ho havia fet Jaume CARESMAR: Discurso sobre Agricultura, Comercio E industria, con inclusión de la consistencia, y estado en que se halla cada Partido o Veguerio de los que componen el Principado de Cataluña, (1780), manuscrit 143bis del fons de la Junta de Comerç de la Biblioteca de Catalunya, fol.110. Vegeu per aquest tema Josep FONTANA: “La primera etapa de la formació del mercat nacional a Espanya” dins Homenaje a Jaime Vicens Vives, Barcelona, 1967, vol.II, pàg.143-161, i Nicolás SANCHEZ ALBORNOZ: “La integración del mercado nacional. España e Italia” dins Jordi NADAL i Ganriel (ed.): Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea, Barcelona, 1974, pàg.158-187. Ramón del RÍO ALDAZ: Orígenes..., pàg.123-133, ha destacat els problemes que aquesta opció comportà a Navarra, i com fou utilitzat com un argument pels reialistes per atacar els liberals.

³⁷⁰ Josep M. FRADERA: Indústria i Mercat. Les bases comercials de la indústria catalana moderna (1814-1845), Barcelona, 1987, pàg.195-229.

³⁷¹ Informe redactat per Guillem OLIVER i reproduït a OLIVER: Memorias..., pàg.69. Vegeu Antoni JUTGLAR: Historia crítica de la burgesia en Cataluña, Barcelona, 1984, pàg.115-130.

³⁷² Vegeu Gabriel TORTELLA: El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX, Madrid, 1994, pàg.58-59; Pedro TEDDE: “Introducción: El sector secundario de la economía española a finales del siglo XVIII y comienzos del XIX” dins Pedro TEDDE (ed.): La economía española al final del Antiguo Régimen. II Manufacturas, Madrid, 1982, pàg.XIII-LX, especialment la pàg.LX. i Leandro PRADOS de la ESCOSURA: De imperio a nación. Crecimiento y atraso económico en España (1780-1930), Madrid, 1988, especialment les pàg.179-221.

Paral·lelament, s'ha discutit sobre el paper del mercat interior en el procés industrialitzador. Així mentre per uns historiadors, *"el atraso agrario no fue el único factor responsable de la pobre actuación industrial española"*, sinó que caldria tenir més en compte la debilitat i la no modernització de la indústria catalana³⁷⁴; per altres, la no formació d'un mercat interior i el subdesenvolupament de l'agricultura espanyola en serien les causes³⁷⁵.

La instauració del règim liberal era una oportunitat òptima per tirar endavant aquests projectes, ja que, de fet, entre els objectius econòmics dels liberals espanyols hi figurava en un lloc destacat el foment de l'economia mitjançant la integració del mercat espanyol, tot i que les estratègies per aconseguir-ho variaven força dins d'aquesta burgesia, com anirem veient³⁷⁶. Una part important de la burgesia catalana defensava aferrissadament la formació d'un mercat interior espanyol mitjançant la millora de la xarxa de transports i la política proteccionista³⁷⁷, sense per això oblidar el mercat

---

³⁷³ FONTANA: *La fi...*, pàg.384-400. També de l'anàlisi de GARRABOU i SANZ: "Introducción...", pàg.15-67 es desprèn que va ser molt positiu per a l'agricultura castellana i per a la formació d'un mercat interior espanyol.

³⁷⁴ PRADOS DE LA ESCOSURA: *De Imperio...*, pàg.31-33, 45-64; 140-175 i 241-244 (pàg.33 per la cita), que afegeix a "Comercio exterior...", pàg.229-230: que la pèrdua dels mercats colonials va significar una sotragada de les exportacions que davallaren un 30%, tot i que *"la desaparición del grueso del imperio colonial debió suponer un aumento en la eficiencia de la economía española al especializarse de acuerdo con las ventajas absolutas y comparativas"* i, en tot cas, només representava el 6% del PIB. Del mateix historiador, "La independencia hispanoamericana y sus consecuencias económicas en España: una estimación provisional" dins *Moneda y Crédito*, núm.163 (1982). Vegeu també les aportacions de Gabriel TORTELLA: "El éxito de "El fracaso...""; o Jordi Nadal i diez más ante la economía española del XIX" (pàg.5-11), José Luis GARCIA DELAGADO: "Sobre <El fracaso de la revolución industrial en España>, diez años después" (pàg.13-19) i Pedro FRAILE: "El fracaso de la revolución industrial en España: un modelo cerrado de industrialización" (pàg.97-104), tots dins el monogràfic sobre "El fracaso de la Revolución Industrial en España" d' *Información Comercial Española*, núm.623 (1985).

³⁷⁵ Jordi NADAL: *El fracaso de la Revolución industrial en España, 1814-1913*, Barcelona, 1975, pàg.210-215 i "Un siglo de industrialización en España, 1833-1930" dins Nicolás SANCHEZ ALBORNOZ (Comp.): *La modernización económica de España 1830-1930*, Madrid, 1985, pàg.89-101 (especialment, la pàg.90). Vegeu, també: BILBAO i FERNANDEZ DE PINEDO: "Artesanía...", pàg.170-172. També és de la mateixa opinió, TORTELLA: *El desarrollo...*, pàg.59-63 i "Producción y productividad agraria, 1830-1930" dins SANCHEZ ALBORNOZ: *La modernización...*, pàg.63-88.

³⁷⁶ Vegeu sobre aquesta qüestió FONTANA: "La primera etapa ...", pàg.143-161, i FONTANA: *La fi...*, pàg.201-202; Ernest LLUCH: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona, 1973, pàg.211-273. Josep M. FRADERA: *Indústria i mercat...*, pàg.195-297, assenyalava però que, durant aquests anys, que *"el prohibicionisme com a concepció general del desenvolupament regional no tenia sentit abans que la indústria es convertís en la medul·la de la estructura econòmica regional; el que hi hagués abans són prohibicionismes i proteccionismes corporatius, compatibles amb flexibles liberalismes aranzelaris en altres àmbits"* (pàg.197). Vegeu un plantejament general d'aquestes idees en les *Ordenanzas para el fomento general del Comercio, Agricultura y Artes* (març de 1821).

³⁷⁷ Vegeu el document de Guillermo OLIVER redactat per a la Junta de Comerç, abans del Trienni (1816): *Memorias económico-políticas. Escritas en diversas épocas y con diferentes motivos para la prosperidad de España...*, Tarragona, 1820, el de Juan de BALLE (que era, a més, representant del Duc de Medinaceli a Catalunya): *Discurso pronunciado por el señor Don Juan de Balle, diputado en Cortes*

colonial, o millor dit l'exterior que, com hem dit, més que desaparèixer es va reestructurar i complementar amb l'interior³⁷⁸. Un objectiu més complex del que pot semblar, doncs cal tenir en compte que a Catalunya, tot i els passos que s'havien donat per tal d'unificar el mercat català al llarg de la segona meitat del segle XVIII, durant el Trienni la disparitat de preus era encara molt important, com mostra el cas de la província de Tarragona que resumim al quadre III.3³⁷⁹.

Quadre III.3 Preus agrícoles a les comarques de Tarragona, 1821

<i>Comarca</i>	<i>quarteres</i>			<i>càrregues</i>	<i>quartans</i>
	<i>Blat</i>	<i>civada</i>	<i>mestall</i>	<i>vi</i>	<i>oli</i>
Alt Camp	101-02	45-06	80-10	43-06	25-03
Baix Camp	99-03	51-10	86-06	67-11	25-09
Conca de Barberà	98-02	48-05	83-07	39-03	22-02
Priorat	107-02	56-06	96-00	66-08	26-11
Tarragonès	86-07	-	79-09	55-09	26-08
mitjana	98-05	51-05	85-04	56-07	25-05
diferència màx.-mín	19%	14%	18%	42%	15%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades que aporta ROVIRA: "Preus...."

Entre els defensors més acurats d'aquesta política trobarem la Junta de Comerç³⁸⁰, la Comissió de Fàbriques³⁸¹, els diputats catalans a les Corts (sobretot Balle,

por la provincia de Cataluña en la Sesión del 5 de Noviembre de 1820. Para apoyar el dictamen de las comisiones ordinarias de hacienda y de comercio, sobre prohibiciones de géneros y frutos extranjeros, Barcelona, 1820. De l'esforç per divulgar aquestes idees entre la població n'és un exemple el diàleg: La necesidad del sistema prohibitivo en España. Dialogo entre un comerciante inglés y otro francés sobre el que se ha publicado en Cádiz, entre los comerciantes españoles D.Canuto Contreras y D.Prudencio Razones de Cádiz, Barcelona, Impremta de Josep Torner, 1822.

³⁷⁸ Vegeu Jordi MALUQUER de MOTES: Història econòmica de Catalunya, segles XIX i XX, Barcelona, 1998 i "La revolució industrial a Catalunya", dins L'Avenc, núm.73 (1984), pàg.18-34; FRADERA: Indústria i mercat ...; PRADOS de la ESCOSURA: De imperio ..., i TORTELLA: El desarrollo ....

³⁷⁹ Les dades a Salvador J. ROVIRA GÓMEZ: "Preus agraris al Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat l'any 1821", dins Quaderns d'Història Tarraconense, II (1980), pàg.155-170.

³⁸⁰ Vegeu, per exemple, la Representación hecha a S.E. la Diputación Provincial de Barcelona para que se observe la ley sobre prohibición de granos extranjeros, aunque admitiéndolos libremente en los puertos de depósito, Barcelona, Miguel y Tomás Gaspar, 1822. Vegeu LLUCH: El pensamiento..., pàg.214-220, A.RUIZ: Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758-1847), Barcelona, 1919, i Josep IGLÉSIES: Síntesi de la Junta de Comerç de Barcelona, 1760-1847, Barcelona, 1969. La Junta de comerç demanà al Rei i a les Corts que atuessin el debat sobre els aranzels (3 d'octubre de 1821) per l'impossibilitat en que es trobaven els seus representants de participar-hi per l'epidèmia que assolava Barcelona (ADB, lligall 14, expedient 15, reproduïdes per SARRION: La Diputació..., pàg.372-373).

³⁸¹ Vegeu, per exemple, la Representación dirigida al Gobierno de la Comisión de Fábricas de hilados, tejidos y estampados de algodón de esta Ciudad y Provincia manifestando los perjuicios que deben seguirse de la admisión de mercaderías prohibidas en los puertos y depósitos, Barcelona, Imprenta

Corominas i Oliver), i la Diputació de Barcelona, que entre altres iniciatives, com hem vist, constituí “*con los ciudadanos más distinguidos por su patriotismo e ilustración en las ciencias y artes útiles [... una] Sociedad Económica de la Provincia de Barcelona*”, l’objectiu principal de la qual era “*promover por cuantos medios estén a su alcance la prosperidad de los pueblos [...] la mejora y perfección de los ramos productivos.*”³⁸² Precisament aquesta Societat adoptarà com un dels seus principals punts la defensa de les posicions prohibicionistes ja que consideraven que “*es del todo necesario para prosperar la España*”, i que en cas d’abandonar-se “*debe seguirse precisamente la miseria, la ruina, la nulidad política de la Nación*”³⁸³. L’objectiu era clar: “*Si el catalán, por ejemplo, puede obligar al castellano a que reciba sus manufacturas mientras no sea manufacturero; este en cambio hará que aquel reciba sus frutos porque la ley le prohíbe recibirlos del exterior*”, s’hi afegia que, a més, “*estrechadas por este medio las relaciones se desterrará el espíritu de provincianismo, mirándose todas las provincias como hermanas.*”

La Junta de Fàbriques per la seva part intentarà regular la fabricació per tal de garantir la qualitat dels productes del país, sobretot dels cotoners, garantir la seva protecció vers la competència estrangera (prohibicionisme) i el contraban, i afavorir la lliure circulació pel mercat peninsular. Per aconseguir-ho, com assenyala Alexandre Sánchez, “*la Comissió va recórrer al sistema, [...], de mobilitzar els seus treballadors*”³⁸⁴. A mitjan mes de febrer van córrer rumors a Barcelona que es preparava un aldarull “*para asaltar las tiendas y quemar los géneros extranjeros que en ellas se*

Viuda Roca, 1822. Vegeu per aquesta institució i Alexandre SANCHEZ (ed.): Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840), Barcelona, 1990, pàg.19-30 pel Trienni. La Comissió de Fàbriques es dirigí al Cap polític mitjan mes de juny, demanant-li que als pobles més importants s’hi formés una Junta particular dels fabricants de cotó. L’ajuntament de Manresa s’adreçà al fabricants de la ciutat i als de Castellgalí, Navarcles, Santpedor, Súria i Monistrol de Montserrat (ofici amb data de 21 de juny de 1820, AHCM, lligall 60). La Comissió de Fàbriques, creada durant el Trienni era una entitat auxiliar de la Junta de Comerç i el seu secretari era Eudald Jaumeandreu.

³⁸² ADB, lligall 64, i Breve noticia..., pàg.45-50.

³⁸³ Informe que da la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País a la Diputación provincial acerca de los perjuicios que se seguirían a todo el reino de quitarse el sistema prohibitivo, Barcelona, 1822, pàg.1 i 9 per les cites. Un informe paral·lel és el que Jaumeandreu redactà per la Junta de Comerç Representación que la Junta de Comercio de Cataluña dirige a las Cortes manifestando los funestos resultados que acarrearía a la España cualquiera modificación en el sistema prohibitivo, Barcelona, 1822.

³⁸⁴ Alexandre SÁNCHEZ (ed.): Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840), Barcelona, 1990, pàg.19-31 pel Trienni, pàg.24 per la cita. Vegeu també COROLEU: Memorias..., pàg.102-103, i Roser SOLÀ: L’Institut Industrial de Catalunya i l’associacionisme industrial des de 1820 a 1854, Barcelona, 1997.

vendian”, però en realitat s’havia preparat una mena de manifestació per demanar al Cap polític la seva intervenció per solventar “*el fatal estado de indigencia a que se hallaban reducidos los obreros*”, tot i que sembla que un sector del regiment de Còrdova pretenia aprofitar l’aldarull per apoderar-se de la Ciutadella i afavorir la contrarevolució³⁸⁵.

Pel que fa a la Junta de Comerç, el maig de 1822, Pau Fèlix Gassó com a Secretari i en nom d’aquesta Junta feia una crida als fabricants catalans perquè defensessin la qualitat de la seva producció industrial, davant el fet que “*los enemigos del sistema prohibitivo no se cansan de levantar su voz hasta el santuario de las leyes para lograr la libre introducción de las manufacturas extrañas, protestando que las prohibiciones solo sirven de incentivo al interés individual, y que son inútiles y aún perjudiciales a la mejora y perfección de las artes*”³⁸⁶. Afegia que davant els atacs a la qualitat de la producció manufacturera catalana calia respondre amb una mostra dels “*progresos y buen gusto de nuestros artefactos*” a la casa de Llotja el mes de juny, amb l’objectiu de “*acreditar a toda la España que así como en el ejercicio de las virtudes cívicas habéis obtenido siempre un lugar distinguido, no lo merecéis menos en lo que mira a la parte económica de la que depende el poder y la felicidad nacional*”³⁸⁷.

Pel que fa als diputats a Corts, Guillem Oliver serà el diputat català que millor representarà els interessos de la burgesia catalana a les Corts, i dedicarà bona part de les seves intervencions parlamentàries a defensar la necessitat de crear un mercat interior lliure de traves i ben comunicat “*para facilitar el cambio mutuo de los efectos de industria de aquella provincia [Catalunya] por los granos de Castilla*”³⁸⁸, i establir un aranzel únic per Espanya i Amèrica (27 d’octubre de 1821). Aquest sistema proteccionista havia d’anar, però, acompanyat de la plena llibertat d’exportació, tal i com

---

³⁸⁵ REIG y VILARDELL: *Barcelona ...*, IV, pàg.26-28. Al Maresme els fabricants mantingueren diverses reunions per tractar d’aquest tema l’any 1820, vegeu GELABERTÓ: *Revolució liberal...*, pàg.42-43.

³⁸⁶ “Catalanes”, Barcelona, 6 de maig de 1822, dins el “Suplemento al Diario de Barcelona del miércoles 8 de mayo de 1822”

³⁸⁷ Vegeu la “Narración breve y sencilla de la Exposición de varias producciones de la industria catalana y nobles artes ofrecidas a la vista del público en los días 7,8,9,10,11,12 y 13 de junio del año 1822, publicada por orden y a espensas de la Junta nacional de Comercio de Cataluña”, Suplement al *Diario de Barcelona*, núm.204, de 23 de juliol de 1822. On entre altres coses es deia: “*Con toda variedad de los productos de lana, seda, algodón, peletería y de otras materias espuestas en dicha casa Lonja ha acreditado en pequeño lo que en grande contiene este suelo laborioso, más que suficiente para confundir a cuantos guiados solo por el capricho u desentendiéndose del amor patrio han preferido todo lo extranjero a lo nacional bajo el mentido pretesto de que son bastas, groseras y despreciables las manufacturas catalanas*” (pàg.1-2). L’exposició comptà amb productes fabricats a Manresa, Terrassa, Barcelona, la Bisbal de l’Empordà, Olot, Castellterçol, Tortosa,

³⁸⁸ Sessió de 27 de setembre de 1820.

demanaven els comerciants de Barcelona referint-se a l'exportació de teixits a l'estranger³⁸⁹. Oliver batallarà a les Corts defensant aquesta política com a membre de la comissió d'aranzels, intentant fer entendre que la prohibició havia de ser d'aquells productes manufacturats que es fabricaven al país, però en cap cas de matèries primeres que posteriorment es treballaven aquí, *“hay una gran diferencia, [...], entre una manufactura que ha recibido ya por la mano de obra todo el valor de que es susceptible en sus usos particulares, y una materia primera que representa el valor mínimo del que ha de adquirir por la manufacturación”*³⁹⁰. La discussió al voltant d'aquesta qüestió fou molt important quan es parlà del cànem i del lli, doncs mentre els diputats de les zones productores demanaven la prohibició de l'entrada dels productes estrangers, Oliver s'hi oposà al·legant que no es podia comparar *“una primera materia que tiene un valor infimo con el que ha adquirido cuando está manufacturada”*, i que amb el cànem es fabricaven productes del tot imprescindibles per la marina i el comerç, i que prohibir l'entrada de cànem o imposar-li uns aranzels elevats arruïnaria la indústria que l'utilitza com a primera matèria³⁹¹. Finalment les Corts aprovaren que es prohibís l'entrada de cànem i lli estranger fins que els preus arribessin a un màxim fixat. Oliver criticà que *“las comisiones han tratado de favorecer la agricultura con preferencia a la industria”*³⁹².

Les primeres mesures econòmiques del govern liberal van anar en aquesta direcció, i així es decretà la prohibició d'importar cereals estrangers (decret de 5 d'agost de 1820)³⁹³. La redacció del decret portà importants discussions a les Corts, però la majoria de propostes que arribaren es mostraren favorables al sistema prohibitiu, per

---

³⁸⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de desembre de 1822. Vegeu sobre aquesta qüestió FONTANA: La revolució..., pàg.25-32.

³⁹⁰ DSC, 1821, t.I, pàg.687-688 i 690-691, sessió núm.46 de 9 de novembre.

³⁹¹ DSC, 1821, t.I, pàg.694-696, sessió núm.47 de 10 de novembre.

³⁹² DSC, 1821, t.I, pàg.702, sessió núm.47 de 10 de novembre.

³⁹³ Una valoració general de la incidència d'aquest decret i de l'actitud de la burgesia catalana a Josep M. FRADERA: “El comercio de cereales y la prohibición de 1820 (el caso del mercado catalán)” dins Agricultura y Sociedad, núm.30 (1984), pàg.137-168, i Indústria..., pàg.206-220. També Agustín KONDO: La agricultura española en el siglo XIX, Madrid, pàg.108-116, que concedeix una gran importància pel desenvolupament de l'agricultura espanyola a la política proteccionista que s'inaugura amb aquest decret. Jordi NADAL: “La indústria cotonera”, pàg.24, parla de que *“la historia té un abans i un després del decret del 5 d'agost de 1820”*. El 24 de desembre de 1819 una Reial Ordre del rei autoritzava *“la libre extracción de aceite y de toda clase de granos, harinas nacionales y semillas o legumbres, sin limitación alguna”*, per tal d'aconseguir que el preu del gra augmentés. El corresponsal a les terres de Lleida de la casa Cortadellas, dedicada al comerç de grans entre d'altres activitats, assenyalava que amb el Decret *“me creo subirá también el precio del trigo y de todos los granos”* (Carta de Joan Costafreda a Josep Brufau, datada a Menàrguens el 16 d'agost de 1820, a “Companyia de Calaf...”, CA-47, fol.69), i el mateix manifestava Manuel Lasala, a començaments de juliol, quan

exemple els pagesos andalusos, amb el suport dels diputats Torre Marín i Moreno Guerra, manifestaven que patien una forta “opresión por las excesivas contribuciones y falta de circulación de sus granos”, i que:

“En la agricultura consiste la verdadera riqueza y felicidad de la Nación; dicen que al labrador se le figuran ganancias cuando sufre grandes pérdidas por estar llenos los puestos de Andalucía de cargamentos de granos extranjeros, teniendo estancada la cosecha propia del año anterior, y es más que mediana la del actual, de que se sigue la extracción de muchos millones, escaseando más y más el numerario de la Nación.”³⁹⁴

A la Comissió de Comerç, Agricultura i Hisenda que realitzà la proposta concreta de decret, hi havia els diputats catalans Fèlix Janer, Fernando Navarro i Guillem Oliver. Aquesta Comissió, després d’analitzar les causes que havien portat a la situació actual de l’agricultura espanyola, especialment la guerra del francès i l’absolutisme de 1814-1820 que “*arruinando la libertad civil, complaciéndose en restablecer todos los abusos que había producido la invasión y habían sido causa de la excisión entre nosotros mismos, restituyendo a su antiguo ser las clases estériles y desmoralizando la Nación, destruyeron las esperanzas del labrador*”³⁹⁵, feia la proposta de que:

“En el estado actual de nuestra agricultura, abiertas aun las llagas principales de su mal, tienen las comisiones por indispensables y aun urgentes las medidas represivas del comercio de granos, con la cláusula de ‘por ahora’. De otra manera, el labrador dejaría de sembrar, y todos los artículos de cultivo, de que los granos y el trigo principalmente son el regulador, caerían en un desprecio y abandono de fatales consecuencias para el labrador por el momento, y después para todas las clases.

[...].

Esta medida no puede ser más que momentánea. Si fuese estable sería aun más perjudicial al labrador que los males que ahora le causa la abundancia. El precio de los granos se mantendría, pero las artes, la industria y el comercio comenzarían a sufrir con la prohibición; nuestras manufacturas las más groseras, no podrían sostener la concurrencia de las extranjeras en nuestra casa misma. Se disminuirían de un modo casi irreparable los consumos, y el labrador privado ya de concurrir con los extranjeros en los mercados de Europa por el alto precio a que le salen los granos, iría de un año para otro limitando el cultivo al consumo interior.”

La Comissió proposava un decret, provisional, “*que prohiba la introducción de granos extranjeros en todos los puertos de la Península y sus adyacentes, mientras la fanega de trigo o el quintal de harina no excedan del precio de 80 rs. vn.*”³⁹⁶, però alhora plantejava a les Corts l’adopció d’unes altres mesures que conformaven una proposta

---

plantejà de “representar [a les Corts] per prohibir la introducció de grans estrangers, y si se concedeix milloraria lo preu dels nostres [grans]” (CA-47, fol.560).

³⁹⁴ DSC, 1820, t.I, pàg.257-261, sessió 20, de 24 de juliol.

³⁹⁵ Informe de la Comissió de Comerç, Agricultura i Hisenda presentat a les Corts per Moreno Guerra (DSC, 1820, t.I, pàg.257-261, sessió 20, de 24 de juliol).

³⁹⁶ Els efectes d’aquest decret sobre els preus dels cereals pot veure’s a Enric VICEDO: “El preu dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del Segle XIX”, i Antoni SEGURA: “El Mercat dels cereals i llegums a Barcelona, 1814-1868”, tots dos dins Recerques, núm.14 (1983), pàg.167-212.

global i coherent, com l'augment del treball: “*que todos los días del año desde principios de 1821 sean días de trabajo, excepto los domingos y las festividades del Señor*”; l'augment del nombre de treballadors, fent referència a l'excessiu nombre d'empleats públics, militars i eclesiàstics; l'elaboració d'un codi rural i un altre d'industrial; la igualtat de les contribucions que carregaven sobretot els pagesos i l'agricultura, especialment el delme, per això proposava la Comissió que “*los diezmos desde el año próximo se recauden y administren por los ayuntamientos de los pueblos*”, que un cop pagat el clergat i el culte, es paguin “*los establecimientos de instrucción pública, de beneficencia y caridad*” i que “*los contribuyentes paguen desde el año próximo de 1821 la mitad de lo que han pagado hasta ahora*”.

El decret s'aprovà a les Corts el 27 de juliol de 1820 després d'un interessant i viu debat entre els proteccionistes (els diputats Moreno Guerra, Torre Marín, Moscoso, Romero Alpuente) que plantejaven la necessitat d'estimular l'agricultura protegint el mercat interior, i els lliurecanvistes (els diputats Banquieri, Subercase, Fagoaga, Priego, Verdú), que plantejaven que la solució del proteccionisme beneficiava una part de la nació (els productors cerealícoles) però perjudicava l'altra (els consumidors, i els altres sectors econòmics)³⁹⁷. A finals de mes s'hi afegiren dos articles més: la llibertat total de comerç interior i d'exportació de grans, i que les Balears i les Canàries eren considerades territoris peninsulars a efectes del decret³⁹⁸. Cal tenir en compte que pels ports catalans durant el quinquenni 1815-1819 entraren una mitjana anual de 700.000 quarteres de blat, procedents de l'estranger³⁹⁹. El decret que en principi només afectava a la introducció de grans i farines, va ser ampliat a “*las legumbres y semillas en general, no solo en la Península, sino en las islas Baleares y Canarias*” (29 de juny de 1821), degut a les queixes que formularen a les Corts la diputació de Galícia i diversos comerciants i pagesos catalans a causa de “*la excesiva introducción de habas, habones, y demás legumbres, los cosecheros de algarrobas, legumbres y semillas están arruinados en las*

---

³⁹⁷ DSC, 1820, t.I, pàg.284-290, sessió 23, de 27 de juliol.

³⁹⁸ DSC, 1820, t.I, pàg.346, sessió 28, de 31 de juliol.

³⁹⁹ FRADERA: “El comercio...”, pàg.142-148. BLAQUIERE: *Spanish...*, pàg.586-587, critica aquestes mesures “*que han estat guiades, mirant les manufactures autòctones i el comerç a l'estranger, per la qual cosa la Península ha deixat de ser un centre distribuïdor per l'enriquiment de les altres nacions, excepte a través del ruïnós i parcial medi dels contrabandistes; mentre que els seus industrials no tenen ni capital, ni indústria, ni talent suficient per subministrar al mercat.*”

provincias de Cataluña y Valencia.”⁴⁰⁰ Com ha assenyalat Josep M. Fradera, la posició de la burgesia catalana respecte del decret anà variant al llarg del Trienni. Així si bé en un primer moment va ser rebut amb una certa indiferència, per no dir rancúnia, com mostren alguns articles del Diario de Barcelona, a partir de l’any 1821 i 1822 se’l començà a dotar de contingut teòric: construcció d’un mercat interior per on circulessin els cereals de l’interior cap a la perifèria i les manufactures de la perifèria cap a l’interior⁴⁰¹.

Quatre cases de comerç de Barcelona reclamaren a les Corts perquè abans de la prohibició havien despatxat cinc vaixells carregats amb productes colonials i dos de llast cap els ports de Trieste, Constantinopla i Odessa, que havien de tornar carregats de cereals, pels quals demanaven una excepció⁴⁰². Una excepció que també demanà la casa Vilardaga, Julià i Reynals de Barcelona, per poder extreure en una fragata anglesa productes cap a Califòrnia, embarcats abans de l’esmentat decret⁴⁰³. La Comissió de comerç acceptà la petició, tot i l’oposició d’alguns diputats com Ochoa que s’hi negaren al·legant que es tractava d’un negoci privat:

*“Si tuvieran noticia que sus granos y cualquiera otro cargamento tendría más pronto y caro despacho en Francia o en Rusia, allá irían con sus granos aunque los españoles muriéramos de hambre: ¿y quieren ahora, no solo que les agradezcamos, sino que les paguemos a costa de la prosperidad nacional, como un beneficio, la empresa que hicieron solo para aumentar sus intereses y capital?”*⁴⁰⁴

Directament relacionada amb els decrets prohibicionistes hi havia la qüestió dels aranzels, i calia que les Corts en definissin un nou sistema. Les comissions d’Hisenda i Comerç realitzaren una proposta conjunta, partint de la base que *“los seis años que duró esta guerra nos atrasamos seis siglos, para poder competir con la agricultura e industria extranjera; y no cabe en los esfuerzos particulares de nuestros labradores y artesanos poder superar tanta desventaja en que se hallan por falta de capitales, de ciencias y de práctica”*. Per arreglar aquesta situació:

---

⁴⁰⁰ Circular del Cap Polític de Catalunya amb data de 25 de juliol de 1821. El diputat Banquierei ja havia proposat d’estendre la prohibició al morenc, l’ordi, el mill i altres productes, però la Comissió li va dir que per “granos” ja s’entenien tots aquests (DSC, 1820, t.I, pàg.381-382, sessió 31, de 4 d’agost).

⁴⁰¹ FRADERA: “El comercio...”, pàg.148-156 i Indústria..., pàg.206-220. Pel que fa als articles del Diario de Barcelona han estat comentat en aquestes pàgines per Josep M. Fradera i ens estalviem de tornar a fer-ho.

⁴⁰² Les cases era Vidua de Bargés, fills i Rabassa; Vilardaga, Julià i Reynals, Cristòfol Roig i Josep Cerdà i Suriol. Exposició a les Corts amb data de 27 d’agost (DSC, 1820, t.II, pàg.1.068, sessió 75, de 17 de setembre, i t.III, pàg.1.728, sessió 106, de 21 d’octubre, i). El diputat mallorquí Victorica ja havia defensat una proposta que consistia en permetre l’entrada del gra estranger contractat abans del decret d’1 d’agost, però fou refusada per les Corts (DSC, 1820, t.I, pàg.290, sessió 23, de 27 de juliol).

⁴⁰³ DSC, 1820, t.III, pàg.1.698, sessió 105, de 17 d’octubre.

⁴⁰⁴ DSC, 1820, t.III, pàg.1.809, sessió 108, de 20 d’octubre.

“Con la ley de asilo concedida a las personas y a las propiedades de los extranjeros, y con la fundamental de los aranceles que incluye el sistema prohibitivo y restrictivo para todo lo que nos es dañoso, y de absoluta libertad para todo lo que nos es ventajoso [...], pero cualquiera de dichas leyes por si sola causaría más perjuicios que ventajas. Lo del asilo en general nos conduciría artefactos y no artesanos, y la de prohibición mejoraría los artesanos y no los artefactos. [L'objectiu de la prohibició era] dar trabajo y sustento a nuestras clases pobres, y para aumentar la riqueza pública y el producto de las contribuciones territoriales e industriales, sin el que nuestra hacienda pública será pobre y expuesta siempre en los continuas guerras políticas y económicas a gravarse más y más con deudas, hasta llegar a un término fatal”⁴⁰⁵.

En funció de tot això les Comissions proposaven de complementar les normes dictades amb la prohibició de l'entrada d'alguns comestibles *“que producen nuestros países en suficiente cantidad para el consumo”*, i de l'entrada d'artefactes i manufactures *“de que tenemos fábricas nacionales, y cuyas principales materias primeras que entran en la fabricación se producen en nuestros países”*⁴⁰⁶.

A finals de juny de 1820 arribava a les Corts una exposició signada pels prohoms de la sederia de Barcelona que després d'agrair a les Corts les mesures prohibicionistes manifestava que *“faltando todavía en España la debida perfección en el hilado de seda, se continuase el permiso de introducción de los llamados ‘pelos torcidos de Italia’ con un derecho moderado hasta que se hilen en el Reino con la perfección y abundancia suficientes para el consumo de las fábricas”*⁴⁰⁷. Quan a finals de 1821 es discutia la revisió dels aranzels, Oliver es mostra partidari de deixar entrar lliurement les màquines de nova invenció que no es construïen a Espanya, mentre les altres haurien de pagar un 10% de recàrrec, cosa que li provocà les crítiques d'alguns diputats que l'acusaren de pensar només en Catalunya, acusació a la que respongué dient que:

*“A toda la Nación, y particularmente a los fabricantes, interesa el hacer construir máquinas de todas clases; de manera que cuanto más presto lleguen a nacionalizarse, es decir, que cuanto más antes sea posible se construyan en España las muchas que necesita la industria nacional, serán mucho mayores los progresos que irá haciendo. [...] En España hay talleres en donde se hacen ya tan buenas máquinas como las extranjeras, y ciertamente tendrán que cerrarse estos talleres cuando debieran progresar, si se permite la entrada libre de las máquinas extranjeras. [...] No estamos tan atrasados como se cree por falta de conocimientos artísticos en la maquinaria, sino por falta de protección.”*⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁵ Les Corts havien aprovat el mes de setembre a proposta de la Comissió d'Hisenda el dret d'asil de les propietats estrangeres, declarant que *“el territorio español es un asilo inviolable para las personas y propiedades de toda clase pertenecientes a extranjeros, con tal que respeten la Constitución política de la Monarquía y las demás leyes que gobiernan a los súbditos de ella”* (DSC, 1820, t.II, pàg.1.045, sessió 74, de 16 de setembre).

⁴⁰⁶ DSC, 1820, t.III, pàg.1.698-1.700, sessió 105, de 17 d'octubre. El diputat català Corominas proposà a les Corts que per evitar el frau, es donés com a màxim un termini de trenta dies per introduir els nous gèneres estrangers prohibits (DSC, Extraordinària de 1821-22, t.II, pàg.1.382, sessió 88, de 21 de desembre).

⁴⁰⁷ DSC, 1821, t.III, pàg.2.470-2.471, sessió 118 de 25 de juny.

⁴⁰⁸ DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.1.035-1.037, sessió 67 de 30 de novembre.

La burgesia catalana, però, no formava un bloc homogeni en la defensa d'aquesta posició proteccionista. Així el sector que es dedicava al comerç a l'engrós es mostrà contrari al sistema prohibitiu ja que considerava el comerç "*primer resorte de la agricultura, de la navegación y de cualquier progreso tanto en las ciencias como en las artes*", per tant qualsevol govern havia de "*protegerle, animarle y favorecerle*"⁴⁰⁹. Afirmava Ronden, portaveu d'aquest sector, que l'interès dels consumidors havia d'estar per sobre del dels comerciants, i per tant: "*toda prohibición de géneros extranjeros no puede menos de ser perjudicial al interés del pueblo*", i que qualsevol prohibició d'importació de productes estrangers repercutiria negativament en l'exportació de productes nacionals:

*"Los principales productos de la España, sin contar los de las posesiones de Ultramar, son los aguardientes de Cataluña y del reino de Valencia, sus vinos de Benicarló, Alicante, Málaga, Pajarete, Jerez y otros; sus sedas muy abundantes en todo su territorio; sus lanas cuyas cualidades son conocidas superiores a las de cualquier otro país; sus lozas, corchos, avellanas y otros objetos, cuya estraccción le produce sumas considerables. Los productos de algunos países del Norte son por su industria o trabajo; los aceites de ballena, los pescados salados, los hierros, los cobres, los aceros y otros; la Holanda, la Flandas, la Suiza, la Alemania fabrican telas de lino, musolinas y tejidos de algodón; las indias abastecen a toda España de azúcar, thé, café, cacao, canela, cochonillas, añil y palos propios a la tintura. Supongamos pues que cada una de las naciones quiera prohibirse el producto de las otras; cada una de ellas se hallará recíprocamente sujeta a una infinidad de privaciones, no tendrán salida alguna los géneros de que ella abunda, su industria se hallará limitada a su propio consumo, quedarán ociosos una infinidad de sus brazos, su navegación sin ejercicio, y la miseria pública sustituida a la opulencia que se esperaba"*⁴¹⁰.

Criticava també a aquell fabricant: "*quien no consultando más que a su propia conveniencia, finge tomar el interés del pueblo diciéndole y repitiéndole con orgullo 'yo soy quien contribuyó a la ocupación de una infinidad de brazos, y quien doy de comer a una multitud de trabajadores de ambos sexos; de mi industria resulta la riqueza del Estado'*", per tal de defensar mesures proteccionistes, mesures que, segons l'autor, perjudicaven la competència i no afavorien la perfecció i la innovació, i en canvi beneficiaven als contrabandistes: "*para lograr sin concurrencia el despacho de sus géneros bien o mal fabricados, y venderlos al precio que les acomoda, solicita el fabricante que sea prohibida la entrada de todo género extranjero*". Per tant, el millor era que cada país i cada regió s'especialitzés en aquelles produccions més apropiades per

---

⁴⁰⁹ J. R. RONDEN: Algunas ideas relativas a las fábricas nacionales a la prohibición de géneros extranjeros, a la reciprocidad que entre sí se deben las naciones y a otros objetos que deban concurrir a la prosperidad tanto del comercio como del estado. Obrita dedicada al Principado de Cataluña y especialmente a la ciudad de Barcelona; por J.R. Ronden del comercio de la misma, Barcelona, Imprenta del Gobierno Superior Político, 1820 (BN: VE-558-1).

la disponibilitat de matèria primera o de mà d'obra qualificada, i el comerç ja s'encarregaria de fer circular les mercaderies d'un lloc a un altre; comerç del qual es beneficiarien els consumidors i, de passada, l'estat, mitjançant els drets imposats al comerç. Per tot plegat es dirigia als catalans dient-los que:

“Antes de la invasión de los franceses es notorio que se embarcaban anualmente para el extranjero unas 36.000 pipas de vuestros aguardientes, y valuándose al precio de 40 pesos fuertes cada una, ascendía al total de 1.440.000 pesos fuertes sin contar el derecho de salida que entraba en el tesoro público, ni el beneficio que resultaba a favor del tonelero, jornalero y otros, añadid a este producto el que sacáis de muchos de vuestros vinos, de vuestros corchos, y de algunos otros efectos que se embarcaban para el extranjero ... En vez de daros a la fabricación de tejidos de algodón ¿Por que no os aplicáis a la de los paños y sedas, cuyas materias primas son el producto del suelo español? Vuestros paños principalmente llevados al punto de perfección de que son susceptibles se harían para vosotros otro ramo de exportación tan considerable como lucrativo, y podéis conocer fácilmente que este ramo unido a los otros, os daría sin duda alguna, mucho más a recibir del extranjero que no tendríais que pagarle por los géneros que él podría introducir en vuestros países mientras que no teniendo lugar esta reciprocidad de comercio se quedará sin empleo en vuestras manos la superabundancia de vuestros productos y géneros, vuestros derechos de frontera serán de ningún rédito y el gobierno se verá en la preción de cargaros de más impuestos.”⁴¹¹

Aquestes divergències dins la burgesia catalana es manifestaren en nombroses exposicions a les Corts respecte del sistema prohibitiu i dels nous aranzels. Un seguit de propostes procedents d'altres branques de la indústria sol·licitaven també la prohibició d'entrada de productes estrangers: els gremis de clauers de Mataró, Vic, Cardona i Ripoll demanaren a les Corts la prohibició d'entrada de claus estrangers *“como el único medio de que vuestras fábricas llegasen al grado de perfección que se necesitaba”⁴¹²*; l'associació de farmacèutics de Barcelona demanà a les Corts la prohibició de l'entrada de *“géneros medicinales de composición extranjera”⁴¹³*; els fabricants de pigment de Catalunya també demanaven a les Corts que imposessin l'aranzel màxim a les importacions d'aquest producte i el mínim a les exportacions *“para que se fomente este ramo de industria que puede prosperar extraordinariamente en atención a que la España tiene los principales elementos que entran en su elaboración, en mayor abundancia que ninguna otra nación”⁴¹⁴*.

En d'altres casos no hi havia unanimitat, així els fabricants de taps de suro de Sant Feliu de Guíxols es queixaren a les Corts que la Diputació de Catalunya havia manat treure l'impost sobre l'exportació de suro i això havia provocat una manca de matèria

---

⁴¹⁰ RONDEN: *Algunas...*, pàg.7-8.

⁴¹¹ RONDEN: *Algunas...*, pàg.33.

⁴¹² *DSC*, 1820, t.III, pàg.1.697, sessió 105, de 17 d'octubre.

⁴¹³ *DSC*, 1821, t.I, pàg.574, sessió 23 de 20 de març.

⁴¹⁴ *DSC*, 1821, t.II, pàg.1.451, sessió 69, de 7 de maig.

primera per a la indústria tapera i l'atur d'un nombre important de treballadors del sector⁴¹⁵. A mitjan mes de maig de 1820 ja es produí un incident al voltant d'aquest tema quan *“un considerable número de empleados en las fábricas de taponés de corcho, se habían reunido para presentarse en Calonge y Sant Feliu a fin de impedir el cargamento de corcho en panna a dos fragatas Inglesas que hay ancladas en los puertos de las expresadas poblaciones”*, el batlle amb *“amenazas y persecuciones”* aconseguí aturar-los el matí, però a la tarda es tornaren a reunir i marxaren cap aquestes poblacions⁴¹⁶. Per altra banda, els ajuntaments de Girona i Tarragona, i els comerciants de suro de Barcelona donaren suport a la decisió de la Diputació catalana i demanaren no sols una rebaixa sinó l'eliminació de qualsevol impost a l'exportació de suro⁴¹⁷. La Comissió de comerç de les Corts acceptà de mantenir l'impost però reduint-ne el seu valor al mínim:

*“Centenares de pueblos de los corregimientos de Gerona y de Figueras, en Cataluña, solicitan la extracción de corcho del país, libre de todos derechos. [La Diputación catalana decidió] para conciliar los intereses de la agricultura con los de la fabricación de taponés y de la Hacienda pública, [que] se imponga de 8 a 10 reales por quintal embarcándose con bandera nacional, y de 16 reales siendo con bandera extranjera, y la mitad sobre los derechos”*⁴¹⁸.

L'any 1821 eren els fabricants de taps de suro de Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell, Blanes, Caça de la Selva, Lloret i Torà els que sol·licitaven a les Corts una reducció del dret d'extracció de taps de suro, i que els drets d'exportació del suro fossin tant elevats com els que s'exigien als productes elaborats nacionals a l'estranger o que es prohibís la seva exportació⁴¹⁹. La Comissió d'hisenda proposà i les corts acceptaren la reducció dels aranzels d'exportació al·legant que *“importa mucho a la riqueza nacional el fomentar este ramo de producción, cuya primera materia es casi exclusiva de nuestro territorio, y que ocupa muchas familias y pueblos en su elaboración.”*⁴²⁰ Pel que fa a aquesta qüestió el diputat català Oliver manifestà a les Corts: *“a pesar que hubo pueblos que a mano armada pretendieron la prohibición de la salida de corcho en rama en provecho de nuestras fábricas de taponés, no la consintieron las Cortes, porque aunque pudiesen trabajarse los corchos todos de Cataluña, hay alcornoques en Extremadura cuyas*

⁴¹⁵ DSC, 1820, t.II, pàg.1.347, sessió 90, de 2 d'octubre.

⁴¹⁶ Ofici del batlle de Palafrugell amb data 16 de maig de 1820 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall 1 (1820).

⁴¹⁷ DSC, 1820, t.III, pàg.1.650, sessió 103, de 15 d'octubre i pàg.1.696, sessió 105 de 17 d'octubre.

⁴¹⁸ DSC, 1820, t.III, pàg.1.838, sessió 110, de 22 d'octubre. Mitjan mes de juny es llegí a les Corts una representació de la Diputació de Catalunya amb un dictamen sobre la proposta de revisió dels aranzels i del sistema de duanes (DSC, 1821, t.III, pàg.2.328, sessió 111, de 18 de juny).

⁴¹⁹ DSC, 1821, t.I, pàg.476, sessió 18 de 15 de març, t.II, pàg.1.542, sessió 72 de 10 de maig i pàg.1.653, sessió 80 de 18 de maig.

⁴²⁰ DSC, 1821, t.III, pàg.1.777, sessió 85 de 23 de maig.

*cortezas se están pudriendo.*⁴²¹ Un cas semblant passà amb els fabricants de màquines de cardar llana d'Olot que demanaren a les Corts “*se sirviesen declarar libre de derechos en su introducción el hilo de hierro para cardas, [...], y prohibir la entrada de cardas extranjeras, o imponiendo al menos el derecho máximo sobre su verdadero valor*”⁴²². Les Corts decidiren d'acceptar la primera part de la proposta, però no pas la segona ja que podria perjudicar la indústria⁴²³.

Quan a finals de 1821 les Corts extraordinàries començaren a revisar el sistema d'aranzels, la Junta de Comerç de Catalunya i l'ajuntament de Barcelona sol·licitaren a les Corts la suspensió de la discussió sobre aquesta la reforma, “*hasta que restablecida la salud pública en aquella provincia, se concluyese el informe en que se ocupaban varias comisiones reunidas de la Diputación provincial, ayuntamiento de la capital y Junta de comercio*”⁴²⁴. Les Corts, a proposta de les comissions d'Hisenda i Comerç, només acceptaren de suspendre la discussió sobre els ports francs de que parlem més endavant, però decidiren continuar amb la dels aranzels⁴²⁵. Oliver portà la veu cantant de la Comissió i intentà inserir el debat sobre aquest tema en el més ampli del desenvolupament econòmic:

*“No toda la importancia de este ramo consiste en que se lo haga producir 80 o 100 millones, o más. Aunque no es esta una suma despreciable, sin embargo, no es esto lo que constituye lo esencial y principal del sistema de aduanas o de aranceles. Nada influye más directamente en que seamos pobres o ricos, en que tengamos producciones de todas clases con abundancia, o carezcamos de todo, y en que la Nación prospere o siga caminando a su total decadencia, como el tener bien o mal establecido este sistema de aranceles. No solo consiste su importancia en lo respectivo a los intereses generales y particulares, sino también para que tengamos Hacienda. [...]. La grande habilidad del mejor hacendista en este sistema, que propiamente se llama exactor, está únicamente en que las exacciones se consigan de un modo suave, igual y equitativo; pero no hay habilidad que baste para sacar suma ni pequeña ni grande, cuando ni hay capitales, ni hay productos, ni para sacarla mayor de lo que estos permiten. Luego venimos a parar en que la principal base del sistema de Hacienda es aquella que se dirige a aumentar o fomentar las producciones y riquezas y a formar de ellas una suma importante, a fin de que con poco que contribuyan se llenen los presupuestos de gastos públicos.”*⁴²⁶

Segons Oliver hi havia dues maneres d'afrontar la modificació dels aranzels. Una era des

---

⁴²¹ DSC, ext.1821-1822, t.I, pàg.404, sessió 33 de 27 d'octubre.

⁴²² DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.1.325, sessió 84 de 17 de desembre.

⁴²³ DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.1.369, sessió 87 de 20 de desembre.

⁴²⁴ Abans, el 24 de juny, la comissió de la Junta de comerç ja s'havia adreçat a les Corts “*excitada por algunos escritos de Cádiz y otros puntos sobre libertad de introducciones de géneros extranjeros, establecimiento de puertos francos y otras máximas ruinosas*”, vegeu el DSC, ex.1821-1822, t.I, pàg.760, sessió núm.51 de 14 de novembre. També DSC, ex.1821.1822, t.I, pàg.463, sessió 38 d'1 de novembre.

⁴²⁵ DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.886, sessió 58 de 21 de novembre.

del punt de vista mercantil-rendista, és a dir, sense tenir en compte el desenvolupament econòmic; i l'altra era des del punt de vista econòmic-polític: *"en el cual se trata de preferir el fomento de las riquezas permanentes, que proporcionan al Erario mejores recursos, haciendo que otras contribuciones sean más productivas, al paso que proporcionan mayor riqueza a aquellos que las han de pagar, y con ella la felicidad de los españoles."* Afegia Oliver, seguint aquesta darrera línia, que la proposta, a més hauria de tenir en compte quatre aspectes: el comerç d'exportació, el comerç interior, el comerç amb Amèrica i la importació⁴²⁷. Pel que fa a l'aplicació del model aprovat l'any 1820, Oliver destacava que s'havien proposat petites modificacions però que fou acceptat per la majoria d'espanyols: *"las clases productivas ninguna se ha quejado"*, els únics que s'havien queixat eren els comerciants dedicats a la importació:

"Los quejosos no son ni de las clases productivas ni del comercio activo, interior y recíproco; son de la sola cuarta clase de comercio, cuyo incremento es el peor o mortal síntoma o el vicio más destructivo de las naciones: esta, esta es la sola clase que ha clamado. Todos sus argumentos se han dirigido a probar que este sistema, por muy bueno que parezca, no hará más que provocar el contrabando, y disminuir la renta de aduanas."

Oliver, intentà desfer aquesta acusació amb les dades de les duanes de l'any 1820 i 1821. Pel que fa a Catalunya els anys 1817 i 1819 aquestes havien produït uns 17 milions de rals, i els primers sis mesos de 1821 havien produït uns 8 milions (tenint en compte que la importació de gra, quan podia fer-se, deixava a les duanes uns ingressos de 5 milions el semestre), per tant, afirmava Oliver, *"si con tanto contrabando como se hace, si con tantas prohibiciones, si con tantos motivos contrarios producen las aduanas este año casi como el anterior, es claro que no nace del nuevo sistema el vicio o crimen del contrabando."* Pel que fa al conjunt de l'estat Oliver assenyalava que la petita davallada que es podia observar entre el primer semestre de 1820 i el de 1821 es devia a *"la grande baja de los derechos del comercio de América, tanto porque apenas hay expediciones, como porque en las poquísimas que se hacen, no se cobran los*

---

⁴²⁶ DSC, ex.1821-1822, t.I, pàg.403-406, sessió 33 de 27 d'octubre. Vegeu FRADERA: *Indústria...*, pàg.218-220.

⁴²⁷ Uns anys més tard Vicente BASADRE: *Memoria relativa a saldar el déficit que ha causado la independencia de la América española*, La Corunya, Imprenta Iguereta, 1824, intentava oferir solucions partint d'ella base que *"la verdadera riqueza de nuestra España, que consiste en poseer una grande abundancia de frutos y géneros manufacturados, o sus primeras materias que circulen del centro a la circunferencia en cambios recíprocos; pues esta abundancia aumenta la población y la agricultura, mantiene en continuo egercicio y ocupación a todas las clases del estado, estiende la esfera y el movimiento de las artes, industria y comercio, escita la actividad, acrecienta las rentas del Soberano, y multiplica de muchos y varios modos a todos los individuos de que se compone la sociedad civil"* (pàg.25).

derechos que antes se cobraban". En aquesta discussió Oliver sempre defensà la necessitat de compaginar l'economia peninsular amb la d'ultramar:

*"Es menester considerar [...], de que no solamente hacemos leyes para la Peninsula, sino que debemos procurar por todos los medios posibles tener un comercio grande con las provincias de Ultramar; y que no podrá este sostenerse sin que sea mucha la cantidad de vinos que entren en la mayor parte de los cargamentos; y quien dice vinos dice licores. La misma Cataluña, que es la que produce más y la que más fabrica estos licores, podría llegar el caso de tener precisión de admitir dichos vinos para hacer sus destilaciones o espíritus necesarios para el comercio de Ultramar, donde, con especialidad a Méjico y a la América septentrional, envía en gran cantidad."*⁴²⁸

El contraban era, sens dubte, el principal problema que havia d'afrontar qualsevol política aranzelària, tal i com manifestava el diputat català Rey que veia quasi impossible aturar-lo, en relació a la instal·lació de dipòsits:

*"Con la absoluta libertad ahorrariamos los ejércitos de ministros del resguardo, los ejércitos de administradores de aduanas, etcétera. ¡Cuántos brazos útiles podrían emplearse en otras cosas! Sobre todo ganaríamos mucho en la moralidad; porque si es escandalosa la infracción de una ley, la continua infracción lo es mucho más; acostumbrados a infringir una ley, nos acostumbramos a infringir las demás. Esto es lo que sucede en las leyes para evitar el contrabando: no hay día en que no se infrinjan por los contrabandistas y por el resguardo. Por consiguiente la moralidad va a perderse; y así valdrá más en mi concepto, que haya absoluta libertad de comercio que no estos depósitos."*⁴²⁹

Una opinió semblant manifestava el també diputat català Puigblanch, per qui els dipòsits no ferien més que augmentar el contraban al facilitar l'actuació dels contrabandistes: "*la suma dificultad que hay de impedir que los géneros extranjeros, una vez admitidos en la Peninsula, dejen de correr*"⁴³⁰.

Diferent era l'opinió que defensava Oliver en base al sistema de dipòsits i guies que marquessin un producte i la seva ruta, fent responsable al declarant del que hi portava⁴³¹. Per Oliver la instal·lació de nous dipòsits podria aturar el contraban, ja que considerava aquests eren "*un correctivo del contrabando*", segons Oliver:

*"El peligro del contrabando no está en que sean de corta o larga duración los depósitos; en lo que está es en las precauciones del desembarco, reembarco y custodia de los géneros; y porque hasta ahora no han sido prescritas por una ley sabia que evite o disminuya los abusos, proponen las comisiones que se permita legalmente lo que necesaria y arbitrariamente se hace, y que asunto de tanta gravedad y trascendencia no se fie al libre albedrío de los agentes de aduanas, que no pocas veces por falta de ley indicada, habrán permitido los depósitos de géneros prohibidos en casas particulares o en parajes de que fácilmente han podido extraerse clandestinamente."*⁴³²

Oliver afegia que els dipòsits eren vitals si no es volia acabar definitivament amb

⁴²⁸ DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.832-833, sessió 55 de 18 de novembre.

⁴²⁹ DSC, ex.1821.1822, t.I, pàg.434, sessió 35 de 29 d'octubre.

⁴³⁰ DSC, ex.1821.1822, t.I, pàg.444-445, sessió 35 de 29 d'octubre.

⁴³¹ DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.903-909, sessió 59 de 22 de novembre.

⁴³² DSC, ex.1821.1822, t.I, pàg.436-438, sessió 35 de 29 d'octubre.

l'exportació de productes espanyols principalment cap a Amèrica, ja que els vaixells que carregaven aquests productes havien de tornar amb d'altres de l'estranger, tot i que fossin prohibits perquè si no ja no podrien mantenir el negoci, i per tant calia que aquests productes poguessin dipositar-se provisionalment als ports espanyols, per reembarcar-los quan es pogués. Afegia Oliver que la Junta de Comerç de Catalunya havia estat la primera que havia demanat l'ampliació dels dipòsits ja l'any 1816, mitjançant un informe redactat precisament per Oliver, al que s'oposà Puigblanch en base al que defensava la Junta de fabricants⁴³³. També es manifestà Oliver partidari de mantenir les duanes intermèdies, tot i que sense augmentar la seva categoria:

*“¿Y sería posible dejar de poner en esos intermedios una aduana, y obligar a que aquellos hacendados de pueblos intermedios de veinte o treinta leguas tuviesen que enviar sus frutos en cargas a distancias tan enormes? Este sería un golpe mortal contra la mayor parte de los pueblos productivos de España. Diríase a esto que donde se ponen aduanas de tercera y cuarta clase se pongan de primera o segunda, pero esto sería peor, porque se aumentarían los gastos a proporción que crecería el número de empleados, interventores y demás que debe haber en esta clase de aduanas.”*⁴³⁴

Els aranzels finalment aprovats variaren molt poc dels de l'any anterior. Serà la discussió del segon semestre de 1822 la que originarà una important polèmica a les Corts i fora d'elles entre lliurecanvistes i proteccionistes. El primer aspecte de les discussions fou el dels dipòsits, produint-se un interessant debat entre els diputats castellans que s'hi mostraven favorables i els catalans que manifestaven serioses observacions respecte del seu funcionament per evitar el contraban. Els diputats Surrà i Roset manifestaren que *“si a las provincias de Castilla les sobran granos, y les perjudica que haya granos admitidos en los puertos de depósito como géneros de ilícito comercio, a los pueblos de Cataluña les conviene, porque en caso de necesidad tienen donde proveerse con mucha más facilidad.”*⁴³⁵ El respongué el diputat Ojero que a Catalunya també li interessava que els grans de Castella es venguessin bé perquè *“las Castillas son las más consumidoras de sus manufacturas”*⁴³⁶. Insistí Roset que:

“Es bien cierto, Señor, que Cataluña apenas producirá granos para atender a su subsistencia durante cuatro meses al año, y tiene que comprar a las demás provincias lo que necesita particularmente de frutos cereales, de lo cual saca Castilla inmensas riquezas, y en el año económico anterior Cataluña ha comprado estos frutos de fuera por 50 millones de reales. Cataluña no vende: ¿y por qué? Es bien notorio al Congreso: me consta casi oficialmente que por la costa de Tarragona se han introducido últimamente 1.000 cargas de contrabando. A Gibraltar, sobre todo, cada quince días llegan de 10 a 80 buques cargados de géneros, y yo

⁴³³ DSC, ex.1821.1822, t.I, pàg.445-446, sessió 35 de 29 d'octubre.

⁴³⁴ DSC, ex.1821.1822, t.I, pàg.454, sessió 37 de 31 d'octubre.

⁴³⁵ DSC, 1822, t.III, pàg.1.756, sessió 127 de 7 de juny.

⁴³⁶ DSC, 1822, t.III, pàg.1.757, sessió 127 de 7 de juny.

*preguntaría que se hace de ellos si no se venden. Todo esto resulta en perjuicio d ella industria general de España.*⁴³⁷

El mes de juny de 1822 el diputat català a Corts, Melcior Prat va escriure a la Diputació de Barcelona fent-li avinent la necessitat de fer públic un manifest explicant la situació de les províncies catalanes, la necessitat de fomentar la indústria, i d'evitar que es modifiqués l'aranzel proteccionista i que es concedís el port franc a Cadis i el diputat Roset s'hi manifestà contrari al plenari de les Corts⁴³⁸. La Diputació va respondre demanant als diputats catalans a Corts que:

*“Se opongán a semejante propuesta, oponiéndose con tesón y energía a las especiosas teorías de los Smiths y SAYS y haciendo triunfar en el Augusto Santuario de las leyes las solidísimas e incontrastables razones de casi todos nuestros economistas, llevadas hasta la evidencia por los Chaptals y Ganihs, y confirmadas constantemente por la experiencia en las mismas naciones en que aquellos en vano se esforzaron en combatirlas.”*⁴³⁹

I en el mateix sentit anava una exposició de la Societat Econòmica quan, referint-se a una possible modificació dels aranzels per la fi del sistema prohibitiu, proposava als diputats catalans a les Corts que *“en cuanto puedan sostengan la prohibitiva, no por espíritu de provincialismo, sino por ser el sistema más ventajoso a la prosperidad nacional.”*⁴⁴⁰ També la Junta de Comerç de Catalunya va emetre un informe sobre aquesta qüestió a demanda de la Diputació provincial que posteriorment va trametre a les Corts. En aquest informe es prevenia que estava redactat seguint l'interès de la nació: *“El espíritu público y no el provincialismo, el interés por la prosperidad nacional, y un vehemente deseo de acierto y de las glorias de la patria, hablaran por boca de la Comisión”*, i afegia que calia que:

“Los españoles de los dos hemisferios, iguales ante la ley, han de soportar por la misma razón con igualdad perfecta las cargas del estado [...]. No es justo en manera alguna, que, porque un género o producto por ejemplo de Cataluña, llevado a Lima o Veracruz, vale diez en aquellos mercados, mientras que no cuesta más de cinco en los nuestros, deba ya a su embarque contribuir sobre un valor de diez, que no tiene sino después de haber sufrido un considerable recargo de fletes, gastos, seguros y otros de mayor cuantía. [...]. Vino y aguardiente son dos productos que con diferencia cultiva y fabrica Cataluña, y no será poco decir, que debe a estas dos fuentes de riqueza una gran parte de la precaria prosperidad y concepto de que goza. El desaliento que causaría a la clase cultivadora la subsistencia del

⁴³⁷ DSC, 1822, t.III, pàg.1.758, sessió 127 de 7 de juny.

⁴³⁸ DSC, 1822, t.III, pàg.2.252, sessió 166, extraordinària de la nit del 29 de juny.

⁴³⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió extraordinària de 21 d'octubre de 1822, fol.242.

⁴⁴⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió d'11 de novembre de 1822, fol.269. La Diputació formà una Comissió amb membres de la Junta de Comerç i de la Societat Econòmica per a fer propostes sobre els nous aranzels (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 26 de novembre i 9 de desembre de 1822). Vegeu les representacions de la Diputació de Barcelona a les Corts recolzant el recurs de la Junta de Comerç sobre els nous aranzels (“Actas ... Diputación Permanente”, sessions 100 i 149, de 31 d'octubre de 1822 i 13 de febrer de 1823, fol.291 i 385).

*avalúo de cuarenta reales en arroba por el primero, y de sesenta y cuatro por el segundo sería tal, que en pocos años veríamos desiertos nuestros campos, abandonadas nuestras fábricas de destilación, y reducida a la nulidad absoluta nuestra marina. ¿Cómo será posible, que los resultados de la viña en Cataluña puedan en lo sucesivo competir en los mercados de América y otros extranjeros con los de la viña en Francia, cuando empezamos por imponer un derecho de diez, quinze o más por ciento a la extracción de nuestros vinos y aguardientes, suponiéndoles un valor que no tienen, ni podrán tener jamás?*⁴⁴¹

La comissió feia un seguit d'observacions sobre aspectes concrets. Així pel que fa a la lliure entrada de formatges i mantegues deia:

“A más de no ser el queso y manteca sino un medio para el regalo del paladar y de ninguna manera necesarios para la subsistencia, sobran en España quesos y mantecas para abastecer las masas más oviparas d ellas ciudades que hayan podido reclamar tan costoso permiso para la nación. Y aún cuando esto no fuese, sobran aceites de buen gusto para suplir los condimentos de manteca, y no porque un pueblo esté acostumbrado al uso de mantecas y quesos de Flandes y de Holanda, se ha de permitir su entrada que nos cuesta millones cada año”;

pel que fa al permís per l'entrada de vins estrangers recordava que *“la costa de poniente de Barcelona se halla agobiada con el peso de treinta mil pipas de vino que no puede vender, y que por poco que le favorezca la próxima vendimia apenas habrá donde colocar el que recoja”*⁴⁴². En definitiva el que es proposava era la unificació del mercat espanyol i colonial, i protecció vers la competència estrangera, tant a un com a altre mercat.

A mitjan mes d'agost la Comissió de fàbriques de cotó es dirigia al Cap polític queixant-se del:

*“Descaro e impunidad con que a la vista misma de las autoridades se egerce el detestable contrabando. En las plazas, en las calles, hasta en la mismo paseo más público de esta ciudad, cual es la Rambla, se ven mugerzuelas que forman sus tiendas en los poyos y en las entradas de las casas, poniendo en ellas de manifiesto percalas inglesas, pañuelos y otros varios géneros de algodón contra lo espresamente prohibido por las leyes, y burlándose de las autoridades que tienen la obligación tan estrecha de vigilar su observancia. [...] Vele pues V.S. sobre este objeto tan interesante; válgase de todo el lleno de la autoridad que le conceden las leyes sobre materias de sanidad; desaparezcan de nuestro suelo esas tiendas portátiles y cuantas en la ciudad contengan géneros de ilícito contrabando, las cuales ni aun eran sufridas en los tiempos del despotismo y de los privilegios ominosos, y que con suma desfachatez insultan a los buenos ciudadanos que contemplan en ellas su miseria pues que les roban su jornal.”*⁴⁴³

⁴⁴¹ OBSERVACIONES acerca de los nuevos aranceles, presentadas a la Junta nacional de Comercio de Cataluña por la Comisión que esta nombró de su seno, y que conformándose con ellas pasó a S.E. la diputación provincial en desempeño del informe que la tenía encargado, Barcelona, Imprenta de la Viuda Roca, 1821 (ACD, lligall 8, expedient 106, i BN: VE-609-18), pàg.5-7 per les cites. Es tracta d'una anàlisi de la R.O. de 7 de gener de 1821. L'informe estava redactat per Gaietà Dou, Ramon de Bacardí, Salvador Forés, P. Antoni Viguer, i Francesc de Paula Roset que n'era el secretari, i està datat a Barcelona el 18 d'abril de 1821.

⁴⁴² OBSERVACIONES acerca de los nuevos aranceles..., pàg.57-92.

⁴⁴³ Representació amb data de 17 d'agost de 1822, reproduïda al Diario de Barcelona, núm.232, de 20 d'agost de 1822, pàg.2.188-2.190.

És en aquest context on cal situar l'oposició de les diputacions catalanes i de diversos ajuntaments a la sol·licitud de que Cadis fos declarat port franc⁴⁴⁴. L'ajuntament de Reus, un dels principals afectats per aquesta qüestió dirigí una fonamentada exposició a les Corts en contra de la declaració de port franc a Cadis:

“Escarmentados por la poca consideración que han merecido hasta ahora, por la desigualdad con que se les ha tratado en el fomento general, posponiéndoles en su distribución a tantas Plazas y Territorios de menor importancia, se asustan al oír peticiones de privilegios de exclusivas de nueva dirección de Comercio bajo el pretexto de utilidad pública, y de todo reglamento capaz de distraer sus operaciones del sistema con que empezaron a labrar su prosperidad procurando la de la más bella porción de Cataluña, así en la agricultura como en la industria.

Toda Cataluña es industriosa, y Reus es la población que ocupa el segundo lugar entre los más adelantadas en especial en los tegidos de algodón, y la que por el mismo orden introduce y consume mayores cantidades de ellos en cuasi todas las provincias de la Monarquía. Y por lo tanto no puede dejar de reproducir a las Cortes las representaciones tan enérgicas como verdaderas que hace la ciudad de Barcelona manifestando las concecuencias fatales e inevitables que produciría aquella libertad indefinida, y solo circunscrita dentro de los muros de Cádiz que nunca serán bastante ponderadas.

¿Cuantos mayores hubieran sido los progresos y adelantamientos de esta Villa sino se hubiese coartado su genio emprendedor obligándoles a recibir todos los objetos de importación estrangera, primero por el Puerto de Barcelona, y después por el de Tarragona, o de los Alfaques, esportando como esporta sus frutos u los de los rádios de su tráfico interior, y los productos de sus elaboraciones por el de Salou y reuniendo en su recinto estos gérmenes de riqueza que la combidaban al Comercio directo y reciproco el más activo y provechoso?”⁴⁴⁵

La Junta de Comerç també manifestà mitjançant un llarg i documentat informe la seva oposició a la concessió de port franc a Cadis⁴⁴⁶. Criticava la Junta que les autoritats de

---

⁴⁴⁴ Algunes mostres a “*Representación que dirige al augusto Congreso el Ayuntamiento constitucional de Capellades*”, amb data de 17 d’abril de 1822 (publicat a Diario de Barcelona, núm.115 de 25 d’abril de 1822 i reproduït parcialment a ARNABAT: Liberals..., pàg.86); a l’exposició a les Corts presentada per l’ajuntament de la Riba amb data de 20 d’abril de 1822 (reproduïda al Diario de Barcelona, núm.127, de 7 de maig de 1822, pàg.1.205-1.207), el manifest “A las Cortes” de la Diputació de Barcelona de 9 d’abril de 1822, i en la mateixa data i amb el mateix títol de l’Ajuntament de Barcelona i de la Junta Nacional de Comerç (Diario de Barcelona, núm.107 de 17 d’abril de 1822 i ADB, lligall 81, expedient 8); l’acord i l’exposició de l’ajuntament de Vic (“Actes. Vic. 1820-1823”, sessió de 24 d’abril de 1822), tots en resposta a la sol·licitud de l’ajuntament de Cadis de 21 de març de 1822 (publicat al Diario de Barcelona, núm.97 de 7 d’abril de 1822). També l’ajuntament de Terrassa, i el de Palamós (“A Las Cortes, amb data de 26 d’abril de 1822, reproduït al Diario de Barcelona, núm.123 de 3 de maig de 1822, pàg.166), i la Diputació de Girona adreçaren una carta a les Corts en aquest sentit (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 20 de maig i 11 de novembre de 1822). La Diputació de Girona també es posicionà en contra (“Actes Diputació Girona”, sessió de 28 d’octubre de 1822 i Diario de Barcelona, núm.320 de 16 de novembre de 1822, pàg.2.889-2.993). La Diputació de Lleida també presentà un informe negatiu a la proposta: INFORME dado por la Diputación Provincial de Lérida en virtud de real orden de 30 de setiembre último sobre el establecimiento de un puerto franco en Cádiz, solicitado por varias autoridades y corporaciones de aquella Ciudad, Lleida, Impremta Corominas, 20 de novembre de 1822 (AHPL, caixa 1450, doc.204). Vegeu FRADERA: Indústria..., pàg.217-218.

⁴⁴⁵ Exposició a les Corts de l’ajuntament de Reus amb data de 20 d’abril de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

⁴⁴⁶ “Informe que ha dado la Junta nacional de comercio de Cataluña en 9 de noviembre de 1822 invitada por el gobierno con real orden de 30 de setiembre último sobre el espediente promovido ante las Cortes por la Diputación provincial, Ayuntamiento, Consulado y comercio de Cádiz relativo a que se

Cadís sustentessin la seva proposta en les teories de Colbert qui, segons la Junta “*queriendo dar demasiada extensión al comercio exterior y hacer brillar las manufacturas de lujo que creó en aquel reino, destruyó los buenos fundamentos sobre los que debía construir el edificio de la riqueza*”, i en canvi es mostraven més partidaris de seguir les teories de Sally amb les quals, si bé “*el comercio exterior no brillara tanto, pero el interior vivificara todas las provincias, las cosechas fueran más abundantes, los salarios más ventajosos y los consumos en aceites, vinos, telas y lanas, aumentarán en una inmensa proporción*”. La Junta manifestava que les nacions més riques d’Europa com França i Anglaterra no tenien ports francs:

“Siga España el camino que le señala el buen sistema económico de las naciones que van progresando rápidamente en su prosperidad; no es la franquicia de los puertos la que debe sacarla de su abatimiento; el fomentar a toda costa sus manantiales productivos, es lo que necesita; piense antes en el comercio interior, que en el día es casi nulo, antes de querer meterse a arriera del mar; solide los fundamentos para edificar una casa fuerte antes de pensar en adornos sobrantes, y sepa Cádiz, que los puertos francos son, como dijo Smith y lo ha repetido Simonde el patrono más entusiasmado de ellos, efecto y no causa de la riqueza nacional”.

Les diputacions catalanes defensaren el sistema prohibitiu pel que fa als cereals, fins i tot en unes circumstàncies tant crítiques com les de la sequera de 1822 que afectà bona part de Catalunya, augmentant considerablement els preus dels cereals i perjudicant directament la indústria tèxtil catalana que, com assenyalava el Secretari de Governació en la seva Memòria presentada a les Corts el març de 1822, estava en una crisi total: “*las fábricas de tejidos de lana se sostienen algún tanto, aunque siempre en decadencia; el estado de las de la seda y algodón y demás artículos es deplorable*”, essent el principal problema la carestia de la mà d’obra:

“La imperfección de sus artefactos no influye en este atraso, pues casi todas han acabado labores comparables con las más acreditadas del extranjero, sino que es imputable a su excesivo precio originado de ignorarse o despreciarse generalmente en nuestros talleres la preciosa economía de brazos y tiempo que producen las buenas máquinas y una sabia subdivisión del trabajo.”⁴⁴⁷

Només la Diputació de Girona sol·licità el darrer trimestre de 1822 de poder introduir grans de fora (en parlem amb detall al capítol IV)⁴⁴⁸.

---

declare aquella plaza puerto franco”, dins el “Suplemento al Diario de Barcelona del miércoles 13 de noviembre de 1822”.

⁴⁴⁷ Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.38 (ACD, lligall 82, expedient 5).

⁴⁴⁸ AHN, Estado, llibre 26, acta del Consell d’Estat de 7 d’agost de 1822. La petició de la Diputació de Girona va merèixer especial atenció per part del Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península, núm.8, de 10 d’abril de 1823, pàg.257-272, que justifica la decisió

Malgrat les decisions polítiques, la realitat de manca de gra i augment dels seus preus provocà força conflictes arreu de Catalunya la tardor i l'hivern de 1822-23. El mes de setembre a Tarragona es confiscaren dos vaixells amb gra d'Odessa⁴⁴⁹, cosa que feu que un altre vaixell amb gra en el que hi participava la casa Cortadellas amarrés a Sant Feliu de Guíxols i s'ordenés de vendre el carregament en aquest punt, ja que a la província de Girona s'havia autoritzat l'entrada de gra estranger⁴⁵⁰. La Diputació de Barcelona prohibí que sortís qualsevol quantitat de blat, excepte cap a les illes Balears. I la mateixa Diputació donà suport a una proposta de l'Intendent per tal de sol·licitar autorització al govern perquè es permetés l'entrada de faves i arròs estranger fonamentant-se en:

*“La dificultad de surtirse completamente del interior particularmente de arroz por la mala cosecha que ha habido en Valencia; la mayor necesidad de abastecerse este territorio para que no falten al Ejército tales artículos, y demás comestibles imposibilitarian una duradera resistencia en el triste caso de incomunicación; la mira de evitar el fraudulento tráfico a que la misma escasez, y prohibición incita a los especuladores de mala fe; las ventajas de proporcionar con la libre entrada los ingresos de consideración que resultarían a la Hacienda Nacional; y la no menor de asegurarse también la interesante salud.”*⁴⁵¹

Un debat molt més important s'obrí quan a partir del mes de gener de 1823 es començà a comprovar l'escassetat de grans a la ciutat de Barcelona, i sobretot quan a finals d'aquests mes es donava quasi per segura un invasió francesa que podria comportar el bloqueig de la ciutat. Això és el que manifestava en persona el batlle de Barcelona a la Diputació:

*“La falta de granos, harinas y demás comestibles en que se halla esta importantísima plaza, y que la prudencia exige que esté provista de todo , a lo menos por un año, porque a tenor de las notas pasadas por los gabinetes extranjeros debemos estar preparados para la guerra, y por lo mismo hay tanta más necesidad de que lo esté Barcelona a causa de su proximidad a la frontera de Francia. Por estos motivos manifesté que el Ayuntamiento creía indispensable que a pesar de lo determinado por las Cortes, se permitiese la introducción de granos, harinas y demás comestibles de procedencia extranjera porque todas las leyes deben callar cuando la patria peligra.”*⁴⁵²

---

negativa del govern i de les Corts, i la necessitat de mantenir-se fermes en la política econòmica decidida: *“Tiempo es ya de que cese el titubear, y de que se fije la opinión para que cada día no se renueven discusiones metafísicas, ni haya esos vaivenes de prohibir, permitir y volver a prohibir, con los cuales se destruye en un día lo que se ha adelantado en un año, y jamás se acumulan las mejoras y los adelantamientos”* (pàg.258). Assenyala també que a Barcelona el preu del blat havia estat el quinquenni 1815-1819 a uns 65 rals la faneca de mitjana, i durant els tres anys de la Constitució a 56 rals (1802: 54, 1821: 53 i 1822: 60).

⁴⁴⁹ Per Tarragona vegeu FERRER: “Problemes...”, pàg.1160-165.

⁴⁵⁰ Cartes d'Antoni Satorras a Joan Borràs de Sant Feliu de Guíxols amb dates de 16 de setembre i 14 d'octubre de 1822, CA-50 bis, fol.367 i 411.

⁴⁵¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió d'11 de novembre de 1822, fol.273v.

⁴⁵² Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 23 de gener de 1823, fol.391.

El Cap polític i la Diputació estigueren d'acord amb la proposta i acordaren de representar a Mina, després d'escoltar la Junta de Comerç. En canvi l'Intendent no s'hi mostrà gaire conforme i demanà un informe tècnic de les necessitats reals, i que només es permetés l'entrada dels queviures necessaris i demanant uns drets d'introducció del 15%. El diputat Gironella proposà de fer un registre dels queviures que hi havia als comerços, i dels que consumien periòdicament, i cercar dotze o quinze comerciants que es comprometessin a subministrar el gra que fes falta⁴⁵³. Aquesta proposta fou aprovada per unanimitat. El dia 25 de gener se celebrà l'esmentada reunió amb els comerciants i aquests expressaren postures força divergents. Gironella els hi expressà la necessitat de proveir la plaça "*a los ojos de la Europa, y de poner esta interesante plaza fuera de toda falta de víveres, por si desgraciadamente tenia que sufrir un sitio*"⁴⁵⁴ i els preguntà com veien la possibilitat de permetre l'entrada de gra estranger: uns s'hi negaren perquè volien vendre sense competència els seus estocs (Joan Rabassa i Antoni Mitjana); d'altres com Pedro Gil es queixaren que:

*"El comercio de buena fe se veía atacado por el escandaloso contrabando y fraudulenta introducción, que desde el ultimo junio se está manifestando en todos los puntos de la Costa; y que si esto podía evitarse, muy en breve llegaría el precio de los granos y harinas nacionales al máximo señalado por las Cortes en la Ley de 5 de Agosto de 1820, y entonces con arreglo a ella sería lícitamente permitida la introducción de los extranjeros."*⁴⁵⁵

D'altres es manifestaren a favor però restringint les quantitats. Aquesta diversitat i divagacions feren exclamar a Gironella que:

*"Todo esto era extraviar la cuestión que solo debía tratarse de la necesidad del momento, y de que esta plaza y su mercado quedasen provistos competentemente para el caso de una guerra, y que por lo mismos lo único que deseaba saberse era si los Comerciantes convocados querian obligarse a realizar el acopio necesario de granos, harinas y demás comestibles nacionales, para hacer frente a todas las necesidades que pudiesen sobrevenir."*⁴⁵⁶

Finalment la Diputació acordà d'elevat al Rei i a al Secretari de Governació una representació demanant que es permetés la lliure entrada de gra estranger. Però el mateix dia l'ajuntament de la ciutat comtal ja havia publicat als diaris pel seu compte l'autorització per l'entrada de grans estrangers. Aquesta decisió provocà la queixa de la Diputació de Lleida, ja que la

---

⁴⁵³ Aquests comerciants foren: Vilardaga, Julià i Reynals; Nicolàs de Chupitea; Domènec Santamaria, Marià Flaquer i fill; Cristòfol Roig i Vidal, Cristòfol Casanyes, Vidua de Verger, Rabassa i fills, Manuel de Mier i Escalante, Forcada i Riba, Antoni Mitjana, Francesc Fontanellas, Miquel Elias, Pere Gil, Esteva Badia i Francesc Puigmartí (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 23 i 25 de gener de 1823).

⁴⁵⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 23 de gener de 1823, fol.398.

⁴⁵⁵ L'intendent per justificar-se respecte del contraban manifestà que tant sols disposava de 28 homes del Resguard perquè la resta es trobaven combaten els faceciosos (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 23 de gener de 1823, fol.399).

⁴⁵⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 23 de gener de 1823, fol.400. Vegeu també la sessió de 7 de febrer de 1823.

decisió presa significava que els grans d'aquesta província ja no es vendrien tant bé a la província de Barcelona⁴⁵⁷. Posteriorment, el mes de febrer de 1823, Mina i la Diputació de Barcelona acordaren de permetre l'entrada de grans i farines estrangeres per evitar deixar desabastada la plaça de Barcelona en cas de setge estranger (en parlem més endavant)⁴⁵⁸.

L'any 1823, el govern continuava apostant per la continuïtat de la política prohibicionista, així el ministeri de Governació assenyalava que:

“A pesar pues del prestigio de una prohibición instantánea; a pesar de no ser conocidos de casi nadie los puertos del abasto, a pesar de que las nociones debían aprenderse y establecerse las relaciones, a pesar de la epidemia que afligió a Barcelona, y que naturalmente debía paralizar las comunicaciones; a pesar de una mala cosecha y de una esterilidad asombrosa, Cataluña ha tenido el trigo más barato con solo el trigo del reino, y su industria ha recibido beneficio con la baratura del jornal. Cataluña ha dado a otras provincias de España más de 120 millones de reales, que en estos tres años hubieran llevado los extrangeros. Con esto se ha alentado la agricultura de ambas Castillas, de Galicia y la Mancha. La marina de Vizcaya, de Galicia y de Valencia se ha ocupado con provecho en el transporte de estos granos, y esta nueva circulación de los productos debe dar a todos más facilidad para el pago de las contribuciones.

Agrégame a esto que este mismo despacho de los granos que encuentran otras provincias en Cataluña les da los medios de comprar y consumir los productos de la industria catalana, y de esta suerte supe la falta del comercio de América. A cambio de los granos Cataluña ha extraído para Málaga, Cádiz, Galicia, Asturias y la Montaña el aguardiente, el vino, el jabón, el aceite, el papel, la almendra, la indiana, los sombreros, el paño, las medias, los gorros y otros muchos artículos”⁴⁵⁹.

A començaments de 1823 el diputat a Corts Josep Melcior Prat es dirigia a la Diputació manifestant-li “los fundados recelos que tiene de que se modificará el sistema prohibitivo”, i per aquest motiu demanava a la Diputació que presentés “el proyecto de aranceles”⁴⁶⁰. La Diputació intentà, junt a la Societat Econòmica i la Junta de Comerç de Catalunya, d'elaborar “un proyecto que pueda subsanar en algún modo los perjuicios que va a experimentar la industria con el levantamiento del sistema prohibitivo”⁴⁶¹, però defensant primer que no s'aixequés el sistema prohibitiu.

Dins d'aquest context de potenciació del mercat interior i de la lliure circulació de mercaderies, assenyalem finalment dos aspectes: la potenciació de les fires i mercats, i la fabricació de moneda. Les noves normes sobre fires i mercats animaren alguns pobles a plantejar canvis en les seves fires i mercats per tal de potenciar-los, com mostra el cas de l'ajuntament de Cardedeu que sol·licità de passar el mercat dels dilluns als diumenges:

“Por razón de que en los pueblos circunvecinos los hay en muchos días de trabajo de la semana, no es concurrido y pidió sele concediera celebrar el mercado en el día de domingo, como está concedido en algunos pueblos de la Provincia; lo que seria muy conveniente a esta villa y a toda la

⁴⁵⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 4 de febrer de 1823.

⁴⁵⁸ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions del mes de febrer de 1823.

⁴⁵⁹ Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península, núm.8, de 10 d'abril de 1823, pàg.268.

⁴⁶⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 8 i 15 de gener de 1823.

⁴⁶¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 28 de gener de 1823, fol.408.

comarca por estar en el centro del Vallés, y porque ya en este día de domingo hay una especie de mercado hasta las doce del día, pero sin permiso superior de donde se surten los labradores y artesanos del Vallés que no quieren en los días de trabajo distraerse para ir a los mercados de Sanceloni, Mataró y Granollers, que están a mayor distancia.”

La Diputació no acceptà la proposta, i l'ajuntament es dirigí a les Corts que van informar favorablement (20 de maig i 25 de juny de 1821) per “*la utilidad que por las ferias y mercados resulta a la agricultura industria y comercio.*”⁴⁶²

Per la seva banda, la Diputació de Barcelona a proposta de l'ajuntament de la ciutat va posar en funcionament casa de la Moneda a Barcelona “*con el fin de que las familias necesitadas puedan llenar con sus alhajas los cupos que les corresponden*” i dinamitzar així el comerç interior ⁴⁶³. La Diputació comptava que, tot i la competència de la casa que hi havia a Perpinyà, es podria reactivar el comerç de llevant: “*atraerá alguna pasta y polvo de oro en cambio de nuestros frutos como de más utilidad que los retornos hasta aquí conocidos*”, i que era una mesura necessària “*por la falta total de fondos en esta provincia, y en atención a no haber hasta ahora su autoridad superior recibido siquiera contestación del Gobierno a los muchos pedidos de caudales que le tiene hecho.*”⁴⁶⁴

III.2.2 La lluita contra el contraban

Des de començaments de la revolució començaren a sentir-se veus en contra del contraban i de la presència de productes estrangers a les botigues, sobretot de roba, ja que, malgrat l'edicte de 12 de maig de 1820 del Cap polític de Catalunya “*prohibiendo la venta de todo género de hilados, tejido y estampado de algodón de fábricas extranjeras sea cual fuere su procedencia*”, es continuaven venent teixits de cotó estrangers⁴⁶⁵. A l'esmentat edicte el Cap polític es dirigia als catalans lligant el nou

---

⁴⁶² Exposició de l'ajuntament a la Diputació (setembre de 1820), resposta negativa d'aquesta (21 de setembre) i exposició de l'ajuntament a les Corts amb data de 21 de setembre de 1820 (ACD, lligall 44, expedient 152).

⁴⁶³ La proposta a la sessió de 22 de juliol i l'acceptació a la sessió de 27 de juny. La comissió encarregada de vetllar pel seu bon funcionament estaria formada per un diputat provincial, dos membres de la Junta de Comerç i dos artistes, i presidida per l'Intendent (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 22 de juliol, i extraordinària de 27 de juny de 1822.

⁴⁶⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 22 de juliol de 1822, fol.88v.

⁴⁶⁵ Edicte de 12 de maig de 1820 del Cap polític de Catalunya (AHG-ADG, caixa 2), reproduït a la Gazeta Extraordinària de Barcelona, de 7 de juny de 1820. Les lleis contra la importació de teixits de cotó afectaren també els teixits fabricats a Filipines, cosa que provocà la queixa de la Companyia de Filipines, que defensava que els teixits importats d'aquest país havien de ser considerats nacionals i entrar sense pagar aranzels (ACD, PRFVII, vol.39, fol.593-594). L'ajuntament de Lleida també es veié obligat a publicar un ban contra el contraban a finals de maig de 1820 (Actes Municipals. Lleida, 1820,

sistema polític amb la prosperitat econòmica:

“Catalanes, industriales fabricantes que a ningún extranjero dobláis la cerviz en habilidad, ya podréis gloriaros que vuestra decadencia tendrá vado, que vuestra industria y adelantamiento progresará, porque os anima a ello el lucro de vuestros afanes con cuyo motivo a cada paso bandericéis la Constitución, y a los inclitos guerreros que la sostuvieron.”

El mes d'abril es produí una important mobilització de “*plusieurs milliers d'ouvrières de fabriques*” en contra del gènere i les fàbriques estrangeres a la ciutat de Barcelona, que féu témer al cònsol francès a Barcelona que no se seguissin els exemples ludistes⁴⁶⁶. A mitjan mes d'abril era el Cap polític qui manifestava als pobles les mesures preses per tallar el contraban:

*“Se han empleado todos los medios que están en las atribuciones del poder público para atajar los medios que están en las atribuciones de los poderes públicos para atajar el comercio clandestino y de contrabando que tanto ha paralizado la acción del comercio de buena fe, atando las manos a la industria y esparciendo sobre las fábricas el silencio u la inacción.”*⁴⁶⁷

El mes de maig era l'Intendent qui, a través dels seus subdelegats es dirigia als ajuntaments demanant-los els màxim control per evitar el contraban:

*“Son repetidas las noticias que recibo continuamente del escandaloso contrabando que se hace en todo el ámbito de la Provincia [de Catalunya] sin que el resguardo pueda contenerlo por ningún estilo. La mala inteligencia de unos y el egoísmo de otros da margen a que diariamente vaya en aumento este pernicioso tráfico causando un perjuicio general, privando al estado de unas entradas con que cuenta para sostener sus obligaciones. Nadie es mas interesado en evitar el fraude que los mismos pueblos que lo toleran y a sus Alcaldes y Ayuntamientos Constitucionales compete. [...] [Los alcaldes constitucionales] desplegarán toda su vigilancia para evitar el pernicioso tráfico de contrabando de tabaco, sal y de todos géneros haciendo entender a todos los vecinos igualmente cooperen cada uno por su parte a descubrir los infractores de tamaño atentado, pues a más de causar perjuicios a la Nación, introducen a veces el mal exterminador de la peste, como por desgracia lo ha experimentado la España por efectos de este tráfico tan escandaloso.”*⁴⁶⁸

Cal assenyalar, però, que molts cops el contraban comptava amb la col·laboració de les pròpies autoritats destinades a combatre'l, tal i com es queixava l'ajuntament de Torredembarra respecte de l'administrador de les duanes: “*se tiene por positivo que*

---

sessió de 29 de maig). Vegeu també Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.22, de 5 de maig de 1820, pàg.88-89, on es reclamava la col·laboració de les autoritats locals en la persecució del contraban “*puesto que su exterminio ha de sacar a las fábricas nacionales del triste abatimiento en que han yacido, elevándolas al mayor grado de prosperidad el influjo sabio y justo de las leyes*”.

⁴⁶⁶ Cartes de 21 i 25 d'abril de 1820 (AMAE, “Correspondance commerciale. Barcelone, t.24, fol.122-124). Vegeu també ACD, lligall 35, fol.361.

⁴⁶⁷ Circular de Josep Castellar amb data de 14 d'abril de 1820.

⁴⁶⁸ Circular del subdelegat de Tarragona, Lluís de Creeft, amb data de 23 de maig de 1820, incloent la de l'Intendent de 17 de maig (AHMR, lligall 2.6.4.6). No sempre però s'actuava amb contundència, per exemple el Cap polític de Catalunya recriminà a dos milicians de Reus que entressin sense autorització a les cases de dos comerciants per decomissar gèneres de contraban que hi tenien (Actes municipals, 1819-1820, sessió de 23 de juliol de 1820, fol.190); en una altra ocasió a Reus es trobaren productes de contraban en un edifici de l'Hospital, cosa que provocà la destitució dels seus administradors (Actes municipals, 1821-1824, sessions de 5, 12, 14, 17 i 19 de juny de 1821 (AHMR).

tenía su parte en la introducción clandestina de géneros de contrabando que se hacían con amuencia suya y de los dependientes del resguardo”⁴⁶⁹. A Barcelona per exemple esclatà un important conflicte entre l’administrador de duanes i el jutge de primera instància amb motiu del desordre que hi havia a les duanes de la ciutat i que facilitava l’extracció i la introducció il·lícita de gèneres⁴⁷⁰. Per intentar evitar això, el diputat Oliver, en nom de les comissions d’Hisenda i Comerç, defensà a les Corts que els empleats del resguard cobressin un 1% de les aprehensions que fessin, per tal que “*los que sirven al Estado tengan un interés el más directo posible en que esté bien servido.*”⁴⁷¹

El diputat català a Corts que més es distingí en els seus atacs al contraban fou Magí Corominas que el mes d’agost de 1820 presentà diferents propostes per acabar amb el contraban, “*particularmente respecto a precaver por los medios posibles la introducción de algodones extranjeros*”, i “*a fin de contener el aumento y progresos del funesto contrabando, cuyos prejuicios urge sobremanera atajar, en beneficio del comercio, de las fábricas nacionales y del Erario Público*”⁴⁷². Les propostes foren acceptades per la Comissió d’Hisenda i passades al govern amb el vist-i-plau de les Corts. El govern les retornà proposant de posar uns segells i uns nous impostos, però la Comissió les refusà dient que no acabarien amb el contraban⁴⁷³.

Quan finalment les Corts aprovaren les mesures contra el contraban (6 i 7 de setembre de 1820), la Comissió de fàbriques de cotó de Catalunya va trametre la seva felicitació, ja que “*siempre habían considerado los dependientes de dichas fábricas y descansaban en la sabiduría y acierto del Congreso*”, i “*esperaban que con sus sabias providencias exterminarian las Cortes el contrabando y separarian del mercado doméstico tantas manufacturas extranjeras, cuyo consumo les privaba de su necesario alimento por falta de trabajo*”⁴⁷⁴. Finalment assenyalaven que “*si fuesen necesarios 40.000 brazos robustos, se presentarían al instante para hacer frente a las maquinaciones del egoísmo y de la maldad, y para mantener la Constitución y cuantas*

---

⁴⁶⁹ Carta de l’ajuntament de Torredembarra al Cap polític amb data de 7 d’agost de 1820 (*Acuerdos, 1820-II*, vol.23, doc.409, AHMT).

⁴⁷⁰ *DSC*, 1821, t.I, pàg.429-431, sessió 15, de 12 de març, i t.II, pàg.1.463, sessió 69, de 7 de maig.

⁴⁷¹ *DSC*, ext.1821-1822, t.II, pàg.1.053, sessió 68 d’1 de desembre.

⁴⁷² La proposta tenia data de 7 d’agost de 1820 (*DSC*, 1820, t.II, pàg.1.045, sessió 74, de 16 de setembre). Vegeu també *DSC*, 1820, t.II, pàg.1.321, sessió 88, de 30 de setembre.

⁴⁷³ *DSC*, 1820, t.II, pàg.1.551, sessió 99, d’11 d’octubre.

⁴⁷⁴ *DSC*, 1820, t.II, pàg.1.536, sessió 98, de 10 d’octubre.

providencias emanasen del Congreso”, és a dir oferien els seus treballadors per a defensar la Constitució. També felicitaren a les Corts per aquestes mesures els ajuntaments de Figueres i Cervera, la Societat Patriòtica i la Universitat literària de Cervera⁴⁷⁵.

Però les mesures aprovades no solucionaren el problema, i el mes de febrer de 1821 l'Associació de fabricants de Barcelona posava *“un vigilante a todas las puertas de la ciudad para vigilar el contrabando”*⁴⁷⁶. El dia 19, segons ens explica Mateu Crespi:

*“Este medio día se reonieron algunos grupos de paisanos, cuasi todos dependientes de Fabricantes de tejidos y pintados a la plaza de San Agustín y calla del hospital con el intento de registrar las Tiendas y prender y camar los géneros extranjeros. El gobierno mandó salir algunas patrullas de milicianos y estos disiparon los grupos, pero por lo que pudiese suseder se destinó el primer Batallón de milicia a los claustros de San Francisco de Asis para que pasase de retén toda la noche.”*⁴⁷⁷

El mes de març, el Mariscal de camp Francesc Milans, comandant del batalló de la MN de Mataró, es desplaçà a Premià de Mar *“para prender un fuerte contrabando y que fueron recibidos por los del pueblo a fusillasos por las ventanas, en que tenia algún milisiano herido y un soldado de caballo muerto”*⁴⁷⁸. Davant d'aquests fets a Barcelona es tocà generala i es demanaren voluntaris, concentrant-se fins a 1.500 homes de la MNV, que sortiren junt a una partida del resguard militar en direcció al Maresme.

El mes d'abril de 1821 dos-cents treballadors de les fàbriques de cotó de Catalunya exposaren a les Corts la seva situació miserable:

“El estado de miseria a que los ha reducido la falta de trabajo, a causa de la paralización en que ha quedado la industria por efecto de los antiguos privilegios exclusivos y del extraordinario contrabando que se está haciendo, el cual, dicen, al paso que arruina las fábricas, y sacando el numerario para el extranjero destruye el comercio activo y las fuentes de la riqueza, enerva sordamente las fuerzas de la Nación”,

i demanaven a les Corts *“se sirviesen adoptar las más enérgicas medidas, así para contener el contrabando, como para fomentar las fábricas nacionales y proporcionar trabajo en que ocuparse, a fin de atender por este medio a su subsistencia”*⁴⁷⁹.

L'exposició comptava amb el suport del Cap polític, Gutiérrez de Terán, i del diputat

---

⁴⁷⁵ DSC, 1820, t.II, pàg.1.494, sessió 96, de 8 d'octubre.

⁴⁷⁶ Aquests vigilants s'identificaven mitjançant una tarja que duia el nom d'Erasme de Gonima (CRESPI: *Diario...*, fol.9, 1821).

⁴⁷⁷ CRESPI: *Diario...*, fol.11 (1821). El mateix relata Manuel Lasala en la seva carta a Josep Tudó dels Masos de Mora amb data de 20 de febrer de 1821: *“habem tingut un poch de broma ab lo pretext de voler cremar los generos estrangers que tenen en algunas botigas, però prompte se ha desvanescut. Los milicianos de aquí de casa han estat tota la nit de preveenció ab sos respectius cosos del 4art. batalló de milicies”* (CA-50, fol.121). Vegeu també la *SUCINTA relación...*, pàg.54).

⁴⁷⁸ CRESPI: *Diario...*, fol.12 (1821).

⁴⁷⁹ DSC, 1821, t.II, pàg.1.308-1.309, sessió 60 de 28 d'abril.

Quintana. El diputat Corominas, per la seva banda, manifestava a la mateixa sessió de les Corts que havia rebut dues exposicions de la Comissió de fàbriques de Catalunya queixant-se de la desocupació de les fàbriques al no haver-hi consum “*por causa de la escandalosa introducción, y pública circulación de las [telas] extranjeras*”, per això s’afegia a la sol·licitud de mesures dràstiques contra el contraban “*que tan públicamente se hace por todo el Reino*”, i que s’alleugeressin les causes per tal de recompensar els capturadors, doncs en cas contrari s’afavoria el suborn. Afegia Corominas que:

*“La situación de la industriosa provincia de Cataluña es en el día la más lastimosa. Cerradas sus fábricas por los motivos que tengo dichos, han quedado reducidos a la mayor miseria y desesperación muchos millares de beneméritas familias, que no tienen otro medio de subsistir. Aquellas fábricas, que en el mes de Setiembre del año pasado ofrecieron a disposición de las Cortes 40.000 hombres de sus obreros para defender al gobierno constitucional, se hallan ahora desiertas, y estos infelices, tan decididos en favor del benéfico sistema, se ven en la dura posición de andar errantes buscando ocupación y alimento, y quizás precisados a abandonar su Patria y emigrar a países extranjeros; pues cuando al hombre le faltan medios decentes de ganar su subsistencia, es la emigración el único recurso que le resta para no prostituir su virtud.”*⁴⁸⁰

Com veiem la ciutat de Barcelona patia directament les conseqüències d’un important contraban que provocava el tancament de fàbriques i l’augment del nombre d’homes sense feina, fins el punt que l’ajuntament de la ciutat es va veure obligat el mes de maig a demanar a les Corts autorització per imposar un impost de 20 rals per cap de porc que entrés a la ciutat “*para atender con su producto al socorro de muchos jornaleros que, no teniendo en que ocuparse, pudieran entregarse a los desórdenes que suelen ser hijos de la ociosidad y la miseria*”⁴⁸¹. També el mes de maig, 535 veïns de Barcelona es dirigien a les Corts exposant la mateixa situació i sol·licitant mesures urgents:

*“Manifestando la decadencia de su industria y el estado miserable a que les ha reducido el contrabando enorme que se hace de las manufacturas extranjeras [...], y suplicando al Congreso se sirva dictar otras medidas que asegurando la observancia de la ley, hagan invendibles los géneros de ilícito comercio, sin cuya circunstancia no saldrán del abatimiento en que se hallan aquellas fábricas nacionales.”*⁴⁸²

Les Corts aprovaren (R.O. de 9 de maig de 1821) un seguit de mesures contra el contraban, motiu pel qual foren felicitades pels Comissionats de les fàbriques de filats, teixits i estampats de Catalunya: “*porque por ellas se destruiría el contrabando, que*

⁴⁸⁰ DSC, 1821, t.II, pàg.1.308-1.309, sessió 60 de 28 d’abril.

⁴⁸¹ DSC, 1821, t.II, pàg.1.449, sessió 69 de 7 de maig. No era pas un fenomen exclusiu de Catalunya com demostra per Madrid Antonio ORTEGA CARNICER: “Jornaleros y mendigos en el trienio constitucional”, dins A. BAHAMONDE i L.E. OTERO (de.): Madrid en la ciudad del siglo XIX, Madrid, 1986, pàg.117-124.

⁴⁸² DSC, 1821, t.II, pàg.1.687-1.688, sessió 81 de 19 de maig.

causaba la desgracia de tantas familias, impidiendo el restablecimiento de muchas fábricas”, alhora que criticava els diputats que s’hi havien oposat⁴⁸³. El mes de juny de 1821, el diputat Corominas tornava a intervenir a les Corts donant suport a les mesures contra el contraban adoptades pel govern, des del punt de vista del comerciant, com ell mateix manifestà a l’hora de donar suport a un major control de les transaccions comercials que fos “*un escollo del contrabando y la garantía de las operaciones legales, porque las ponen a cubierto de los perjuicios del fraude, destructor del comercio útil de la industria nacional y de las rentas del Estado*”, i afegia: “*sin las formalidades de guías y sellos con que deben distinguirse los géneros extranjeros permitidos y debidamente aduanados, ¿como se diferenciarán de los introducidos fraudulentamente? ¿Cómo distinguiremos en el interior del Reino al comerciante honrado del contrabandista?*”⁴⁸⁴. Per reemprendre a continuació el discurs dels efectes negatius del contraban sobre la ja malmesa economia espanyola:

“Nadie ignora que el contrabando, además de ser una infracción de la ley, destruye las rentas de aduanas y las fuentes productivas de la riqueza del Estado: por lo mismo debe perseguirse y atacarse como un crimen en todas partes, sin perdonar medios para exterminarle. Es menester, Señor no perder de vista el estado actual de la Nación. Reducidas a la nulidad las rentas públicas del Estado, y extenuadas las clases productivas, ¿que es lo que debemos esperar? Sin productos no puede haber riqueza verdadera, y sin riqueza no subsiste la Nación. Fomentense, pues, nuestros productos por medio de la seguridad de los consumos, y tendremos riqueza y Nación.

La entrada de géneros extranjeros en España sin duda excede en mucho del valor de 600 millones anuales, y la salida de los nuestros en cambio de aquellos acaso no alcanzará con mucho a la mitad: de consiguiente, el saldo, que será mucho más de 300 millones, ha de hacerse infaliblemente en metálico que sale siempre del Reino; y no viniendo ya de América las ricas flotas de antes, ni teniendo minas de metales preciosos en la Península, en infalible la ruina de la Nación, si no se trata de atajar esta salida que la desangra. Esta es una demostración matemática, que la experiencia comprueba dolorosamente con la escasez de numerario de que todos nos lamentamos. [...]

La España afortunadamente tiene dentro de sí misma todos los elementos para ser industriosa y comerciante, únicos medios de hacerla rica, fuerte e independiente; y esto solo puede conseguirse nacionalizando los consumos, esto, es fomentando el consumo de las producciones nacionales agrícolas y fabriles con preferencia a las extranjeras.”

Ens ha semblat interessant de reproduir àmpliament aquest discurs perquè reflecteix perfectament el pensament d’un sector important de la burgesia catalana durant el Trienni, i les seves propostes d’estructurar un mercat nacional que fomentés els intercanvis interiors i la producció nacional.

A finals de juny arribava a les Corts una nova exposició contra el contraban, aquest cop signada pels prohoms de la sederia de Barcelona que després d’agrair a les

⁴⁸³ DSC, 1821, t.II, pàg.1.861-1.862, sessió 88 de 26 de maig.

⁴⁸⁴ DSC, 1821, t.III, pàg.2.132-1.133, sessió 101, de 8 de juny.

Corts les mesures prohibicionistes demanaven que “*se adoptasen medidas enérgicas para reprimir el contrabando*”⁴⁸⁵. El diputat Corominas aprofità de nou l’ocasió per exposar els seus arguments, aquest cop fent present a les Corts un mostrari de teixits de cotó i seda “*para que se persuadan y convenzan de que si se protegen las fábricas nacionales, en nada necesitaremos las manufacturas extranjeras, pues los que hacen esas muestras harán cualesquiera otras que se antojen al gusto de los consumidores; pues repito lo que dije en otra ocasión: que muestras fabricantes poseen ya los principios y secretos de estas fabricaciones, y solo falta protección para ejecutarlo en grande.*”⁴⁸⁶ Afegia:

“No puedo menos de recordar al Congreso la penosa situación de los fabricantes y obreros de toda aquella provincia, por haber faltado enteramente el consumo de sus géneros y haber tenido que cerrarse sus fábricas y talleres, [...]. Están reducidas a la mayor miseria y exasperación un crecidísimo número de familias que se ocupaban en ellas, sin quedarles recurso ni medio de subsistir. [...]; y sin embargo ninguna disposición se ha tomado aún en su favor: no se han visto ningún resultado, ni han experimentado el menor alivio, ni s eles ha dado contestación. Entre tanto su situación es cada día más apurada, y mayor el número de los infelices, siendo ya muchos millares.”

I demanava a les Corts mesures urgents, ja que la fi de la legislatura s’aproximava i la situació de la indústria tèxtil catalana era cada cop pitjor:

“Así pues, creo de mi deber y del descargo de mi responsabilidad, el suplicar al Congreso que se sirva tomar en consideración la miserable situación de tan considerable número de beneméritos ciudadanos y honradas familias, que solo piden pan ganado con su trabajo, cuyo modo de facilitárselo depende del cumplimiento de las sabias leyes fomentadoras de la riqueza pública, que han acordado las mismas Cortes, [...]. Yo no puedo esperar que el Congreso [...], desatienda los clamores de los infelices fabricantes de Cataluña, que no piden la indemnización de la pérdida y detrimento que la parálisis ocasiona en sus máquinas y capitales, sino el facilitar ocupación y alimento a tan considerable número de familias que se ocupan productivamente en ellas.”

El que estava clar era que el que es guanyava amb el prohibicionisme, es perdia, com assenyalava el Cap Politic, amb el “*contrabando de géneros de ilícito comercio que circula por todas las provincias de la monarquía, causando no menos daño a la industria nacional que al Erario Público*”⁴⁸⁷. En el mateix sentit s’expressava el Secretari d’Estat el mes de maig de 1821, queixant-se dels mals que provocava “*a la industria nacional, al comercio de buena fe y al erario público [...] el excesivo contrabando que circula con la mayor publicidad por toda la Monarquía, y que destruyendo nuestras fábricas y licito comercio, disminuye los valores de la renta de*

⁴⁸⁵ DSC, 1821, t.III, pàg.2.470, sessió 118 de 25 de juny.

⁴⁸⁶ DSC, 1821, t.III, pàg.2.471, sessió 118 de 25 de juny.

⁴⁸⁷ Circular de 8 de maig de 1821. Altres circulars del Cap Politic sobre aquest tema amb dates de 12 i 20 de maig de 1820, i 19 d’octubre de 1821.

aduanas, dando así margen a que se aumente la contribución directa de los pueblos, a proporción que se disminuye la indirecta”, i on donava un seguit de mesures per perseguir el contraban, bàsicament premiant generosament als qui el denunciessin o capturessin els seus executors⁴⁸⁸.

L'any 1822 era la *Comisión de Fábricas de Hilados, Tejidos y Estampados de Algodón* qui demanava suport a la Diputació per a la proposta que feia a les Corts i el govern per tal que variés el sistema dels judicis per contraban i s'agilitessin, proposant que:

*“Las causas de este género se diriman por el juicio de jurados mediante expertos que aseveren si las mercaderías o géneros aprehendidos son o no de ilícito comercio, recayendo inmediatamente la Sentencia y entregando en el acto mismo dichos géneros, declarándolos propiedad de los contratistas o aprehensores, haciendo igualmente efectiva la responsabilidad de los resguardos de toda introducción fraudulenta por cualquiera de los puntos sometidos a su vigilancia.”*⁴⁸⁹

Mentre, la Junta de Comerç convocava el mes de juny una reunió per parlar dels productes de contraban *“que perjudican los valores de los frutos y producciones de nuestro territorio, aterran la fabricación y la industria, privan el trabajo y arrebatan la subsistencia a una multitud de honrados artesanos y familias dignas de mejor suerte”*⁴⁹⁰. Aquest mateix any, diversos comerciants de Barcelona demanaren a la Diputació que representés al govern manifestant *“ser escandaloso el contrabando que se hace de granos extranjeros a pesar de la prohibición de ellos”*⁴⁹¹, una proposta que comptà amb el suport del diputat provincial Gironella que demanava als ajuntaments de llevar: *“para que de todos modos procuren evitar el contrabando de granos extranjeros, no solo por los inmensos perjuicios que causa a nuestra agricultura, sino también por los incalculables que pueden acarrear a la salud pública.”*⁴⁹²

Encara el novembre de 1822, el diputat català Surrà manifestava a les Corts les seves objeccions per un decret que permetia de portar a la península les pertinències dels espanyols que vivien a les *“provincias desidentes de Ultramar”*, ja que *“se ha abusado de este derecho, [...] Así es que se ha hecho un gran comercio introduciendo frutos y*

---

⁴⁸⁸ Circular de Antonio de Elola, Intendent de Catalunya, de 19 de maig de 1821.

⁴⁸⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 17 de juny de 1822. La Diputació acceptà de traslladar aquestes propostes al govern, manifestant *“los perjuicios que deben seguirse de la admisión de mercaderías prohibidas en los puertos de depósito”* (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 22 de juliol de 1822).

⁴⁹⁰ Diario de Barcelona, núm.181 de 30 de juny de 1822, pàg.1.725-1.726.

⁴⁹¹ La Junta de Comerç s'afegí a aquestes queixes, vegeu les Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 17 de juliol i d'1 d'agost de 1822.

⁴⁹² Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 22 d'agost de 1822, fol.128.

efectos coloniales bajo el nombre de propiedades españolas.”⁴⁹³ I el mateix diputat assenyalava a finals de gener de 1823 que el govern continuava passiu davant el contraban: “*yo pregunto: ¿que ha hecho el Gobierno ni sus agentes en tres años para impedir el contrabando?*”⁴⁹⁴. Encara el mes de maig de 1823, Surrà insistia en aquest fet a l’hora de discutir-se l’impost amb els productes estrangers que esperaven als ports de Cadis per entrar: “*lo que debe procurarse es evitar toda introducción de los géneros extranjeros, pues de este modo se destruye la industria nacional; [...], las existencias actuales no podían haber sido introducidas sino por contrabando, pues la medida de los pedidos al extranjero se hace con arreglo a los consumos.*”⁴⁹⁵ La posició del diputat català fou criticada durament pel diputat Isturiz, que comparà les resistències del diputat català respecte de Cadis quan no s’havia oposat a la decisió dels ajuntaments de Barcelona i Santoña que, sense consultar a les Corts, autoritzaren l’entrada de grans estrangers: “*la nación se encuentra en una escasez absoluta; no tiene con que dar pan a la tropa que tiene en Cádiz y en la Isla; pide dinero, se dice que no lo hay; necesita medios, y este es el que se presenta; más ofrece un inconveniente, que es una duda de ley: ¿quien la puede resolver? Las Cortes.*”⁴⁹⁶

III.2.3 Millorar les comunicacions i liberalitzar la producció

Dins l’objectiu general de consolidar un mercat nacional, i alhora afavorir un increment de la producció i l’intercanvi, cal destacar el paper que jugaren les diputacions provincials i els ajuntaments malgrat les dificultats econòmiques que patiren. La importància d’aquest tema era assenyalada per Moscoso: “*es sabido que nada interesa más para el fomento de un país que la facilidad de sus comunicaciones y trafico interno; y sin embargo entre nosotros lastimosamente la penuria del erario y cierta fatalidad de circunstancias han estorbado siempre que se mirase con la predilección debida a su importancia*”, cosa que feia que

“Los caminos transversales se hallan por lo general en muy mal estado, y su renovación es casi imposible, porque los fondos municipales de los pueblos apenas alcanzan para sus precisos gastos, siendo poco menos que nulo el sobrante del diez por ciento de Propios, que

⁴⁹³ *DSC*, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.571, sessió 39 de 10 de novembre.

⁴⁹⁴ *DSC*, ext.1822-1823, pàg.1.394, sessió 118 de 29 de gener. I el mateix manifestà el diputat Roset (pàg.1.395).

⁴⁹⁵ *Gaceta Española*, Sevilla, de 14 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 13, pàg.104.

⁴⁹⁶ *Gaceta Española*, Sevilla, de 14 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 13, pàg.105.

*está consagrado a este objeto, y se distrae además para otras atenciones.”*⁴⁹⁷

Pel que fa als camins i carreteres, el Cap Polític deia que “*interesa mucho a la causa pública la conservación de los caminos y carreteras, así de los llanos, como de las montañas, y carreteras de las marinas, que deben mantenerse en mejor estado*”, i la responsabilitat de fer-ho corresponia als ajuntaments⁴⁹⁸. Que aquest era un tema força important pels liberals ens ho demostra que estigués present a les Corts., on es presentà una proposta de diversos diputats catalans (Desprat, Oliver, Janer, Puigblanc i Corominas) i aragonesos demanant recursos per a construir i millorar els camins i carreteres entre Aragó i Catalunya per la zona de Balaguer i Lleida, per tal de facilitar els moviments comercials entre les províncies productores de cereals i les províncies consumidores⁴⁹⁹. També en diverses deliberacions del Consell d'Estat es tractà aquest tema. El Consell opinava que calia destinar recursos econòmics per tal que es realitzessin: “*las obras de mayor urgencia y utilidad quales son en opinión del Consejo, el Canal de Castilla y los caminos que van al mar para la extracción de frutos*”⁵⁰⁰.

Les propostes per millorar les comunicacions entre diferents punts de Catalunya, i les de Catalunya amb la resta d'Espanya foren nombroses al llarg del Trienni, tot i que les disponibilitats econòmiques van fer que la majoria quedessin en projectes. A la Cerdanya es proposava de fer una carretera que unís Bellver amb Pons, per tal de comunicar Catalunya i Andorra⁵⁰¹; al Penedès i l'Anoia finalitzar la carretera d'Igualada a Vilafranca i Vilanova⁵⁰², a les terres de l'Ebre la de Saragossa a Tortosa, a les terres de Ponent la de Lleida a Tarragona⁵⁰³, a la Catalunya central la de Manresa al Bruc, al Camp de

---

⁴⁹⁷ Memoria leida a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.41-42 (ACD, lligall 82, expedient 5). A Catalunya s'havien invertit de març de 1820 a març de 1822, 449.700 rals en la carretera València-Barcelona-França, i 80.000 a la carretera Barcelona-Lleida-Saragossa. Cal destacar que a les Corts arribaren nombroses exposicions proposant mitjans per desenvolupar l'economia del país i alleugerir el deute públic, que han estat estudiades per Alberto GIL NOVALES: “Los arbitristas en el Trienio Liberal”, dins Cuadernos Hispanoamericanos, núm.298 (1975), pàg.18-33.

⁴⁹⁸ Circular de 10 de juny de 1820 (un exemplar a l'AHMBP, lligall 81).

⁴⁹⁹ DSC, 1820, t.II, pàg.1.218-1.219, sessió 33, de 25 de setembre.

⁵⁰⁰ AHN, Estado, llibre 25, acta de 9 d'abril de 1822.

⁵⁰¹ “Proyecto de una carretera desde las Villas de Bellver a la de Pons”, presentat per Antoni Valls a les Corts (DSC, 1821, t.II, pàg.1.308, sessió 60 de 28 d'abril).

⁵⁰² ARNABAT: Liberals..., pàg.86-97. Més informació al Diario de Sesiones, 1820, I, fol.41 (sessió de 10 de juliol de 1820) i ACD, lligall 37, expedient 65; Diario de Barcelona, del 26 de març de 1821, publicà un extens article sobre la història i el present d'aquesta via de comunicació; “Actes... Vilafranca”, sessió de 19 d'abril de 1820; AHMVG, lligalls 469, 489, 2.408; AHS, caixa I.1.2; AHV “Copiador de las correspondencias. 1820-1823”, 30 de gener de 1823.

⁵⁰³ Vegeu Acuerdos, 1820-II, vol.23, doc.464 (AHMT).

Tarragona la de Reus a Alcover i Montblanc i la de Reus a Mora⁵⁰⁴, entre d'altres⁵⁰⁵.

La millora de les comunicacions, com veiem, era entesa com un element bàsic del desenvolupament econòmic, com deixa molt clar aquesta proposta d'un camí carreter entre Barcelona i Puigcerdà que facilités l'intercanvi entre les viles i ciutats situades entre una i altra:

*“La propensión y aptitud para las labores artísticas en los países que median entre Barcelona y Puigcerdá se desarrolla con gloria suya cada día más, y las corrientes del Ter se hacen cada día más útiles con el uso de ellas para fuerza motriz en establecimientos fabriles, formando ya objeto de grandísimo momento en la sola comarca de Vich las elaboraciones artísticas, como en la interesante Olot, que aunque no de la provincia de Barcelona puede, como muchos otros de los países inmediatos a ella, recibir gran influjo del camino carretero; sea en el porte d ellos artefactos que labran, como en el de las materias no propias o venidas por mar que elaboran.”*⁵⁰⁶

Afegia que es reanimaria Ripoll i les seves fàbriques d'armes, que a més ja disposava de carbó pedra, que la Cerdanya “*se hará más manufacturera*” i que compraria més productes de Barcelona que ara que els comprava als francesos, es facilitaria l'intercanvi terrestre amb França per la Jonquera i comunicaria més directament Barcelona amb París, Tolosa i Burdeus. Uns dies més tard un altre escrit tornava a reivindicar la construcció d'aquesta carretera, “*que consilie a la vez la pública utilidad y el empleo del maior número de operarios*”, però amb finançament públic i privat a canvi d'arrendar un dret durant uns anys:

*“Los cerdanes transportarían con carros hasta esta misma capital sus cuantiosos granos, que ahora por falta de caminos han de guardárselos, o venderlos a precios ínfimos o con pactos nada útiles al propietario, sea labrador, sea hacendado, y a su regreso a más de los géneros que produce el país se llevarían vino, porque entonces lo tendrían a corta diferencia en el mismo precio que el del Rosellón, y de esto resultaría también la otra utilidad, de quedar cada año en esta provincia o alomenos en Cataluña más de veinte mil duros, que al presente entran en Francia por razón de dicho licor.”*⁵⁰⁷

En el mateix sentit cal interpretar la proposta de l'ajuntament de Reus quan demanava la construcció de dues carreteres al Priorat i una altra a Mora d'Ebre, per tal de convertir Reus en un centre comercial de primer ordre, ja que hi arribarien molts productes d'Aragó (blat, farina, oli, ...) que ara venien pel riu Ebre i això facilitaria la baixada dels preus de les importacions i l'augment de les exportacions, intercanviant vi,

⁵⁰⁴ Actes municipals, 1819-1820, sessions d'11, 20 i 28 de novembre de 1820, i Actes municipals, 1821-1824, sessions de 21 i 22 de gener de 1822 (AHMR).

⁵⁰⁵ DSC, 1820, t.II, sessió 85 de 27 de setembre de 1820, pàg.1.277, intervenció de Guillem Oliver.

⁵⁰⁶ “Fomento interior”, signat per “El labrador, artista y comerciante”, Barcelona 27 de juny de 1822 dins Diario de Barcelona, núm.180, de 29 de juny de 1822, pàg.1.713-1.715.

⁵⁰⁷ “Artículo comunicado”, signat per S.S.S. i Q.S.M.B., dins Diario de Barcelona, núm.194 de 13 de juliol de 1822, pàg.1.873-1.874.

aiguarent, oli, ametlla, avellana, blat, llana i arròs, pesca salada, robes, drogues i altres gèneres⁵⁰⁸.

Em sembla interessant de comentar breument el tema de la carretera que unia Tarragona amb Lleida, en que estava especialment interessat l'ajuntament de Tarragona que argumentava en una exposició al rei a mitjan mes de juliol:

“Los países más productivos de Aragón y de Cataluña no tienen puerto marítimo alguno tan cercano como el de la ciudad de Tarragona, y así es que a pesar de que existía desde muy antiguo un camino carretero desde esta Ciudad a la de Lérida, se proyectó otro que recomendaron como el más interesante de España los Gobernadores de estas ciudades, los Intendentes y la Audiencia de Catalunya, el Consejo de Castilla y la Junta de Estado”⁵⁰⁹

Afegia l'ajuntament que una Reial Ordre de 6 de juliol de 1806 considerava l'esmentat camí com a part de la carretera general de Saragossa a Barcelona i per aquest motiu s'assenyalaren un arbitris, però l'obra restà aturada durant la guerra del francès i fins l'any 1819 no s'hi tornà a treballar-hi. L'any 1820 es va suspendre la continuació de l'obra perquè alguns pobles no volien continuar pagant. Malgrat tot l'ajuntament insistia en la seva utilitat:

“Dar una salida segura y económica a los infinitos productos sobrantes de las dos citadas provincias [...] y] facilita con el corto rodeo de dos leguas en una carrera de cincuenta, el trámite más cómodo, alegre y acompañado que puede desearse desde Zaragoza a Barcelona, y mayor facilidad y economía en el servicio de Correos”

Necessitat que es convertia en urgència si es tenia en compte que *“cuando más se necesita el próximo invierno para bajar los trigos con que los numerosos pueblos de la Costa marítima, incluso Barcelona, se han de proveer del Aragón y de Urgel hallándose prohibida la entrada del Extranjero.”* Més si es tenia en compte que el transport del blat des de Lleida (centre comercial) fins a Barcelona per la carretera costava de 22 a 24 rals la faneca, mentre que fer-ho per carretera fins a Tarragona i després per mar fins a Barcelona costaria 12 rals. Finalment, l'ajuntament demanava que els diners necessaris per a construir aquesta carretera sortissin dels pressupostos de l'estat:

“Por lo que en atención a que la Provincia de Cataluña es de las que más ha contribuido y que menos ha conseguido para las obras públicas y que es indispensable en el día ocupar los muchos pobres jornaleros que no tienen trabajo en aquella provincia por la grande introducción de géneros extranjeros.”

Tant importants com els camins, eren els canals que havien de permetre de regar moltes hectàrees. Es feren propostes per la continuació de les obres de la sèquia del Llobregat que havia de permetre de regar les hortes de Sant Boi i del Prat de

---

⁵⁰⁸ Diana constitucional, política y mercantil de la villa de Reus, núm.4, de 9 d'abril de 1822, pàg.2-3.

⁵⁰⁹ Acuerdos, 1821-II, vol.25, sessions de 18 i 31 de juliol, i doc.456 (AHMT).

Llobregat⁵¹⁰, o de la construcció del canal d'Urgell⁵¹¹. Pel que fa al canal d'Urgell cal assenyalar que rebé una atenció especial per part dels dotze diputats catalans que en la legislatura de 1822 presentaren, junt als diputats aragonesos, una proposició a les Corts en aquests termes:

*“En consideración a la grande utilidad que deberá dar cuando esté concluido el canal subalterno de Urgel en Cataluña, que proporcionará riego a una inmensa porción de aquel árido territorio, donde la falta de lluvias pierde frecuentemente las cosechas, y tiene perdida del todo la actual, y reducidos sus habitantes al más deplorable estado de miseria; pedimos a las Cortes que de los fondos señalados para gastos imprevistos, o para caminos y canales, se sirvan destinar desde luego 300.000 reales de vellón a la continuación de las obras de dicho canal, tanto para facilitar su más pronta conclusión como para proporcionar trabajo a un crecido número de familias, que por no encontrarlo en la agricultura, emigran a bandadas a otras provincias de la Península, y aun a país extranjero.”*⁵¹²

El diputat català Surrà fou l'encarregat de defensar la proposició:

*“Señor, no pudiéndose sostenerse en Cataluña una multitud de familias, salen estas a bandadas para evitar la miseria que produce la sequia, y esto se vitará fomentando la obra de que se trata. [...] Si el Gobierno despótico tuvo en consideración el canal de que se trata, ¿merecerá menos atención de un Gobierno constitucional? Por otra parte, las Cortes no deben perder de vista que Cataluña ha estado siempre contribuyendo para los gastos públicos del Estado tanto o más que cualquiera de las otras provincias, y sin embargo se han hecho pocas obras públicas en ella a cuenta del Gobierno, no pareciendo sino que desde el Ebro para allá no había Gobierno español. No se trata, Señor, de una obra de lujo, sino de una obra de necesidad absoluta, y de evitar que los extranjeros digan que parecemos una horda de salvajes, viendo que las mujeres con sus niños al hombro corren toda la España pidiendo una limosna.”*⁵¹³

El diputat Prat, també defensà la proposició, al·legant que *“no se trata más que de una especie de socorro o ayuda de costas para poner en planta el riego del canal de Urgel, que después indudablemente continuarán los mismos particulares que en el día están arruinados por la peste que acaba de sufrir y por otras causas bien notorias.”*⁵¹⁴

Finalment, la proposició fou aprovada.

Però, com hem assenyalat, una cosa eren els projectes i una altra les disponibilitats econòmiques. Així en l'informe del secretari de Governació d'abril de 1823 a les Corts, s'assenyalava que continuaven els problemes als camins de València, Tarragona, Barcelona, Lleida i Tarragona, perquè la manca de recursos sols permetia de fer petites reparacions⁵¹⁵. L'ajuntament de Girona també informava l'estiu de 1822 que

⁵¹⁰ AHN, Estado, llibre 26, acta de 21 d'agost de 1822.

⁵¹¹ DSC, 1822, t.I, pàg.709, sessió 47 de 6 d'abril, on s'assenyala que des de l'any 1816 s'hi havien destinat un milió de rals del crèdit públic i 336.000 rals d'exempts.

⁵¹² DSC, 1822, t.II, pàg.1.299-1.300, sessió 89 d'11 de maig.

⁵¹³ DSC, 1822, t.II, pàg.1.135-1.136, sessió 77 de 3 de maig.

⁵¹⁴ DSC, 1822, t.II, pàg.1.300, sessió 89 d'11 de maig.

⁵¹⁵ “Memoria formada por el Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península para dar cuenta a las Cortes del estado interior de la Nación en 1823”, presentada a la sessió de les Corts de 30

*“las carreteras generales y transversales [de esta provincia] están en muy mal estado y en tiempos de aguas se ponen poco menos que intransitables”*⁵¹⁶.

En aquests camins i carreteres encara hi havia portatges que dificultaven la lliure circulació de mercaderies, tot i que al llarg del Trienni se n'eliminaren un bon grapat⁵¹⁷. El diputat Oliver es dirigí a l'ajuntament de Tarragona reclamant que demanessin la suspensió o disminució dels portatges de la Serafina i d'Altafulla:

*“Los gravísimos daños y agravios que a dicha Ciudad causan los portazgos de la Serafina y de Altafulla, sin beneficio público. [...] Nada hay tan injusto, odioso e insufrible en materia de contribuciones, que la desigualdad y desproporción. Desde Ordal hasta el Coll de Balaguer, es decir en unas diez y ocho leguas del camino de Barcelona a Valencia, hay dos portazgos intermedios y estos sitian a Tarragona, [...]. Cuando la antigua Dirección los situó fue en el concepto que comúnmente se tenía de que el puerto de Tarragona sería el único habilitado de esta costa, pero sucede y sucederá muy al contrario con el nuevo sistema de aduanas. Los puertos de Sitges, Villanueva, Calafell, Vendrell, Torredembarra, Altafulla, Salou y Cambrils esta y estarán habilitados para embarcar y desembarcar los frutos u géneros que forman todo o el principal acarreo del comercio marítimo, de modo que subsistiendo dichos portazgos pronto se acabará de desviar el poco comercio que queda a Tarragona, con ruina de esta benemérita Ciudad, después de tantos e inauditos sacrificios que ha hecho por la independencia, libertad y prosperidad de la Patria.”*⁵¹⁸

Els portatges anaren desapareixent de mica en mica, per decisió de les autoritats o per la resistència dels traginers a continuar pagant-los com el de “les ànimes” entre Caldetes i Sant Pol de Mar⁵¹⁹.

Més dificultats hi hagué en la regularització de les duanes. Així els intents d'eliminar les duanes de Sitges i Vilanova fracassà davant la protesta dels ajuntaments d'aquestes viles que veien com s'intentava beneficiar als ports de Tarragona i Barcelona⁵²⁰, quan, a més, el govern havia decidit d'habilitar provisionalment els ports de

---

d'abril de 1823 (ACD, lligall 88, expedient 4). Vegeu la consulta al Consell d'Estat sobre les diligències de postes de la Sociedad Catalana (DSC, 1821, t.III, pàg.2.071, sessió 99 de 6 de juny). Vegeu pel conjunt de l'estat MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.78-89.

⁵¹⁶ Informe de l'ajuntament de Girona al Cap polític a finals de setembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 6).

⁵¹⁷ ARNABAT: *Liberals...*, pàg.87; ROVIRA: *Altafulla...*, pàg.105; *Diario de Barcelona*, de 25 de juny de 1822; Josep COLOMÉ (ed.): *Els móns d'Isidre Mata del racó. Notes d'un propietari pagès al Penedès de la fi de l'Antic Règim*, Sant Sadurní d'Anoia, 1997, pàg.196-203.

⁵¹⁸ *Acuerdos, 1822-I*, doc.27, sessió de 25 d'abril i doc. 180, AHMT)

⁵¹⁹ Vegeu el conflicte originat per la negativa d'alguns carreters de pagar el portatge de “les ànimes” de Caldetes i Sant Pol de Mar, perquè no s'arreglava la carretera (*Diario de Barcelona*, núm.16 de 16 de gener, pàg.140-141, núm.27 de 27 de gener de 1822, pàg.239-240).

⁵²⁰ Vegeu CARRERA PUJAL: *Historia política...*, II, pàg.80-81. L'ajuntament de Vilanova davant el retard de la Diputació en fer un informe sobre l'establiment a la vila d'una duana de primera entrada, demanaven a les Corts l'habilitació d'una interina (DSC, 1821, pàg. 2.170, sessió 104, d'11 de juny). A Lleida l'arrendatari del portatge d'aquesta ciutat, el comerciant Josep Enrich sol·licità la rescissió del contracte al·legant la presència de partides havia fet disminuir el tràfec, però l'ajuntament s'hi negà dient que estava “*actualmente abierta la Comunicación franca y expedita, transitando continuamente los ordinarios de esta Ciudad, que no han cesado de hacer sus viajes, y seguir su tráfico, y todos los*

Badalona, Vilanova i Mataró per a l'exportació⁵²¹. Fou precisament el tema dels privilegis del port de Tarragona respecte del de Salou que provocà l'eliminació de la seva duana, el que va fer esclatar una mena de revolta popular a Reus a començaments de 1821. L'ajuntament envià una comissió de tres reusencs a les Corts (Francesc Policarp de Bofarull, coronel agregat d'Estat Major, Josep Milà i de March, advocat, i Pere Alcántara de Ajuria, comerciant), i una altra a visitar el Cap polític a Barcelona (Pere Sardà, Francisco de Paula Borràs, Jaume Josep Ardevol) per tractar d'aquest tema. L'ajuntament també convocà una reunió popular l'1 de gener de 1821, "*la más concurrida que se ha visto de esta parte de muchos años*" per donar suport a la comissió que aniria a les Corts a sol·licitar:

*"Aprobar la continuación de la obra del Puerto de Salou y la de los impuestos establecidos por Real autorización con destino a dicha obra; esto es los que se cobraban en la Aduana, bajo el titulo de derecho del Canal, el de tres duros por cabezage de vaca, de un duro por cabeza de carnero y de cerdo, y de dos pesetas por carga de vino forastero, precisamente del consumo en el pueblo, con exclusión del de tránsito, y con estinción de todos los demás derechos no referidos que se recaudaban en las colectas."*⁵²²

Acordant, a més, de "*suspender interinamente todas las obras públicas que se están construyendo en el día a expensas del Pueblo*".

Les autoritats reusenques demanaven de les autoritats estatals i catalanes: "*que se provea de remedio a los graves males que nos amenazan y se ponga a este Pueblo bajo las instituciones que felizmente nos rigen de igualdad de derechos y de protección y de abolición de gracias y exclusivas que siempre ceden en perjuicio de tercero, [...que causarán males] de gravedad y transcendencia contra el Comercio y prosperidad de esta Villa.*" L'ajuntament afegia els seus veïns estaven preparats "*a resistir por medios regulares y justos este choque que les han procurado los enemigos de las libertades y felicidad pública de este Pueblo.*" Una setmana més tard, l'ajuntament manifestava que:

"La tranquilidad pública hace muchos días que se halla amenazada, a motivo como todos saben de haber presentido que se iba a suprimir la Aduana de Salou; y habiendo el Pueblo sabido que realmente queda suprimida mediante la orden que ha recibido su Administrador, se ha aumentado el alboroto popular, mayormente cuando se halla persuadido que esta disposición reglamentaria es opuesta a la ley sancionada sobre el particular."

El mes de maig la Diputació encara no havia donat cap resposta al problema de la duana

---

demás de la Provincia, y Nación entera" (Ofici de l'ajuntament de Lleida al Cap polític amb data de 7 d'agost de 1822 (AHPL, caixa 1450).

⁵²¹ Circular de 26 de setembre de 1821 (AHMR, lligall 2.6.4.6). DSC, Ex.1821-1822, t.II, pàg.1.135, sessió 73, d'11 de desembre i pàg.1.553, sessió 97, de 31 de desembre.

⁵²² Actes municipals, 1821-1824, sessions de 1, 3, i 10 de gener de 1821, fol.5, 6, 12 i 15 pels textos reproduïts (AHMR). Vegeu també el debat a les Corts, i la tramesa de l'assumpte a la Comissió d'Hisenda i Comerç, amb l'advertència que la proposta de Reus tenia un dictamen contrari de la Diputació de Catalunya (DSC, 1821, t.III, pàg.2.154, sessió 103 de 10 de juny, sessió 113 de 20 de juny).

del port de Salou. Aquesta qüestió provocà una continuada desconfiança entre les autoritats locals i les provincials al llarg de l'any 1821⁵²³.

L'ajuntament de Tarragona, per la seva banda, reclamà insistentment a les Corts que, igual que havien fet amb Vigo respecte de la Corunya, que "*el Ayuntamiento de esta Ciudad de Tarragona cobre y aplique el arbitrio consular que paga su comercio a la obra de su muelle, dispensando o relevando al Consulado de Barcelona de las atenciones del cobro y de la aplicación del mismo arbitrio por lo que pertenece a Tarragona, entretanto que se establece su nuevo Consulado*"⁵²⁴. L'ajuntament reclamava l'arbitri consolar, que fins aquell moment anava a Barcelona, per a finalitzar les obres del port: "*porque Tarragona que paga dicho arbitrio no puede ni en todo ni en parte alguna aplicarlo a su muelle*"⁵²⁵.

Els patrons i comerciants de Sant Feliu de Guíxols també es queixaven dels impostos que havien de pagar pel comerç internacional que perjudicava greument el comerç nacional:

*"Los pobres Marineros y Patrones de las Embarcaciones han de estar en el sensibilísimo dolor de ver que por falta de providencias sabias y justas de parte de nuestro Gobierno, no pueden hacer viages por mar, comer y dar subsistencia a si y a sus amadas familias; porque los frutos, taponés de corcho y otros artefactos, o industrias del país, que pueden extraerse o sacarse, se embarcan en buques estrangeros, a causa de que si los nuestros lo hicieran para trasladarlos a país extraño que los pide, al llegar allá les hazen pagar crecidos derechos como (en la Francia) diez por ciento más que a sus propios y naturales embarcaciones, [...]. Sin olvidar que nuestros Españoles quando sacan granos o géneros de las regiones extrañas, para traer a España, les cargan de derechos que les absorben la ganancia; pero son muy u muy moderados, o ninguno quando los extraen con bandera suia como en el arrós."*⁵²⁶

Per solventar aquesta problema demanaven que l'exportació i importació de productes realitzada amb vaixells estrangers es carregués molt més que no pas els realitzats amb

---

⁵²³ Actes municipals, 1821-1824, sessions de 8 de maig i 19 de novembre de 1821 (AHMR).

⁵²⁴ Representació a les Corts amb data de 22 d'abril de 1821 i que es llegí a les Corts amb data de 26 de maig de 1821 (DSC, 1821, t.III, pàg.1.861, sessió 88 de 26 de maig, Acuerdos, 1821-I, vol.24, doc.301, AHMT, i ACD, lligall 37, expedient 71).

⁵²⁵ El mes de setembre els comerciants tarragonins esqueixaven a la Diputació que "*Los individuos de este comercio a pesar del estado lastimoso de sus fortunas han contribuido a dichos objetos con cantidades que han dado y otras que han cedido que debían reintegrárseles de antiguos préstamos. Esto sin embargo no ha sido suficiente, y convinieron en que conforme lo dispuso este Sr. Gefe político a solicitud del Ayuntamiento, se aplicase para la conclusión de dichas obras el producto del imperiage que se cobra en este puerto. [...] No solo no se ha verificado este auxilio sino que este comercio asi como todo el vecindario, tiene el disgusto de saber que el depositario de rentas se ha negado a entregar las existencias del imperiage, obligando al Ayuntamiento a parar las obras a dos tercios de su ejecución, y dejar a la desesperación a muchos jornaleros*" (Diario de Tarragona, núm.22, de 22 de setembre de 1822, pàg.93-96). Vegeu també la queixa de Guillem Oliver contra l'administrador del port de Tarragona, Alfonso Garrido, pel mateix motiu (Suplemento al Diario de Tarragona, núm.27, de 27 de setembre de 1822).

⁵²⁶ Exposició amb data de 8 de juliol de 1820 (ACD, lligall 37, expedient 71).

vaixells nacionals, “para más favorecer los nacionales”. Les dues propostes foren informades favorablement per les Corts⁵²⁷. La Comissió de les Corts informà favorablement a les propostes de Tarragona i Sant Feliu, considerant que:

*“Es muy importante y urgente que se continúen las obras de sus propios puertos, que son de mucha exportación y concurso, para evitar naufragios y averías; [...], no sería, pues, justo, útil ni arreglado a las bases del arancel, ni a la igualdad de contribuciones que el comercio y la marina de San Feliu y Tarragona hubiesen de continuar pagando dobles derechos o arbitrios consulares o de puertos mayormente, habiéndose de emplear en el de Barcelona que nada contribuye para los de San Feliu y Tarragona, [...] y que [estos] puertos pertenecen ya a distintas provincias.”*⁵²⁸

El diputat Oliver fou qui defensà més aferrissadament les propostes dels ajuntaments de Tarragona i dels comerciants i mariners de Sant Feliu de Guíxols:

*“Tarragona mantiene también escuelas de náutica, de dibujo, de escultura, y otras útiles, es verdad; pero también lo es que habrán de cerrar por falta de arbitrios, mientras que aquella población y su comercio contribuyen para las de Barcelona. [...]. Para favorecer una capital no es justo que contribuyan otros pueblos, desprendiéndose de lo que tanto necesitan para sus atenciones precisas. Cuando Gerona con toda su inmensa costa no tiene puerto alguno cual necesita, ¿será justo que sus arbitrios se inviertan en el puerto de Barcelona? Seguramente que no, y que en caso de pagarse los que cobra el consulado de Barcelona en la costa de la provincia de Barcelona, deben con preferencia aplicarse a las obras del nuevo puerto de San Feliu de Guixols.”*⁵²⁹

El diputat català Janer, en canvi, no es mostrà massa d'acord amb les posicions de Oliver, ja que entenia que en tot cas només s'havia de suprimir l'arbitri pel port de Barcelona, però no pas els altres que cobrava el consolat de Barcelona que, segons Janer, continuaven essent necessaris per a mantenir l'ensenyament públic de segona ensenyança.

Encara el novembre de 1822, el diputat català Roset defensà aferrissadament la continuació del consolats i dels drets que cobraven:

*“Estoy tan seguro que el consulado de Barcelona no ha malversado un maravedi de cuanto se ha confiado a su administración, que si algo ha aprovechado aquella provincia en los adelantamientos tan notorios que el Congreso no ignora, lo debe todo al consulado. Es menester saber que el consuladode Barcelona cobra el derecho de perage, que es su único derecho, y con esto, sin contar los gastos de administración de justicia, paga a los cónsules y señores individuos que componen la Junta, [...]. Además, con el rendimiento de esos productos se mantienen hasta ahora 12 escuelas gratuitas con 1.200 alumnos: las Cortes de Roma, Florencia, Paris, Madrid y otras se han hecho una gloria de poseer en el seno de sus artistas alumnos salidos de las escuelas de Barcelona.”*⁵³⁰

---

⁵²⁷ Sessió de 5 de gener de 1822 (ACD, lligall 37, expedient 70 i DSC, ext.1821-1822, t.III, pàg.1.706, sessió 106, de 9 de gener).

⁵²⁸ DSC, ext.1821-1822, t.III, pàg.1.706, sessió 106, de 9 de gener

⁵²⁹ DSC, ext.1821-1822, t.III, pàg.1.708-1.709 sessió 106, de 9 de gener

⁵³⁰ DSC, ext. 1822-1823, t.I, pàg.616-617, sessió 43 de 14 de novembre.

Un mes més tard era Surrà qui defensava el manteniment dels arbitris dels consolats mentre les diputacions no es fessin càrrec dels serveis que aquests prestaven: *“antes de destruir es menester, Señor, que veamos los medios de edificar; antes pues de decretar la abolición de estos derechos, veamos el medio de sostener tantos establecimientos útiles.”*⁵³¹ Per la seva banda, Roset insistí en que *“si el consulado de Barcelona ha cobrado más que los otros, también ha hecho más que ellos”*⁵³². Però la posició dels diputats catalans no fou unànime, votant a favor de les tesis minoritàries a les Corts els moderats Surrà, Roset, Rubinat, Torner i Martí, i en contra, els exaltats Grasses, Prat, Septien, Bages, Adan, i Salvato⁵³³.

Assenyalem, finalment, un seguit de mesures ver la liberalització econòmica. Per una banda un seguit de normes per evitar que les reglamentacions gremials frenessin el desenvolupament de la lliure indústria: *“deseando que desaparezcan del todo los obstáculos que las Ordenanzas gremiales oponen al fomento de la riqueza pública y a la perfección de las artes”*⁵³⁴. A finals de l'any 1820 el govern demanava als ajuntaments que modifiquessin *“las prácticas abusivas que han entorpecido los progresos de la industria fabril, de la agricultura y de los demás manantiales de prosperidad, desviando con mano benéfica los obstáculos que por desgracia subsisten aún y entorpezcan el progreso de las instituciones que los fomentan y protegen”*⁵³⁵. En algunes ciutats, com Tarragona, la supressió dels gremis portà força enrenou amb la circulació d'un anònim a favor del seu manteniment:

“Sr. De Castellarnau Aleal de Constitucional. Sobrà com ya baran Escriura huna Carta Com aquesta al Sr. de Pallejà y beyem que no aya Ramey Sobres de axó ancara q. no hu em Estrañat perquè Com lan tret del puesto estava per axó no ayagut hun moti; però Cregui q. ay Serà y lo motiu es perquè Se Abolieran los Gremis es dir que Volem q. fasin plegà a tots los que los abulleran que tots los ofisis nià y en no fen los plegà dins 8 Dias cregui q. ayaurà huna Rebolusió q. los q. hu fem som tots los Gremis juns y tenim armas y en dinés de tot estem Contens de la Constitució de milicias y de otras cosas però de perdrás los Gremis y Colejis no y li diem q. sino arreglan axó se perdrán las milicias y la Constitució.

⁵³¹ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.924-925, sessió 68 de 9 de desembre.

⁵³² DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.945-946, sessió 69 de 10 de desembre.

⁵³³ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.946-947, sessió 69 de 10 de desembre.

⁵³⁴ Decret de 16 de maig de 1820 que reposava el decret de 8 de juny de 1813, circula per Castellar als pobles de Catalunya amb data de 30 de juny de 1820. Vegeu, també l'ADB, lligall 14, expedient 2. Vegeu la posició de l'ajuntament de Barcelona que intentava combinar la tradició dels gremis amb les noves idees a la SUCINTA relación..., pàg.20-31. Vegeu relacionats amb aquest tema Juan PAN-MONTOJO: “El trabajo y el mercado de trabajo en las Cortes del primer XIX”, dins Revista de Estudios Políticos, núm.93 (1996), pàg.465-485; i Álvaro SOTO: “Trabajadores y organización del trabajo: el fin del sistema gremial” dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA: Antiguo Régimen..., vol.2, pàg.695-703

⁵³⁵ Circular de 24 de gener de 1821. Vegeu un altre exemple de la importància d'aquestes societats a Pedro Maria EGEA: “Doceañistas y exaltados. Aproximación al Trienio constitucional en Cartagena”, dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA: Antiguo Régimen..., vol.2, pàg.497-505.

*Y Patiran alguns. Miris que axó es mol hutil per tothom. Dilijencia en axó sinó haurà huna Degollació. Fasiu Presen al Ajuntamen sens perdrà tems que també es pel be Seu.*⁵³⁶

Això obligà l'ajuntament a convocar una reunió dels prohoms que naturalment, manifestaren que *"los gremios no intentan mover resoluciones algunas y lo único que desean es la paz y tranquilidad"*. El mes d'agost eren els prohoms del gremi de pagesos els que es dirigien a l'ajuntament manifestant que *"tienen entendido que los gremios quedan abolidos, y preguntan como deben gobernarse cuando quieran juntarse para algún asunto"*. L'ajuntament respongué que *"por el decreto de Cortes de 8 de Julio de 1813 no quedan abolidos los gremios, y cuando el de labradores querrá convocarse se arreglará a la ley"*, és a dir, no sembla que l'ajuntament tingués les coses massa clares al respecte. A finals d'any, però, el mateix ajuntament manifestava al gremi de pagesos, que li havia ocasionat més d'un conflicte, que *"no debe existir ninguna [asociación] de esta naturaleza que no esté bajo la inmediata dependencia del Ayuntamiento"*⁵³⁷. Cal assenyalar que davant la desaparició dels gremis, alguns sectors com els pescadors i els boters, intentaren crear *"montepios"* per tal d'autoprotegir-se en cas de malaltia⁵³⁸. L'existència o no de gremis dividí els sectors socials afectats, així per exemple dins la pagesia uns acceptaven de continuar amb el vell sistema, però d'altres li negaven qualsevol validesa, tal i com assenyalaria el gremi de pagesos a l'ajuntament de Tarragona, demanant-los la col·laboració per tal que: *"sus individuos no se denieguen a la existencia del gremio cuando se les avise"*⁵³⁹. A Lleida els gremis de la ciutat continuaren funcionant i no era estrany que l'ajuntament reclamés la seva opinió sobre determinats aspectes⁵⁴⁰. També a la ciutat de Barcelona els gremis continuaren actuant tot i que s'anaren transformant per adaptar-se als nous temps⁵⁴¹.

⁵³⁶ Anònim, servat a *Acuerdos, 1820-I*, vol.22, doc.102 (AHMT). Vegeu M. Antònia FERRER: "Vida quotidiana i règim liberal: les capes socials sense protagonisme socio-polític, davant el Trienni Constitucional (1820-1823)", dins *Quaderns d'Història Contemporània*, núm.9 (1986), pàg.11-24.

⁵³⁷ *Acuerdos, 1820-I*, vol.22, sessions de 25 i 27 d'abril, fol.69 i 75, i *Acuerdos, 1820-II*, vol.24, sessions de 13, 19, 22, 28 i 29 de desembre, fol.254 (AHMT). Per acabar-ho d'adobar, Pau Altés, procurador del gremi de pagesos, sortí elegit síndic per l'any 1821.

⁵³⁸ *Acuerdos, 1821-I*, vol.24, sessions de 23 de març i 10 d'abril (AHMT).

⁵³⁹ *Acuerdos, 1822-III*, vol.29, sessió de 5 de novembre, fol.336v. (AHMT).

⁵⁴⁰ Per exemple el 29 d'agost de 1820 convocà els gremis de Sastres, Terrissaires, Sabaters, Teixidors, Basters, Botiguers, Marxants, Hostalers, Taverners, Cafeters, Forners, Flequers, Ferrers, Serrallers, Calderers, Claueters, Boters, Terratinents, Espardenyers, Paletes i Fusters (AHPL, caixa 1.417, expedient 1820).

⁵⁴¹ Vegeu Juanjo ROMERO: "Resistencia de los trabajadores cualificados a la hegemonía del capital. Barcelona 1814-1836", dins Santiago CASTILLO (Coord.): *El trabajo a través de la Historia*, Madrid, 1996, pàg.305-312, i "Revolución liberal y formación de élites artesanas. Barcelona, 1814-

En el sector de la medicina fou especialment debatuda la necessitat d'abolir o reformar les institucions col·legials, així per exemple dos catedràtics de farmàcia del Col·legi Nacional de Barcelona representaren a les Corts proposant la reforma de l'ensenyament i del col·legi pels "*abusos introducidos en la policia de la expresada profesión*"⁵⁴², els professors de Farmàcia de Mataró reclamaren a les Corts contra el pagament de drets del col·legi i demanaren la seva supressió⁵⁴³, i més endavant es proposà, i les Corts acceptaren, d'extingir el "*Proto-medicato o Tribunal Supremo de la Salud Pública*" que es dedicava a jutjar fets relacionats amb els metges, al·legant que era contrari a la Constitució⁵⁴⁴.

Pel que fa al treball manufacturer s'establia "*que todos los españoles puedan libremente establecer fábricas y artefactos, ejerciendo qualquiera profesión industrial y oficio útil sin necesidad examen, título, ni incorporación a Gremio alguno*"⁵⁴⁵. En aquesta mateixa direcció anava la proposta de la *Comisión de Fábricas* quan manifestava que s'havia autoimposat un reglament:

*"Los reglamentos sobre manufacturación, cuando no sean de mera policia, están en contradicción con el sistema modernamente adoptado por las naciones más ilustradas para fomentar su industria; pero que esto no obsta para que cualquiera fabricante, o muchos de común acuerdo, para acreditar sus manufacturas, ganar la confianza de los compradores y asegurar sus despachos se impongan a si mismos las reglas que tengan por convenientes sin que necesiten la autorización del Gobierno, ni ecsigir que este precise a los demás a que se sugeten a ellas."*⁵⁴⁶

La nova cultura capitalista s'intentava imposar a tots nivells, com mostra aquesta crida feta des de les pàgines de la Diana constitucional de Reus i en la qual es demanava que hi hagués menys dies "*feriados*", proposta feta també per Oliver a les Corts en nom de les Comissions d'Hisenda i Comerç:

1855", dins Santiago CASTILLO y José Mª ORTIZ DE ORRUÑO (ed.): Estado, protesta y movimientos sociales, Vitòria, 1998, pàg.65-78.

⁵⁴² Representació de Agustí Yañez i Raimon Fors (DSC, 1820, t.I, pàg.615, sessió 50, de 22 d'agost).

⁵⁴³ DSC, 1820, t.III, pàg.1.726, sessió 106, de 18 d'octubre.

⁵⁴⁴ DSC, 1820, t.III, pàg.2.142-2.144, sessió 126, de 7 de novembre.

⁵⁴⁵ Decret de 16 de maig de 1820, reposant el de 8 de juny de 1813 (ACD, lligall 88, expedient 4). Vegeu PAN-MONTOJO: "El trabajo ...", pàg.465-485, i SOTO: "Trabajadores...", pàg.695-703.

⁵⁴⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 20 de juny de 1822, fol.64. La modificació d'alguns d'aquests reglaments, com el d'argenters, en que "*alteró solo un capítulo que está en manifiesta oposición con la igualdad legal que queda establecida por la Constitución*", reconeixent la igualtat de tots els seus membres fos quina fos la seva categoria per accedir als càrrecs dels col·legi porta força enrenou i la protesta dels cònsols del gremi (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 12 i 19 de desembre de 1822, fol.328).

“Los motivos principales que impiden el bien estar o la conservación de los ciudadanos, consiste en ser pocos los días para egercer las artes y la agricultura, [...], los perjuicios que se siguen del gran número que hay de cofradías y hermandades, en las que se ocupan los hombres la mitad del año, más por la emulaciones y competencias, que por devoción a los egercicios divinos, á más de los monopodios [sic] que aquellas ocasionan. [...], y que las fiestas no experimentan más que riñas y otras fatalidades, [...]. Y en esto deben poner atención las cortes nuestros representantes, sacando los feriados y días de fiesta: ó mandar que las festividades se celebren en los domingos próximos a sus días, pues ya no estamos en aquel tiempo que se vendían sisenas y daban un par de huevos por dos dineros y por lo mismo es menester economizar y aprovechar el tiempo.”⁵⁴⁷

III.3 CANVIS EN LA PROPIETAT

III.3.1 De la propietat dividida a la propietat absoluta

L'agricultura espanyola es trobava en una situació molt precària al iniciar-se el Trienni, com reconeixia el ministeri de Governació:

*“En las provincias del Norte y en Cataluña, aunque muy distante de su perfección, no está tan atrasada; pero en el resto de la península está por lo general en un estado deplorable. La poca población, las vinculaciones, la acumulación de propiedades en manos muertas, y los muchos terrenos de propios o del común de los pueblos eran causas muy poderosas del atraso de la agricultura.”*⁵⁴⁸

Que afegia que la situació podria millorar-se amb les mesures que havia d'emprendre el nou sistema polític:

“Abierta ahora la puerta de la Constitución a la benemérita clase agricultora, [...], desecha la vinculación, enajenadas las propiedades de manos muertas, distribuidos los terrenos baldíos y de propios, abolido el voto de Santiago, extinguidos los últimos restos de feudalismo, puesto en movimiento el interés individual, como sucede siempre que se ve estimulado y favorecido por las leyes, hay fundado motivo para esperar que el utilísimo ramo de la agricultura salga del estado de abyección en que le vemos.”

Un dels objectius de la revolució liberal era acabar amb la propietat “imperfecta” i que la nova propietat absoluta circulés lliurement pel mercat com una mercaderia més, tal i com manifestava el secretari del Despatx de Governació a les Corts: *“las personas ilustradas saben que la protección que el gobierno debe a la agricultura y a la industria es más bien negativa que positiva; que su acción debe limitarse a remover estorbos, a hacer respetar la propiedad, y dejar obrar libremente al interés individual, causa harto más eficaz que todos los estímulos que pueda suministrar el favor del Gobierno”*⁵⁴⁹. Però perquè aquesta terra pogués circular lliurement calia un pas previ, la seva divisió per tal d' *“aumentar el número de familias laboriosas y felices”*, ja que estava *“demasiado acumulada en el día”*, tot i evitant que *“la subdivisión llegue a ser excesiva”*, ja que això dificultaria la introducció de millores tècniques, impossibilitaria la

---

⁵⁴⁸ Periódico del Ministerio de la Gobernación, núm.1 de 30 de gener de 1823, pàg.23-24.

⁵⁴⁹ Diario de Sesiones, 1820, I, fol.43, sessió de 10 de juliol de 1820 (també a l'ACD, lligall 88, expedient 4). Les Corts es dedicaren de ple a aquests objectius en la seva primera legislatura i són un bon exemple les diferents sessions celebrades els mesos de juliol (Diario de Sesiones, 1820, I). Des del Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península, núm.6, de 20 de març de 1823, pàg.185-194, s'insistia en els efectes beneficiosos de la divisió de la propietat, tot i que insistia en que *“ambos extremos de una inmensa concentración y de una interminable subdivisión son igualmente dañosos a los progresos de la agricultura”*. Per la Diputació de Catalunya vegeu Breve noticia..., pàg.45-56. Una anàlisi d'aquesta política a ARTOLA: La España..., pàg.741-750. FONTANA: *“La crisi...”*, pàg.50 ha insistit en analitzar la política liberal com a conjunt i no parcialment per entendre-la millor.

seva capitalització i, fins i tot, dificultaria la pròpia subsistència de les famílies pageses⁵⁵⁰. La propietat absoluta hauria de permetre d'actuar lliurement a través del mercat i la terra esdevindria una mercaderia més (gràcies a la supressió de les vinculacions i *mayorazgos*, la desamortització dels béns nacionals, eclesiàstics i de propis, etc.)⁵⁵¹.

La divisió de la propietat i l'augment del nombre de propietaris era presentat sovint com la millor garantia per al manteniment del sistema constitucional:

*“Si los hacendados han sido siempre reconocidos justamente como las columnas del Estado, multiplicados estos por la división territorial, se multiplicará con la misma proporción la fuerza nacional. Todo Gobierno cuyos intereses sean por constitución inherentes a los del pueblo, estará por el solo hecho de la subdivisión de bienes perfectamente nacionalizado. Su poderío, su crédito no estribarán ya en un corto número de familias, sino en un pueblo entero, a quien un motivo poderoso e indeleble reunirá sin esfuerzo con el poder soberano. Entonces sí que será verdaderamente el Rey, el gefe y el padre de la gran familia. Cada uno de sus hijos cooperará a la conservación de los derechos de la comunidad, y hallará su bienestar y la esperanza de mejorarle en los felices resultados que las especulaciones ofrecen al hombre de ingenio, honrado y laborioso. Un hombre de esta clase no mirará nunca con indiferencia la suerte de su patria; tranquilo y satisfecho, amará y defenderá al Gobierno, que ampara su propiedad, origen de su venturosa existencia.”*⁵⁵²

Això si, sense que es fes per la força: *“deberíamos deplorar la suerte de la sociedad si un puñado de hombres pudiese reunirse y obligar a los poseedores de vastas heredades a enagenarlas en su favor”*. Hi havia una forma de fer-ho de comú acord: *“Pero si un hombre acaudalado ha contraído deudas que quiere pagar; si cansado de la ociosidad quiere meterse en empresas de comercio o de giro, si necesita dinero, es preciso que engene sus bienes”*, en realitat defensa l'abolició dels *“mayorazgos”*⁵⁵³.

Un dels pilars de la societat senyorial que primer trontollà amb les noves mesures liberals, encara que aquest cop amb el vist-i-plau d'una bona part de la noblesa afectada, fou el de les vinculacions de la propietat que permetien a les velles classes dominants de mantenir el seu poder econòmic malgrat les conjuntures adverses, alhora que dificultava el desenvolupament capitalista de l'agricultura al mantenir fora del mercat un important nombre de terres. La llei de 27 de setembre de 1820 (sancionada pel rei l'11 d'octubre de 1820) declarava suprimits *“los mayorazgos, fideicomisos, patronatos y cualquiera otra*

---

⁵⁵⁰ Periódico del Ministerio de la Gobernación, núm.6 de 20 de març de 1823.

⁵⁵¹ Vegeu GARCIA SANZ: “Crisis...”, pàg.7-99 i Carles MALUQUER DE MOTES: “Una revolució en el Dret de Privat: el modern concepte de propietat”, dins L'Avenc, núm.98 (1986), pàg.14-19.

⁵⁵² “Variedades. Economía pública”, es tracta d'un comentari sense signatura sobre l'obra de Mr. Gasparin al Diario de Barcelona, núm.46, de 15 de febrer de 1822, pàg.410-412.

especie de vinculaciones de bienes raíces, muebles, semovientes, censos, juros, foros o de cualquiera otra naturaleza”, i els béns vinculats “*se restituyen desde ahora a la clase de absolutamente libres*” (art.1) i, per tant, “*podrán disponer desde luego libremente como propios de la mitad de los bienes en que aquellos consistieren*” (art.2), tot i que sols s'autoritzava la venda de la meitat del patrimoni en un primer moment⁵⁵⁴. Martínez Marina ho havia reclamat a les Corts: “*la opinión pública ha cambiado y el interés general, la razón y la filosofía dictan imperiosamente la abolición de los mayorazgos*”⁵⁵⁵.

Alguns nobles es van acollir ràpidament a la nova llei, com el duc d'Hijar amb terres a Catalunya⁵⁵⁶, que es vengué algunes finques per poder pagar els creditors, i el mateix van fer Josep Martí i Estruch i Pilar Llimona⁵⁵⁷. Però, tot i que Emili Giralt opina que a Catalunya la noblesa vengué entre 1820 i 1823 un nombre important de finques, grans (adquirides per comerciants urbans) i petites (comprades, possiblement per pagesos, molts cops els mateixos que les conreaven), les nostres recerques sobre el Penedès no ens permeten de mantenir aquesta opinió. Som conscients de la manca d'estudis al conjunt de Catalunya durant els anys del Trienni d'aquest tema, però tot sembla indicar que no fou massa important. De fet, segons les dades que aporta Àngels Solà el valor total de la venda seria d'uns tres milions i mig de rals, i els béns desvinculats foren adquirits per un 18% de pagesos que compraren el 3% dels béns venuts, un 13% d'advocats i notaris que adquiriren el 14% i un 38% de comerciants que adquiriren el 43%⁵⁵⁸. Pel que fa a la província de Girona, Rosa Congost ens diu que només

---

⁵⁵³ No tothom defensava la seva abolició, i alguns proposaven la seva reforma, vegeu Manuel María CAMBRONERO: La institución de los mayorazgos, examinada histórica y filosóficamente con un proyecto de ley para su reforma, Madrid, Imprenta de Collado, 1820.

⁵⁵⁴ Decret de 27 de setembre de 1820, circulat a Catalunya per Josep de Castellar amb data de 6 de novembre de 1820. Una visió sintètica a PESET: Dos ensayos..., pàg.86-89 i GARCÍA SANZ: “La agricultura...”, pàg.54-58.

⁵⁵⁵ DSC, 1820, t.II, sessió núm.72 de 14 de setembre, pàg.1005.

⁵⁵⁶ Vegeu José Carlos GONZALVO: “La abolición del diezmo y la disolución del régimen señorial en el ducado de Hajar”, dins SARASA i SERRANO (ed.): Señorío..., vol.IV, pàg.397-411.

⁵⁵⁷ ACA-RA, Registre 1.419, fol.216 i 227 (4 d'agost i 10 de setembre de 1821).

⁵⁵⁸ GIRALT: “Tradición...”, pàg.125. Les dades d'Àngels SOLÀ: “Notes per a iniciar un estudi de la desvinculació”, dins 1er. Col·loqui d'Història Agrària, València, 1983, pàg.283-290. Sembla que un dels que hi sortí guanyant fou el marquès d'Alfarràs, que malgrat desprendre's d'alguns béns del seu patrimoni aconseguí augmentar-lo amb l'adquisició d'altres béns desvinculats i desamortitzats (vegeu SOLÀ: “Notes...”, pàg.287-290 i “Mentalitat i negocis de l'élite econòmica barcelonina de mitjan segle XIX” dins TERRADAS (ed.): Orígens..., pàg.149-181, especialment les pàg.170-174). Pel Penedès vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.99-100. Pel altres indrets de l'estat vegeu “Nobleza y desvinculación en la Sevilla de fines del Antiguo Régimen”, dins SARASA i SERRANO (ed.): Señorío..., vol.IV.

s'adquiriren béns procedents de la desvinculació per valor de 12.000 lliures⁵⁵⁹. A nivell del conjunt de l'estat tampoc sembla que la desvinculació fos massa important durant el Trienni, com assenyala Mª Jesús Baz: “*si efectivamente ya en 1820 se puso fin a las vinculaciones por la ley de 11 de octubre, no sería hasta 1841 cuando se impuso la que sería la ley definitiva de desvinculación de 19 de agosto, y que solo en la década de los 70 la desvinculación se consolidó como realidad legal y como práctica social.*”⁵⁶⁰

Des dels sectors reialistes i del conservadorisme es criticà aquesta mesura, vegeu per exemple l'opinió del marquès de Miraflores:

*“¿Quién no juzgará de imprudente la conducta de las Cortes al decretar la supresión de Regulares, una Ley meramente civil para el desafuero de los Eclesiásticos, proponer primero la abolición, y después la reducción del diezmo, error económico-político, por el que la propiedad particular sufrió un ataque inaudito? El clero quedó indotado y el pueblo no agradeció el beneficio. No fue por otra parte menor el error de destruir los Mayorazgos, cuya legislación, si bien era preciso modificar, no podían dejar de ser mirados como inviolables por los que suponían amenazada la Monarquía con las nuevas instituciones.”*⁵⁶¹

Una altra de les mesures preses tant aviat es proclamà la Constitució fou la reposició del Decret de les Corts de 8 de juny de 1813 (R.D de 9 d'abril de 1820), segons el qual “*los dueños [de Montes y Plantíos] quedan en plena y absoluta libertad de hacer en ellos lo que más les acomode*”⁵⁶². Una mesura considera primordial en el programa econòmic del liberalisme com destacava el Secretari de Governació⁵⁶³. Des del Diario Político y Mercantil de Tarragona també es celebrava la reposició del decret de 8 de juny de 1813, ja que la prohibició de tancar les terres era una herència dels pobles bàrbars:

“El derecho de propiedad, su libre ejercicio y su garantía son los grandes medios para animar y fomentar la agricultura. El labrador debe ser dueño absoluto de su propiedad haciendo de ella el uso que le convenga, entrando en este derecho el poder asegurarla de toda especie de

---

pàg.337-349, que assenyala que a Sevilla les vendes arribaren a més de dos milions de rals durant el Trienni (pàg.342).

⁵⁵⁹ CONGOST: Els propietaris..., pàg.196. La mateixa autora assenyala a “La familia...”, pàg.85-86, que el comte de Santa Coloma “*fou un dels pocs nobles catalans que s'acollí al decret sobre desvinculació de béns del Trienni Liberal*”, per un valor total d'uns 530.000 rals.

⁵⁶⁰ Mª Jesús BAZ VICENTE: “Endeudamiento y desvinculación de los mayorazgos de la casa de Alba en la España liberal”, dins Javier M. DONEZAR i Manuel PÉREZ LEDESMA (ed.): Antiguo Régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola. 2. Economía y Sociedad, Madrid, 1995, pàg.25-41, pàg.30 per la cita. Aquesta autora assenyala per exemple que durant el Trienni liberal la casa d'Alba només va vendre béns per valor de 2.779.175 rals, d'una propietat total que s'aproximava als 150 milions, és a dir, un 2% (pàg.28).

⁵⁶¹ MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.67.

⁵⁶² Circulars del 18 de març i 24 d'abril de 1820 del Cap polític de Catalunya als ajuntaments (exemplars a l'AHMBP, lligall 82). Pel Penedès vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.82-83. Pel context vegeu PESET: Dos ensayos..., pàg.96-103, també CONGOST: Els propietaris..., pàg.192-195.

⁵⁶³ “Memorias de Gobernación, en julio de 1820” (ACD, lligall 88, expedient 4).

*insulto mediante su cerramiento*⁵⁶⁴.

La defensa a ultrança de la propietat privada absoluta, davant els drets i costums tradicionals com, per exemple, el de llenyejar als boscos, va ésser una constant del règim liberal que seguí, en aquest sentit, les orientacions de l'últim període de la monarquia absoluta. Vegeu per exemple la sol·licitud a la Reial Audiència de Catalunya feta per Salvador Sagala i de Portoles l'11 de gener de 1820, demanant Ban per a "*precaver los perjuicios que se infieren a sus heredades y tierras sitas en distintos parages de este corregimiento [Barcelona], en el de Gerona y en el de Mataró por transitarse a pie y a caballo, rompiendo cercos y apacentando ganado*"⁵⁶⁵.

Immediatament, la majoria dels nous ajuntaments catalans publicaren bans fent-se ressò d'aquest restabliment, i adoptant les mesures adients per a fer-los complir, com mostra l'exemple de Santa Sadurní d'Anoia on l'ajuntament dictà un ban recordant la nova llei:

*"Está prescrito por la Constitución, que la Nación española se obliga a conservar y proteger la propiedad y demás derechos legítimos de todos los ciudadanos que la componen; en su consecuencia el Magnífico Ayuntamiento de la presente villa, ha recibido una orden, en la que, en uno de sus artículos, hace relación de proteger las propiedades de todo individuo privando a los demás del pastoreo del ganado; en virtud de la qual éste Ayuntamiento previene y manda a todos los pastores y demás ciudadanos de este distrito que nadie se atreva por ningún pretexto, y en ninguna especie de ganado, entrar a pacer en las propiedades ajenas, bajo la pena de 5 (libras) por cada cabeza de ganado, verificándose que lo ha hecho sin permiso o consentimiento del Dueño o Propietario, como también en éste caso pagará el daño que habrá ocasionado, siempre que sea reconvenido en juicio por quien corresponda."*⁵⁶⁶

Els propietaris resposgueren ràpidament a la reposició d'aquesta llei, així Ramon Susanna, propietari de l'heretat Ferrera de Calaf feu pública una nota manifestant:

*"que a tenor de las disposiciones de las Cortes me hace Dueño absoluto y nadie puede pacer las hierbas de esta heredad y Manso. A cuyo fin y en virtud de las susodichas órdenes hago el presente a fin de que si hasta ahora había tenido facultad el Común o sus Arrendatarios de hacer pacer estas hierbas por sus Ganados se abstengan de yo en adelante usar de esta facultad por considerarme según las órdenes, absolutamente el propietario y despótico de ellas."*⁵⁶⁷

Aquest procés privatitzador dels béns comunals i de propis provocà arreu una

---

⁵⁶⁴ Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.21, de 4 de maig de 1820, pàg.83-85.

⁵⁶⁵ ACA-RA, Registre 1.418 (1820), fol.10, altres exemples als fol.20-21, 43. Exemples pel Penedès a ARNABAT: Liberals..., pàg.33-37.

⁵⁶⁶ AHMSSA, lligall 456, gener de 1821

⁵⁶⁷ "Actes de Calaf", sessió d'11 de maig de 1820. El 16 de setembre de 1822 era l'ajuntament de Calaf qui feia un ban prohibint l'entrada a les vinyes (ADB, lligall 81, expedient 1).

gran conflictivitat entre diferents col·lectius de les comunitats rurals⁵⁶⁸, tot i que cal considerar que, sovint, qui més s'aprofitava d'aquests recursos eren els sectors benestants del camperolat⁵⁶⁹. Conflictes que portaren a les Corts a intentar regular les diferències entre propietat, domini i possessió, perquè s'acostumava a confondre "*la costumbre y aprovechamientos de los pueblos con la propiedad de los particulares*"⁵⁷⁰. Nombrosos pobles reclamaren a les Corts la suspensió de l'aplicació del decret de 8 de juny de 1813 al qual qualificaven de "*ruinoso*"⁵⁷¹. En aquesta conflictivitat hi participaren, fins i tot, alguns ajuntaments que la Diputació de Catalunya definia com a "*mal avenidos todavía con una libertad que destruye sus monopolios y granjerías, se obstinaban en resistir a toda costa con notorio daño de la propiedad y de los pastos particulares*", al temps que qualificava de "*sabia y oportuna la libertad de cerrar y acotar las tierras, que concede a todos los españoles el memorable decreto de 8 de junio de 1813*"⁵⁷². Però el protagonisme de la resistència als tancaments va provenir principalment de jornalers, llenyataires i pastors, cosa que obligà les autoritats municipals a destinar la Milícia a les tasques de protecció de la propietat, per tal de perseguir "*als que ab pretext de buscar caragols, mozas, herbas y altres cosas semblans entren en las viñas y sen porten los raimos ab los demás quels acomoda*" i que, el que fos trobat

---

⁵⁶⁸ Per una contextualització a la Catalunya del segle XVIII d'aquesta problemàtica, vegeu Elisa BADOSA: "El cercamiento de tierras en Cataluña (1770-1820)", dins Revista de Historia Económica, II, núm.3 (1984), pàg.149-161; M.BOSCH, R.CONGOST i P.GIFRÉ: "Els Bans. La lluita per l'individualisme agrari a Catalunya" dins Ramon ARNABAT (coord.): Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim, Lleida, 1997, pàg.137-156, publicat en castellà a Noticario de Historia Agraria, núm.13 (1997), pàg.65-88. Vegeu a més Montserrat CARBONELL: "Els comunals i la societat pagesa. Un exemple de l'Alt Urgell (finals s.XVIII-principis s.XIX)", dins Recerques, núm.13 (1983), pàg.123-132; Maria Àngels SANLLEHY: "L'explotació forestal dins una economia muntanyenca d'Antic Règim: Era Val d'Aran (segles XVIII-XIX)", dins I Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, 1984, I, pàg.193-201 i "Usos comunals i tancament de terres durant la crisi de l'Antic Règim a la Vall d'Aran" dins ARNABAT: Moviments Socials..., pàg.157-170; Ramon ARNABAT: "Notes sobre la conflictivitat senyorial al Penedès" dins Estudis d'Història Agrària, núm.8 (1991), pàg.101-122 i "Protesta i resistència antisenyorial al Penedès (1758-1808)" dins ARNABAT: Moviments ..., pàg.93-109, i Liberals..., pàg.82-83; i Josep BRINGUÉ: "Breus reflexions sobre els béns comunals a la Catalunya Moderna", dins ICHMC, pàg.165-176.

⁵⁶⁹ Vegeu en aquest sentit l'opinió de TORRAS: Los alzamientos..., pàg.71

⁵⁷⁰ ACD, lligall 44, expedient 59.

⁵⁷¹ Vegeu per exemple les exposicions fetes des de Salamanca (DSC, 1822, t.II, pàg.1.363-1.366, sessió 95 de 15 de maig).

⁵⁷² Breve noticia..., pàg.51. Vegeu també José Ramón CRUZ MUNDET: "Enajenación de bienes concejiles y régimen liberal en Guipúzcoa: el ejemplo de Rentería", dins Antiguo Régimen y liberalismo, pàg.73-79 i A.M. LINARES LUJÁN: "De la apropiación del usufructo a la privatización de la superficie. Las tierras concejiles en la Baja Extremadura (1750-1850)", dins Noticario de Historia Agraria, núm.9 (1995), pàg.87-127, pàg.115-122 pel Trienni, on assenyala que "*no parece que la desamortización civil revistiera excesiva importancia en el transcurso del Trienio Constitucional*" (pàg.118).

contravenint l'ordre, “*sel conduïa al castell ahont se procedirà en justicia contra ell, al mateix que contra los encobridors y pares que aquest temps escasejan[1] lo manjà als seus fills los posan en la precisió de robar*”⁵⁷³. A molts indrets, a més, els pagesos més pobres aprofitaren la conjuntura revolucionària del Trienni per beneficiar-se dels boscos dels senyors jurisdiccional⁵⁷⁴.

Els costums i les necessitats, doncs, provocaren múltiples violacions d'aquesta propietat i, com hem vist, molts particulars i ajuntaments hagueren de recórrer a la vigilància de les seves propietats pels cossos de seguretat. Els propietaris de Tarragona demanaren a l'ajuntament vigilants armats per defensar les seves propietats:

*“Sin embargo de ser tan sagrado el derecho de propiedad, y hallarse decretado que todas las tierras son Cotadas y serradas; con todo observan los Exponentes tal abuso y abandono de sus frutos como que todos los dias encuentran gentes de todas clases introducidas en sus tierras con varios pretextos. Cuyo resultado es el llevárseles los frutos que les cuesta todo el año de trabajo. La agricultura, este preciso manantial de riqueza, necesita la protección del Gobierno para poder medrar y a este efecto han resuelto los infraescritos poner diez Guardas en el término de esta Ciudad para la Custodia de los frutos hasta que se haya vendimiado. [...] Pero como aquellos Guardias estarian muy espuestos y no podrían llenar su objeto sino se les concediese el uso de arma de fuego permitida por la ley.”*⁵⁷⁵

També l'ajuntament de Lleida, accedint a una petició dels propietaris, publicà un ban recriminant i prohibint l'entrada a la propietat particular perquè “*los árboles y plantíos de los paseos y dehesas de la Ciudad, lo mismo que los de las heredades de los vezinos se tronchan, se cortan, se roban por juego*”⁵⁷⁶. El mes d'octubre un nou ban de l'ajuntament de Lleida alertava sobre la tala del bosc del comú: “*Se manda a todos los vecinos de esta Ciudad y terratenientes de su Término que baxo la pena de tres libras se abstengan de cortar broza, ni hacer leña en los solos y mitjanas que corresponden al Común de esta Ciudad por resultar de ello un grande perjuicio al Público*”⁵⁷⁷.

Un dels conflictes més importants fou el que esclatà entre pagesos i ramaders, com mostra el cas de Tarragona on el gremi de pagesos demanà a l'ajuntament que “*se les conserve la propiedad y no se permita entrar ganado en sus tierras a menos que no*

---

⁵⁷³ Ban de 23 d'agost de 1822 de l'Ajuntament de Vilanova. Altres en el mateix sentit amb dates d'11 de juliol de 1821 i de 3 d'octubre de 1822 (tots tres a “Registro de pregones...” de l'AHMVG).

⁵⁷⁴ Vegeu per exemple Mònica BOSCH: “La defensa del “sagrado derecho de propiedad”. La unió dels hisendats contra les ocupacions de terres durant el Trienni liberal”, dins J.BUSQUETA i E.VICEDO (ed.): Béns comunals als Països Catalans i a l'Europa contemporània, Lleida, 1996, pàg.375-400. També, ARNABAT: Liberals..., pàg.83, i Albert VIRELLA i BLODA: Canvelles mil·lenària, Vilafranca, 1990, pàg.44.

⁵⁷⁵ Acuerdos, 1821-II, vol.26, doc. 486 bis (AHMT).

⁵⁷⁶ Amb data de 2 de juny de 1820 (AHPL, caixa 1.417, expedient 1820).

⁵⁷⁷ Amb data de 15 d'octubre de 1820 (AHPL, caixa 1.417, expedient 1820).

*las arriendan los ganaderos*⁵⁷⁸. La Comissions de Legislació i Agricultura de les Corts tractaren d'aquest tema i consideraren incompatible el lliure ús de la propietat territorial amb el dret de possessió que haguessin adquirit per molts anys o pagat els ramaders, ja que al decret de 8 de juny de 1813 “*está reconocido y sancionado el derecho de propiedad en toda su plenitud concediendo a los dueños el absoluto, libre y exclusivo uso de ella*”⁵⁷⁹.

No cal dir que aquesta llei comportà nombrosos problemes, sobretot a determinades zones d'Espanya de la meitat meridional que feren arribar les seves queixes a les Corts dient que continuaria “*la ruina que experimentarían los ganaderos si continúan estos cerramientos, que estos solo serán útiles a los grandes ganaderos que pueden comprar sus pastos; pero no a los pequeños que no tienen esta posibilidad*”. L'ajuntament de Zahara afegia que “*si se lleva a efecto, producirá males infinitos a la clase de labradores y ganaderos más pobres, por que las propiedades están en manos de poderosos, como sucede allí, que casi todo su término es de la duquesa de Arcos, para quien se han atrasado mucho las rentas.*” Per això demanaven la derogació del capítol primer del decret de 8 de juny de 1813, afirmant que aquestes terres foren comprades de propis pels actuals propietaris amb la condició de deixar les pastures un cop aixecats els fruits. La Comissió d'agricultura de la que formava part el diputat català Janer respongué que les nacions més avançades europees i els romans ja tancaven les terres, i que per tant no hi havia lloc al debat⁵⁸⁰.

L'any 1822, el govern i les Corts hagueren de fer una certa marxa enrera respecte al tancament de terres (R.O. de 23 d'abril de 1822). Així el govern autoritzava a que “*continúen en la mancomunidad de pastos en los terrenos baldíos y realengos todos los pueblos que la hayan tenido, hasta que se lleve a efecto el Decreto de 4 de Enero de 1813*”, i les Corts acordaven a instàncies dels ramaders que “*las disposiciones del decreto de 8 de junio de 1813 no sean extensivas a las Heredades abiertas en los Baldíos o Montes comunes y vecinales*”⁵⁸¹. Artola ha assenyalat que: “*en tanto la obra revolucionaria de las Cortes, pese a sus esfuerzos, no lograba ningún resultado eficaz en favor de los campesinos, la aplicación del principio de la libertad de contratación*

⁵⁷⁸ *Acuerdos, 1820-I*, vol.22, sessió de 28 d'abril, fol.77v.78 (AHMT).

⁵⁷⁹ *DSC*, 1820, t.III, pàg.1.767, sessió 107, de 19 d'octubre.

⁵⁸⁰ Tota la informació a l'ACD, lligall 5, expedient 80.

⁵⁸¹ ACA-RA, “*Cartas Otorgadas*”, fol.65-66.

provocó un sensible empeoramiento de su condición.”⁵⁸².

Un any després de l'adopció de les primeres mesures vers la consolidació de les relacions socials capitalistes a l'agricultura, la valoració que en feia la Comissió de foment de l'Agricultura era força positiva, tot i que reclamava més coordinació:

“Un sin número de trabas y obstáculos políticos, físicos y morales se oponían constantemente al progreso de la agricultura. Se han hecho, es verdad, varios esfuerzos antes de ahora para removerlos, pero ineficaces y estériles, porque siendo parciales, sin coherencia, ni Sistema, destruía por una parte, lo que se edificaba por otra. Era preciso el nuevo orden de cosas, felizmente establecido, para que tuviesen su fin tamaños males, y se proporcionasen a nuestra industria agraria, medios para su reparo y adelantamiento.

Reducidos con efecto a propiedad particular, como esta mandado, los terrenos baldíos y concejiles; distribuidos parte de ellos para premio de beneméritos militares y pago de la deuda pública; permitiéndose a todo propietario abrir o roturar a su arbitrio las tierras, cerrar las heredades, e introducir en ellas la especie de cultivo, que más le acomode, es indudable que se ha dado a la agricultura un impulso y energía, capaces de sacarla en poco tiempo del abatimiento y miseria en que yacía, como sepultada.

Pero no es esto solo, lo que se ha hecho en su favor. Abolidos los privilegios de la Mesta; destruida en la mayor parte la amortización eclesiástica y del todo la civil; concedida la libre circulación de los productos de la tierra, rectificadada la opinión a cerca del tráfico de granos; quitadas infinitas trabas al comercio interior y exterior, distribuidas con más equidad entre todos los Españoles las contribuciones reales y personales, que casi exclusivamente pesaban sobre el labrador; extendido a todas las clases el penoso servicio de bagages y alojamientos; extinguido el voto de Santiago, prohibida la introducción de los principales frutos y ganados extrangeros, y permitida casi del todo la extracción de los Nacionales; se han dado ciertamente pasos agigantados hacia la prosperidad de la agricultura.”⁵⁸³

En aquest Dictamen també es feia referència a la necessitat d'establir “*Escuelas prácticas de Agricultura y demás ramos de industria rural en todo el reyno*”, amb l'objectiu de combatre el principal enemic de l'agricultura espanyola “*la ignorancia de la más interesantes de las ciencias naturales, tan común, no solo en la clase rústica de los labradores, sino lo que es aún más, en la acomodada de los propietarios*”, i d'una escola Normal d'Agricultura per a formar els professors, i de dur a terme la llei sobre camins i canals⁵⁸⁴. Aquesta fou una preocupació de determinats sectors del liberalisme que veien que sense fomentar la innovació difícilment milloraria l'agricultura, i en aquesta direcció cal fer esment de la iniciativa de la Diputació de Girona que sol·licità la tardor de 1822 exemplars de la “*Cartilla Agraria*” de José Espinosa per a repartir-la entre els pagesos, i demanà una finca del Crèdit Públic per a poder-hi fer experimentació agrària, ja que entenia que els pagesos sols adoptarien canvis en les formes de cultiu quan veiessin, pràcticament, que eren efectius i no pas simples teories: “*el mejor medio de*

⁵⁸² ARTOLA: *La España...*, pàg.744. Una opinió compartida per ARDIT: *Revolución...*, pàg.272-279.

⁵⁸³ “Dictamen de la Comisión sobre fomento de la Agricultura”, amb data de 17 de març de 1821 (ACD, lligall 44, expedient 17).

*perfeccionar el cultivo consiste más en que los labradores vean prácticamente el resultado de las teorías, que en todas las cartillas y libros por sólidos y bien escritos que sean*⁵⁸⁵.

Cal assenyalar que la suposada incultura dels pagesos era continuament esmentada com una de les causes principals de l'endarreriment de l'agricultura espanyola en els informes i dictàmens del govern i de les Corts. Vegeu per exemple la Memòria que presentà el Secretari de Governació Moscoso a les Corts (març de 1822):

*“En la agricultura, ni se han introducido nuevos métodos de cultivo que facilitasen las faenas rústicas y disminuyesen los dispendios de labor, ni tampoco se ha aspirado a aumentar la fortuna y proporcionar más comodidad tentando nuevas vías al trabajo e industria en la variedad de frutos y ensayo de producciones. La clase agricultora en general pobre y desprovista de luces, pues carecen de otros conocimientos agrónomos que aquellos que suministra una práctica tradicional, mira hasta con aversión cuantas innovaciones y descubrimientos se han hecho en las labores del campo. [...]. Para generalizar en lo posible los principios más elementales que han hecho florecer en otras naciones la labranza, S.M. ha protegido por cuantos medios están a su alcance la publicación de la Cartilla agraria escrita por el Coronel D. José Espinosa y recomendada por las anteriores Cortes. Concluida su impresión se excitará el zelo de los Gefes políticos para que la introduzcan en los distritos de su mando.”*⁵⁸⁶

Però aquesta opinió fou rebatuda per la Comissió encarregada d'analitzar la Memòria que criticava al ministre perquè “*en lugar de mirar a los Agricultores con ojos compasivos, más bien parece que se les mira con menosprecio*”, i afegia que el problema estava en l'estructura de la propietat i la pobresa de la major part de la pagesia:

“Decir que muchos labradores son pobres en general, es decir tácitamente que también hay en España labradores ricos. Efectivamente los hai en todas las Provincias, no solo ricos, sino opulentos, y aún en un grado de opulencia, que es mucho más perjudicial al bien de nuestra Agricultura, que el estado miserable de los pobres. Pues solamente a esos ricos y opulentos se les debía echar en cara la desprovisión de luces, la falta de conocimientos, el apego a la vieja rutina, y el odio a las innovaciones. Estos solos son los que debieran mencionarse en la Memoria para tacharlos y aún baldonarlos; porque pudiendo instruirse, no se instruyen, porque pudiendo fácilmente comprar nuevos arados, nuevas sembraderas, nuevos trillos, y mudar o perfeccionar su manera de cultivo; se mantienen tenaces en su antigua rutina, y desprecian o burlan quanto es novedad. [...].

Confíesese, que son generalmente pobres, y esto es tan verdad que llega en muchos de ellos hasta un extremo espantoso. Pues estos infelices como, y con que comprarán una máquina nuevas, quando suele faltarles, no digo para comprar, sino para satisfacer Al artesano la más ligera composición de las herramientas ordinárisimas? [...] Ni el puede adquirir esas herramientas, ni saben hacerlas en sus pueblos, ni apañarlas, si se desavian; ni son baratas de comprar y porte; ni el labrador sabe su uso; y menos sabe, si el resultado correspondería a los elogios con que se le anuncian

Dícese que el común de Labradores está desprovisto de luces. No es así. A ellos les sucede lo

---

⁵⁸⁴ Sobre els projectes de canals de Catalunya vegeu MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.51-53.

⁵⁸⁵ “Actes Diputació Girona”, sessió de 7 de novembre de 1822, fol.155, i AHG-ADG, caixa 2, expedient 8. A Catalunya s’havia traduït del francès el MANUAL práctico de agricultura y economía rural, escrito en francés por un labrador hacendado del departamento de la alta Garona, traducido al español por D.S.J.T.y S.; Barcelona, Josep Torner, 1822.

⁵⁸⁶ Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.32-34 (ACD, lligall 82, expedient 5).

que a todas las clases del estado: en que los talentos sobresalientes escasean; abundan los medianos alcancez; y superabundan los sugetos de cortísimas luces, y aún los casi faltos. Pero la Comisión está convencida que entre los beneméritos españoles vestidos de paña pando, sucio y roto, y con calzado de alpargata esparteña, que abarca, hai un crecido número de talentos despejadísimos, de ingenio pronto, y perspicaz, de juicio recto y atinado, y de explicación tan feliz, tan exacta, y tan enérgicas, que muchas veces causa admiración. También tiene el arado sus Cicerones, sus Demóstenes, sus Sénecas y aún sus Lucianos. Desperdiçados.

Se querrá acaso decir con la desprovisión de luces que son ignorantes? ¿Y no es preciso que lo sean hasta en la Agronomía? Como aprenden estos infelices para desechar esa ignorancia? ¿Quando aprenden, si están continuamente encorvados rompiendo las entrañas de la madre tierra, para mal comer ellos y sus familias? ¿Quien los enseña, en sus miserables guaridas urbanas o en sus cortijos? ¿Donde tienen los libros (aún teniéndolos) de que les sirven, cuando casi ninguno sabe leer? Se hallan pues condenados a una ignorancia sempiterna. Téngaseles pues lástima, y no se les culpe del estado miserable a que los ha reducido paulatinamente un Gobierno absoluto, y la prepotencia de unas clases llamadas altas, y que no lo han sido sino por el orgullo; que de mancomún con el mando despótico, no han hecho más que estrujarlos y reducirlos al estado de abatimiento, de miseria, y aún de nulidad en que se encuentra hoy.”

Ens ha semblant interessant de reproduir àmpliament aquest document, ja que implica una visió diferent del problema d'endarreriment tecnològic que patia l'agricultura espanyola el primer terç del XIX.

III.3.2 Censos i pòsits

Tot i ser un tema poc tractat historiogràficament cal fer esment a la problemàtica dels censos, ja que a Catalunya una bona part de la terra estava subjecta a aquests tipus de pagaments que comportaven una important detracció de l'excedent pagès⁵⁸⁷. Tot i que es va publicar un decret de redempció de censos (decret de 9 de novembre de 1820) aquest decret només contemplava la possibilitat de redempció dels censos de terres reials i desamortitzades que havia de fer-se mitjançant crèdits consolidats contra l'estat, però

---

⁵⁸⁷ Sobre aquest tema es imprescindible la consulta dels treballs de Bartolomé CLAVERO: "Foros y rabassas. Los censos agrarios ante la revolución española" dins Agricultura y Sociedad, núm.16 (1980), pàg.27-70, i núm.18 (1981), pàg.65-100 i "Revolució i drets de propietat: interferència de l'emfiteusi", dins Estudis d'Història Agrària, núm.7 (1990), pàg.9-23; José Ramón Díez ESPINOSA: "El acceso del cultivador a la propiedad desamortizada: la redención de censos. Algunas modalidades", dins Desamortización y Hacienda Pública, II, pàg.69-88, i "La desamortización de censos" dins Ayer, núm.9 (1993), pàg.61-104; i Antoni SEGURA: Burguesia i propietat de la terra a Catalunya en el segle XIX. les comarques barcelonines, Barcelona, 1993, pàg.107-111. Una contextualització més general a PESET: Dos ensayos..., pàg.96-103. Ramón VILLARES ha assenyalat la necessitat d'estudiar el tema dels censos i dels traspessos posteriors de les terres desamortitzades per arribar a copsar els fons de les transformacions socials i econòmiques del procés de la revolució liberal a "La construcción de la España liberal: sobre las virtudes de la vida ascendente" dins IV Congrés Internacional d'Història de Catalunya, Barcelona, 1997. Vegeu també Luís DOMÍNGUEZ i altres: "Foros y desamortizaciones en la provincia de Ourense (1821-1851). Algo se mueve", dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA: Antiguo Régimen..., vol.2, pàg.111-121. Tenim un excel·lent estudi pel cas portuguès que ens pot servir d'exemple de com es pot investigar aquest tema, es tracta de Nuno Gonçalo MONTEIRO: "Lauradores, frades e forais: revolução liberal e regime senhorial na comarca de Alcobça, 1820-1824", dins Ler História, núm.4 (1985), pàg.31-85.

deixava fora la possibilitat de redimir els “foros” i rabasses de les terres particulars, precisament els censos més estesos a la Península com encertadament ha assenyalat Bartolomé Clavero⁵⁸⁸. Un Decret posterior de 29 de juny de 1821 limitava el temps per a fer les redempcions a un any. El 26 de maig de 1822 un nou decret manava aturar aquest procés ordenant que “no se admitan por ahora las capitalizaciones para la redención de censos y que esta se suspenda en las de las fincas aplicadas al Crédito Público”. Però el 8 de juny de 1822 un altre decret prorrogava el dret de redempció fins l’1 de juliol de 1823⁵⁸⁹. A més no sortí una instrucció del procés a seguir i les poques propostes que es feren quedaren encallades als ajuntaments i als jutjats, tal i com assenyala Antoni Satorras, molt interessat en lluir els censos sobre les seves terres, “las oficinas [del Crédito Público] no han publicat un reglament per dirigir als particulars en las diligències que són necessàries, ni saben indicarli’s a qualsevol que los ho vaya a preguntar”, per això donava ordres a Josep Tudó de Mora perquè iniciés els tràmits per no quedar-se al marge⁵⁹⁰. Finalment, el decret d’abolició dels senyoriis (Decret de 3 de maig de 1823, articles 7, 8 i 9) també recollí alguns aspectes relacionats amb els censos, però el fet de que molts d’aquests censos haguessin quedat endarrerits podia fer més viable a una part de la pagesia el seu manteniment que acumular el capital necessari per a redimir-los, malgrat les facilitats per a fer-ho (terminis en el pagament, pagament en vals reials, etc.)⁵⁹¹.

Durant el Trienni la quantitat que s’esmerçà a tota Espanya per a remat de censos

---

⁵⁸⁸ CLAVERO: “Foros...”, pàg.50. Decrets de 9 de novembre de 1820, de 29 de juny i de 21 de desembre de 1821 i de 8 de juny de 1822. Les Corts suspengueren provisionalment les capitalitzacions de béns desamortitzats, el 29 de novembre de 1821, després de que per la Instrucció de 16 d’octubre s’hagués ampliat el termini un any més, tot i que el 10 de gener de 1822, assenyalaven que podien continuar les iniciades anteriorment (circular de Juan Munarriz, amb data de 10 de febrer de 1822. Aquest decret fou de nou suspès per un altre de les Corts de 26 de maig de 1822 (circular de 7 de març de 1823), tot i que es mantingueren vigents les sol·licituds presentades abans del 15 de juny quan es circulà per la província l’esmentat decret (circular de 22 de juliol de 1822). Exemplars a l’AHMSSA, caixes 456 i 457 i a l’ACA-RA, Registre 1.420, expedient 596 (1822).

⁵⁸⁹ Vegeu la circular del Cap polític de Tarragona amb data de 6 de novembre de 1822 (AHMR, lligall 2.6.4.7). També la nota del Comissionat especial del Crédito Público amb data de 22 de febrer de 1823.

⁵⁹⁰ Carta amb data de 15 de juny de 1822 (CA-50 bis, fol.220).

⁵⁹¹ La pervivència de l’emfiteusi a la societat capitalista ha plantejat importants discussions al si de la comunitat d’historiadors agraris del nostre país, per a uns, com Enric SEBASTIÀ i J.A. PIQUERAS: Pervivències feudals y revolució democràtica, València, 1987, pàg.173-274, és una mostra més de la pervivència del feudalisme, i en el mateix sentit s’expressava Josep FONTANA: La Revolució Liberal..., pàg.296, per qui la continuïtat dels censos significava “la metamorfosis camaleònica del feudalismo”. Per a altres, com CLAVERO: “Revolució...”, l’emfiteusi s’adaptà a l’explotació capitalista de la terra. Assenyalen, finalment que SEBASTIÀ i PIQUERAS consideren la redempció dels censos com “la última expropiación a que es sometido el enfiteuta antes de acceder a la propiedad” (pàg.219).

fou molt minsa, uns deu milions de rals de censos desamortitzats⁵⁹², ja que la gran desamortització de censos es va produir entre 1835 i 1845⁵⁹³. Tot i això si que hi hagué alguns pagesos benestants interessats en redimir censos, sobretot de l'Església, per tal de convertir-se en propietaris únics de les terres sota domini eclesiàstic⁵⁹⁴. Tenim per exemple el cas de l'hisendat de Sant Feliu de Guixols, Vicenç Domènech que l'any 1822 va redimir un cens a favor del monestir benedictí d'aquesta vila per valor de 104.132 rals (es tractava d'un cens de sis-centes lliures, o 6.400 rals)⁵⁹⁵. Tot sembla indicar que qui es quedà amb la propietat fou el primer emfiteuta (normalment pagesia benestant i mitjana), i no pas el que en tenia la segona o tercera i que realment treballava la terra. Aquesta pagesia benestant, sense competència ni exterior ni dels sots-emfiteutes, podrà fer-se amb la propietat de les terres desamortitzades subjectes a cens⁵⁹⁶. Serà precisament

---

⁵⁹² Segons les dades que ofereix el comte de Toreno: "*el capital de los censos redimidos no excedió de 10.649.702*" ("Proyecto de ley presentado por el Gobierno de S.M. sobre arreglo de la deuda pública", DSC, 1834-35, t.III, apèndix a la sessió 192 de 9 d'abril, pàg.5). Molt inferiors, en tot cas a les del període 1836-49 de més de 600 milions de rals, segons les dades que ofereix José Ramón Díez ESPINOSA: "La desamortización de censos", dins Ayer, núm.9 (1993), pàg.61-104, pàg.75 per les dades, i "El acceso del cultivador a la propiedad desamortizada: la redención de censos. Algunas modalidades", dins Desamortización y Hacienda Pública, vol.II, pàg.69-88. Vegeu també CONGOST: Els propietaris..., pàg.189-192.

⁵⁹³ Aquest procés es donà amb més força entre 1835 i 1845, on el valor dels censos redimits i comprats suposaria al Penedès una tercera part del valor de les finques desamortitzades en el període (ARNABAT: Liberals..., pàg.84). Pel conjunt de Catalunya els censos redimits significarien la meitat del valor total desamortitzat, segons assenyala Emili GIRALT: "La propietat...", pàg.54, que agafa les dades que facilita Pascual Madoz al seu Diccionario geográfico-estadístico. A nivell d'Espanya, el valor de la redempció dels censos seria del 14% del total, segons NADAL: El fracaso..., pàg.56. Vegeu també VICEDO: "Desamortización...", pàg.101-108.

⁵⁹⁴ ARNABAT: Liberals..., pàg.84-85. Sembla important d'aclarir que els que redimiren els censos i esdevingueren propietaris, no foren pas "els emfiteutes" en general, sino els sectors més benestants que en tenien la primera cessió del domini útil, i que no sempre coincidien amb els pagesos que conreaven la terra, com erròniament dóna a entendre MALUQUER: Història..., pàg.31-32: "*les lleis liberals facilitaren als emfiteutes la plena i absoluta propietat mitjançant la redempció dels censos, reduïts a quantitats molt petites pel pas del temps i la pèrdua de valor de la moneda*".

⁵⁹⁵ Arxiu Notarial de l'AHG, Manual de Amortización, 1838-1843, D. José María Salomó, núm.2.

⁵⁹⁶ CLAVERO: "Foros y rabassas...", pàg.60 i Díez ESPINOSA: "El acceso...", pàg.75-85. La solució definitiva no arribarà fins la llei de Madoz de l'any 1855. Alvaro FLOREZ ESTRADA: Curso de Economía Política, Madrid, 1980 [Londres, 1828], defensarà que els pagesos es convertissin en emfiteutes de l'estat que en seria el propietari (vol.4, pàg.290-292), vegeu Salvador ALMENAR PALAU: "Estudio preliminar", pàg.XXXIX-CXV, que assenyala aquesta opció com una via intermèdia entre la via camperola i la prussiana de revolució burgesa al camp (explicació del model a les pàg.XCVII-CVII). Per CLAVERO: "Revolució...", pàg.15-18, la redempció de censos emfiteutics, era per l'Estat una mesura tècnica i econòmica, però en cap cas social i que el seu objectiu no era afavorir la propietat del pagès conreador, sinó d'eliminar drets sobre els terres i recaptar diners. Per SEBASTIÀ i PIQUERAS: Pervivencias..., pàg.197, el manteniment dels censos fou un dels punts del pacte entre burgesia i noblesa. Emili Giralt opina que la possibilitat de capitalitzar els censos emfiteutics al 3% (33 anualitats de pensió), i de fer-ho en metàl·lic i unint-se diferents pagesos per liquidar junts, va possibilitar a Catalunya, més tard, que "*una part considerable de les propietats de l'Església i de les corporacions eclesiàstiques subjectes a desamortització va escapar als mecanismes de les subhastes i a la cobejança dels especuladors, i que els pagesos posseïdors del domini útil van consolidar fàcilment*

aquesta pagesia benestant la que s'enfortirà enfront de la noblesa i enfront de la pagesia que conreava les seves terres, utilitzant el desnonament com a via de reactualització de l'explotació pagesa⁵⁹⁷.

Un altre aspecte sovint oblidat en les anàlisis de la revolució liberal és el dels pòsits que existien quasi arreu de Catalunya. En alguns indrets, com al Penedès la meitat dels pobles disposaven de pòsit o botiga de gra i la majoria d'ells depenien de les parròquies, i una minoria dels ajuntaments.⁵⁹⁸ A Solsona per exemple hi havia un pòsit amb el nom de "*Monte de Piedad, o Pósito de la Ciudad de Solsona*" que el darrer terç del segle XVIII tenia un centenar de quarteres de blat i mestall i funcionava de la següent manera:

*"En el tiempo de la sementera del expresado año de mil setecientos sesenta y tres se repartieron las referidas cinquenta y quatro quarteras nueve cortanes y media quarta de trigo centeno entre los Labradores y otros Particulares de dicha Ciudad de Solsona que lo necesitavan para sembrarla en sus tierras, y prometieron devolverle en el tiempo de la cosecha del presente año mil setecientos setenta y quatro, con la gratificación de un cortal por quartera (según lo prevenido en las Reales Instrucciones). Cuya gratificación importa quatro quarteras seis cortanes y tres quartas, que son de por junto cinquenta y nueve quarteras tres cortales tres quartos y media, de lo que se ha de descontar la porción de trigo vendida para pagar la gratificación a los Empleados en dichos Pósitos; consta de la repartición de las mencionadas cinquenta, y quatro quarteras nueve cortales y media quarta."*⁵⁹⁹

Els pòsits mantenien a començaments del XIX la seva importància a la vida comunitària ja que permetien avançar llavor als pagesos i que aquests la tornessin un cop feta la collita amb un petit interès, evitant d'aquesta manera que els pagesos haguessin d'acudir a uns préstecs amb interessos alts.

Els pòsits, força malmesos a partir de la guerra del francès, patiran una profunda sotragada durant el Trienni i al llarg de la revolució liberal, ja que segons les dades que ens proporciona Pedro Carasa, a començaments del segle XIX hi havia a Catalunya 286 pòsits i l'any 1850 només en restaven 30, i els rals per habitant que tenien els pòsits passà de 38 a 3⁶⁰⁰. La davallada afectà tant al nombre de pòsits, com al nombre de beneficiaris i

---

llur propietat" ("Tradició i innovació a l'agricultura catalana", dins Història econòmica de la Catalunya contemporània. 2 Segle XIX. Població i Agricultura, Barcelona, 1990, pàg.121-305, pàg.138 per la cita).

⁵⁹⁷ ARNABAT: Liberals..., pàg.84-85.

⁵⁹⁸ ARNABAT: Liberals..., pàg.87. Informació a AN-AHCVP, manual 36 (1822), fol.202-226; i AHV, "Copiador de correspondencias. 1820-1823", 21 de gener de 1822.

⁵⁹⁹ ACHS, lligall 103, carpeta 15. Vegeu també el lligall 98 de l'AHCS.

⁶⁰⁰ Per aquesta qüestió es imprescindible l'estudi de Pedro CARASA SOTO: "Los pósitos en España en el siglo XIX" dins Investigaciones históricas, núm.4 (1983), pàg.249-304, pàg.276-277 per les dades. A finals del segle XVIII hi havia a Catalunya 225 pòsits, la majoria d'ells fundats la segona meitat del segle XVIII (Gonzalo ANES: "Los Pósitos en la España del siglo XVIII", dins Moneda y Crédito, núm.105 (1968), pàg.39-57, pàg.44-45 i 55 per les dades). Vegeu també Daniel RUBIO: "El pòsit de Cervera al segle XIX (1800-1833)" dins Miscel·lània Cerverina, núm.7 (1991), pàg.113-125 i "Els pòsits: de l'antic règim al capitalisme", dins Miscel·lània Cerverina, núm.10 (1996), pàg.97-109.

quarteres⁶⁰¹. La Diputació catalana es mostrà contrària al manteniment dels pòsits perquè considerava que acostumaven els pagesos a l'ociositat i refredaven l'amor al treball. Com a alternativa proposava que a qui li manqués gra que el demanés prestat a altres particulars: *“bajo la apariencia de saludable, económica y provechosa en extremo a los pobres labradores, envolvía particularmente en esta provincia todos los caracteres de ruinosa y contraria al objeto mismo que dictó su institución”*⁶⁰². La Diputació assenyalava que els pòsits tenien un doble caire *“como montes pios para socorro de los labradores [...] [y] como medio para conservar granos y prevenir la carestía y el hambre en años escasos”*, però que, com a *“montes pios”*, *“Cataluña por su género y estado de la agricultura no los necesitará”*, i com a prevenció de caresties, *“parece claro que no los necesita la provincia que tenga puertos de mar y comercio, o comunicaciones por agua con las costas”*.

---

⁶⁰¹ L'exemple d'Albinyana (Baix Penedès) es prou clar, doncs, passà d'una mitjana de quaranta a la meitat (Llibre de la botiga de l'església de Sant Barthomeu d'Albinyana).

III.4 LA DESAMORTITZACIÓ

III.4.1 El plantejament

Tot i la importància que va tenir, no hi ha massa estudis sobre la desamortització del Trienni liberal⁶⁰³, i menys a Catalunya⁶⁰⁴. Pensem però que cal fer-hi una aproximació ja que les seves implicacions polítiques, socials i econòmiques permetran d'analitzar millor l'enfrontament entre revolució i contrarevolució⁶⁰⁵. Durant el Trienni es posà en marxa de nou la desamortització, tant de terres eclesiàstiques com civils (reials o municipals) i, malgrat la seva curta durada (del decret de les Corts d'1 d'octubre de 1820 al de la Regència d'11 de juny de 1823), va posar les bases de les futures desamortitzacions liberals⁶⁰⁶. A finals d'octubre les Corts aprovaven a proposta de

---

⁶⁰² Breve noticia..., pàg.31, reproduït a Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península, núm.3 de 2 de febrer de 1823.

⁶⁰³ Sobre la desamortització del Trienni ens sembla que els millors treballs són els de Manuel GONZÁLEZ DE MOLINA: Desamortización, Deuda Pública y Crecimiento Económico. Andalucía, 1820/1823, Granada, especialment les pàg.33-170, i "Estancamiento agrario y desamortización en Andalucía (1820-1823)" dins Agricultura y Sociedad, núm.30 (1984), pàg.169-197 i l'excel·lent síntesi "La desamortización del Trienio liberal: primer balance" dins Estudios de Historia Social, núm.36-37 (1986), pàg.141-148; Joan BRINES: La desamortización eclesiástica en el País Valenciano durante el Trienio constitucional, València, 1978; "Deuda y desamortización durante el Trienio Constitucional (1820-1823)" dins Moneda y Crédito, núm.124 (1973), pàg.51-67, "Consequències socio-econòmiques de la desamortització de 1820-1823 al País Valencià", dins Recerques, núm.4 (1974), pàg.225-247, i MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.91-151. Sobre els seus antecedents durant la guerra del francès vegeu Juan BRINES: "Las Cortes de Cádiz y la problemática desamortizadora", dins Homenaje al Dr. D. Juan Reglá Campistol, vol.II, pàg.265-277; Germán RUEDA: "Historiografía sobre la desamortización española (etapa 1769-1808)", dins Germán RUEDA (ed.): Doce estudios de Historiografía contemporánea, Santander, 1991, pàg.253-274, i Joan MERCADER: "La desamortización en la España de José Bonaparte", dins Hispania, XXXII (1972), pàg.587-616.

⁶⁰⁴ Per Catalunya es imprescindible la consulta d'Àngels SOLÀ: "La desamortització del Trienni a Barcelona i el seu Pla" en Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos, IV (1974), pàg.365-391; i amb menys importància Eufemià FORT: "La desamortización del siglo XIX y su repercusión en Santes Creus" dins Studia Monástica, XII-XIV (1970-1972), vol.XII, pàg.291-310 pel Trienni i Un vallenc abat de Santes Creus. Benet Vives i Pi i el Trienni Constitucional, Santes Creus, 1975; Santi PONCE: "Les propietats de l'Església osonenca i la desamortització del segle XIX" dins Jordi FIGUEROLA (ed.): Osona i Catalunya el segle XIX, Vic, 1990, pàg.115-143 i Maria Jesús LLAVERO: "Iniciación al estudio de la desamortización eclesiástica en las tierras de Lleida (1820-1823)" dins El món rural..., pàg.75-83. Molta informació sobre la desamortització del Trienni a Catalunya a l'obra de Cayetano BARRAQUER ROVIRALTA: Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX, Barcelona, 1915, t.I, pàg.499-1.270.

⁶⁰⁵ Juan RICO y AMAT: Diccionario de los políticos o verdadero sentido de las voces y frases más usuales entre los mismos, Madrid, 1855, pàg.145, defineix la desamortització eclesiàstica com "Resurrección del Tesoro Público. De ese Lázaro moderno más leproso y llagado que el Lázaro de las Escrituras".

⁶⁰⁶ Llei de 9 d'agost de 1820 que reactualitzava la de 13 de setembre de 1813, llei de 4 de setembre de 1820, i decrets de 9 de novembre de 1820 i de 29 de juny de 1821. Hom pot seguir l'explicació d'aquests decrets i lleis a BRINES: La desamortización..., pàg.23-52 i 65-85, i SOLÀ: "La desamortización...", pàg.367-370. Una visió general a Josep FONTANA: "La desamortización de Mendizábal y sus antecedentes", dins GARCÍA SANZ i GARRABOU (ed.): Historia agraria..., vol.1,

Toreno l'agilització de la taxació de les finques del Crèdit públic per a la seva venda, i a començaments de novembre s'aprovava un llistat de finques rústiques i urbanes per a posar a la venda⁶⁰⁷.

Els objectius de la desamortització eclesiàstica eren, segons el mateix enunciat de les actes de venda, que:

*“Al mismo paso que la desembaracen de la enorme deuda con que la han agobiado las largas calamidades pasadas militares y políticas, diesen principio y movimiento al incremento de la riqueza y la prosperidad públicas, ya extendiendo y multiplicando la propiedad, ya poniendo en acción la adormecida industria, ya dando circulación a grandes masas de capitales inactivos.”*⁶⁰⁸

A més, caldria afegir-hi l'objectiu d'ampliar la base addicta al nou règim (els nous compradors): *“hacer un gran número de propietarios y en ellos otros tantos interesados en el nuevo orden de cosas”*⁶⁰⁹, i reduir el nombrós clergat regular i el seu poder econòmic⁶¹⁰. En paraules de Josep Fontana:

“Para comprender lo realizado en este terreno por los gobiernos del trienio constitucional hay que tener en cuenta que su propósito no era el de mejorar la suerte de los campesinos, sino que pretendían utilizar los bienes nacionales como hipoteca, primero, y como fondo de amortización después, de una política de empréstitos que había de hacer posible que se fomentara el crecimiento económico sin agobiar a los contribuyentes con nuevas cargas

---

pàg.219-244; Josefina BELLO: Fraile, intendentes y políticos. Los bienes nacionales, 1835-1850, Madrid, 1997 (especialment les pàg.23-53); Francisco TOMÁS y VALIENTE: El marco político de la desamortización en España, Barcelona, 1977 (1971) (especialment les pàg.48-72) i “Reflexiones finales: entre el balance, la crítica y las sugerencias” dins Desamortización y Hacienda Pública, II, pàg.779-798; Francisco SIMÓN SEGURA: “La desamortización española del siglo XIX” dins Papeles de Economía Española, núm.20 (1984), pàg.74-107; Emili GIRALT: “Desamortizaciones, transferencias de propiedad y transformaciones agrarias en la época contemporánea” dins Actas de las I Jornadas de metodología aplicada de las ciencias históricas, Santiago de Compostela, 1975, IV, pàg.33-36; Germán RUEDA: “Bibliografía sobre el proceso desamortizador en España”, dins Agricultura y Sociedad, núm.19 (1981), pàg.215-250 i “La desamortización de Mendizábal y Espartero” dins Información Comercial Española, núm.623 (1985), pàg.53-68; NADAL: El fracaso..., pàg.54-86 i PESET: Dos ensayos..., pàg.73-85.

⁶⁰⁷ DSC, 1820, t.III, pàg.1.848, sessió 111, de 22 d'octubre, pàg.2.053, sessió 122 de 8 de novembre, i pàg.2.163, sessió 126 de 12 de novembre.

⁶⁰⁸ Un exemplar al Manual núm.19 del notari Francesc Vallès Roca, fol.70 a l'AN-AHCVP. Sobre la Junta del Crèdit Públic encarregada d'administrar i vendre aquest béns vegeu Pilar TOBOSO: “La Junta del Crédito Público en el Trienio liberal”, dins Revista de Estudios Políticos, núm.93 (1996), pàg.401-414. Pau Torres i Ribot, de Barcelona, va fer arribar a les Corts un pla “sobre el modo de subastar las fincas de monacales y regulares, a fin de lograr más beneficio en las ventas”, per la seva banda Francisco Miguel Pérez feia una representació a les Corts afirmant que “para afianzar la estabilidad del sistema constitucional y cortar los progresos del disgusto, nada más conducente que hacer cuanto antes el mayor número de propietarios posible, que se interesasen en la conservación del mismo sistema, para lo cual debería procederse con actividad en la venta de los bienes nacionales, removiendo los motivos de molestias, gastos y trabas que se notaban” (DSC, 1822, t.I, pàg.327, sessió 22, d'13 de març).

⁶⁰⁹ Informe de la Comissió d'Hisenda sobre el Crèdit públic a les Corts (DSC, 1820, t.III, pàg.1.979, sessió 118, de 30 d'octubre).

⁶¹⁰ BRINES: La desamortización..., pàg.226; TOMAS y VALIENTE: El marco..., pàg.66 i GONZALEZ MOLINA: “La desamortización...”. Informació a l'ADB, lligall 14.

fiscales”⁶¹¹.

En tot cas sempre cal tenir en compte que la desamortització era una peça més de la legislació econòmica liberal per aconseguir els seus objectius, i per tant té sentit en tant que l’inserim en aquest conglomerat, com a part d’un conjunt més ampli: sistema tributari, abolició del règim senyorial, tancaments de terres, desvinculació, etc.

Tot sembla indicar que la llei desamortitzadora fou força ben rebuda entre les classes benestants catalanes, com donen a entendre aquestes cartes dirigides a Josep Brufau de la casa Cortadellas, la primera per Josep Mer:

*“En Calaf he visto lo decretado o sea aprobado por las Cortes relativo a ventas de bienes nacionales para recibir en pago Vales Reales, y toda suerte de créditos liquidados ¿Como habrá colado esto en esa plaza? Yo no se si podremos darnos por afortunados cediendo los Vales al cambio favorable que parece han debido tomar.”*⁶¹²

I la segona per Joan Costafreda: *“Hay buenos olivares y viñedos en Poblet, ya pueden replegar vales, y dirigirles a la compra de aquellos, bien que será quasi imposible que aquella posesión por su quantía venga a manos de un solo poseedor.”*⁶¹³ El febrer de 1821, Manuel Lasala escrivia al seu corresponsal a Falset: *“Com és tanta la fam y anhelo de alguns en comprar fincas del Crèdit Públich pot ser serà del cas deixar-los saciar un poch, y ab est fi insimuo vuy que lo Mas Martí siga la última a posar a subasta”*⁶¹⁴, és a dir hi havia un cert control per part d’aquests sectors de la subhasta que els permetia fer-se amb les peces que realment els interessava⁶¹⁵. Un interès que queda clar si considerem les dades que ens ofereix Joaquin del Moral que a finals de febrer de 1821 les vendes de béns desamortitzats representava ja un valor d’uns 110 milions de rals amb uns remats

---

⁶¹¹ FONTANA: “La desamortización...”, pàg.225, que afegeix: *“la desamortización no es más que una pieza de un programa complejo que facilitó la metamorfosis de la propiedad, y que no puede comprenderse adecuadamente más que en una consideración conjunta, uniéndolo a la desvinculación, la abolición del régimen señorial y de los diezmos, el cercamiento de tierras, la supresión de la derrota de las mieses, la apropiación del agua, etc.”* (pàg.243).

⁶¹² Carta datada a Torroja el 13 d’agost de 1820 (CA-47, fol.52). Vegeu el cas de la família Safont, a Rosa CONGOST: “La família Safont, el comte de Santa Coloma i la revolució liberal” dins *Recerques*, núm.22 (1990), pàg.83-92.

⁶¹³ Carta datada a Menàrguens l’11 d’octubre de 1820 (CA-47, fol.65). Manuel Lasala també s’interessava per saber com es prenién els monjos d’Escala-Dei el decret de monacals (carta a Josep Esteve de Falset amb data de 30 de setembre de 1820, CA-47, fol.757). Els béns del monestir de Poblet, excepte l’església major i el cementiri, foren distribuïts en 100 lots per un valor total de 2.785.927 rals (FORT: “Las desamortizaciones...”, pàg.309).

⁶¹⁴ Carta de Manuel lasala a Josep Esteve de Falset amb data de 3 de febrer de 1821 (CA-50, fol.88).

⁶¹⁵ El 7 d’octubre de 1821, Antoni Satorras escrivia des de Calaf a Antoni Tudó dels Masos de Mora que *“has de veurer de informar-te de allí [Gandesa] com van las subastas de fincas del crèdit públich, qual noticias podràs tenir preparadas per quant jo vagia a Falset que serà a no tardar”* (CA-50, fol.570).

que duplicaven la taxació⁶¹⁶.

No fou gens fàcil l'ingrés dels béns eclesiàstics al Crèdit Públic, uns cops perquè, *“los ayuntamientos y otras autoridades se apoderan arbitraria y violentamente de los edificios nacionales a pretexto de emplearse para objetos públicos”*⁶¹⁷, com el de Granollers que ocupà la casa dels caputxins a la vila⁶¹⁸, les autoritats militars de Lleida que reclamaren a l'ajuntament algun dels convents suprimits a la ciutat per a quarters de la tropa⁶¹⁹, o el de Ripoll que demanà la suspensió de la venda de les finques del Crèdit públic que servien per establiments públics com l'escola, la presó i la casa de l'alcaid, així com la del claustre del convent⁶²⁰. En tenim altres exemples en l'ajuntament de Torroella de Montgrí que sol·licità el convent d'agustins descalços per instal·lar-hi l'hospital⁶²¹, l'ajuntament de Reus que demanà la casa seminari de Sant Vicenç de les Paules per habilitar-hi un hospital i casa de beneficència⁶²², i la Diputació de Girona que demanà a començaments d'octubre de 1822 que se suspengués la venda d'edificis del Crèdit públic per a dedicar-los a instrucció, beneficència, correcció, administració, quarters i presó, però el Cap polític ordenà que continués la venda⁶²³.

El cas més espectacular fou el de Barcelona on l'ajuntament sol·licità el de la Mercè i el col·legi del Carme per posar-hi l'Escola especial de la ciència de curar de la ciutat⁶²⁴, el convent dels carmelites descalços per col·locar-hi la Societat Econòmica⁶²⁵, el de Sant Gaietà per a la Secretaria i els batlles de la ciutat⁶²⁶, el col·legi tridentí per a la Universitat⁶²⁷, el convent del Carme per quarter de la Milícia Activa⁶²⁸, i el convent dels

---

⁶¹⁶ MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.129: *“una, que esta primera desamortización encontró compradores, y otra, que en relación a la pérdida de las cotizaciones de la Deuda pública, procedente de diversas partidas, a los tenedores, generalmente urbanos, no les cabía otra opción, incluso salían ganando por las pujas altas que podían hacer a causa de la bajada de la cotización, que comprar fincas, sobre todo urbanas que en aquel momento tenían más posibilidades de ganancia.”*

⁶¹⁷ Circular de 9 d'octubre de 1820.

⁶¹⁸ “Actes Granollers. 1820-1823”, sessió de 21 d'abril de 1822 (ADB, lligall 81, expedient 8).

⁶¹⁹ Ofici de l'ajuntament de Lleida al Cap polític amb data de 26 de gener de 1822 (AHPL, caixa 1450). Vegeu també *Actes Municipals. Lleida*, 1822, sessió de 25 de gener.

⁶²⁰ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 26 de setembre de 1822.

⁶²¹ “Actes Diputació Girona”, sessió de 9 de gener de 1823, i Expedient 362 de la Diputació de Girona (AHG-ADG, caixa 4)..

⁶²² Exposició a les corts amb data de 10 de març de 1823 (ACD, lligall 42, expedient 44).

⁶²³ “Actes Diputació Girona”, sessions d'1 i 21 d'octubre, 30 de novembre i 16 de desembre de 1822.

⁶²⁴ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessions de 13 de juny, 22 de juliol i 8 d'octubre de 1822.

⁶²⁵ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 12 de desembre de 1822

⁶²⁶ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 30 de setembre de 1822.

⁶²⁷ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 9 de desembre de 1822.

⁶²⁸ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.13, sessió d'11 de març de 1823.

caputxins per a fer-hi una plaça⁶²⁹, l'església de la parròquia de Sant Jaume (suprimida)⁶³⁰ i la propietat de l'església de Sant Sebastià perquè havia estat construïda pel Consell de Cent, i expropiada per Felip V, "*que se apoderó de ellos, lo mismo que de los demás propios de la Ciudad, sin otra razón ni derecho que el de conquista; y finalmente a que restablecido el régimen constitucional han revivido en cierto modo los antiguos derechos y libertades de la provincia*"⁶³¹; mentre el Comandant general reclamava el convent de les franciscanes per a quarter⁶³², el Cap polític el de Sant Francesc de Paula pel mateix objectiu⁶³³, la Diputació de Barcelona el convent de Santa Clara per a col·locar-hi el Tribunal de l'Audiència⁶³⁴, el de Sant Pere de les Puelles per a presó pública⁶³⁵, i el dels agustins de Santa Mònica o dels carmelites de Sant Josep per instal·lar-hi la seu de la Societat Econòmica i els horts dels carmelites de Gràcia per fer-hi proves⁶³⁶, i el mateix Regent de l'Audiència de Catalunya demanà de fer servir els convents suprimits de les capitals de Partit per a presons⁶³⁷. No era doncs gens estrany que el mes de març de 1823 l'Intendent es queixés de nou que molts edificis del crèdit públic "*son ocupados sin los preliminares trámites y expedientes que previenen las leyes por varias corporaciones particulares*"⁶³⁸.

Cal fer esment, però, que gràcies a l'actuació d'algunes corporacions públiques, com ajuntaments i diputacions, s'aconseguí de salvar de la rapinya i la destrucció una part important del patrimoni cultural i artístic que servaven els monestirs i convents. En tenim un exemple molt clar en la Diputació de Girona que a proposta del marquès de Capmany decidí de formar una biblioteca d'uns sis mil volums, "*los libros y documentos más interesantes para la ilustración de nuestra historia civil y eclesiástica*", procedents dels convents desamortitzats per a "*promover la instrucción de la Juventud*"⁶³⁹. El problema serà que Pròsper de Bofarull com a arxiver de la Corona d'Aragó, aconseguirà

⁶²⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 12, sessions d'11 de novembre i 9 de desembre de 1822. Des del Diario de Urgel, núm.32, de 9 de novembre de 1822, pàg.3-4, es criticava aquesta mesura: "*los justos y benéficos de Barcelona han echado a los Capuchinos de su casa, y han resuelto derribar el convento para que la constitución esté más ancha*".

⁶³⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 12, sessió de 15 de gener de 1823.

⁶³¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 12, sessió de 12 d'agost de 1822.

⁶³² Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 12, sessió de 15 de gener de 1823.

⁶³³ Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 13, sessió de 2 d'abril de 1823.

⁶³⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 13, sessió d'11 de març de 1823.

⁶³⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 13, sessió de 2 d'abril de 1823.

⁶³⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 12, sessions de 26 de setembre de 1822 i 22 de gener de 1823.

⁶³⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 12, sessió de 20 de juny de 1822.

⁶³⁸ Actes de la Diputació de Barcelona, vol. 13, sessió de 3 de març de 1823, fol.19.

que es donin ordres per a traslladar a aquest arxiu les biblioteques dels convents i monestirs suprimits de la província de Girona, delegant en el marquès de Capmany la seva recollida⁶⁴⁰.

En d'altres casos els ajuntaments s'oposaven a la venda dels béns de les comunitats religioses, com l'ajuntament de Manresa que s'oposà a la venda dels béns dels ex-jesuites⁶⁴¹, el de Tarragona que defensà la continuïtat del convent de trinitaris perquè *“todos se esmeran en ser útiles al Público en la educación de los niños, predicando, confesando, rosario quotidiano a las almas y auxilio a los moribundos”*⁶⁴², però, en canvi, davant la sol·licitud de 132 veïns que demanaven la continuïtat del convent i comunitat de dominics de la ciutat al·legant els serveis que prestaven, l'ajuntament s'hi mostrà en desacord: *“tiene por atrevida semejante solicitud que ataja la suprema autoridad y disposiciones de las Cortes, entiende que debe despreciarse”*⁶⁴³, ja que pensava utilitzar alguns dels convents per a les seves activitats:

*“Necesitando esta Ciudad un edificio proporcionado para escuela de instrucción pública, otro para pavellones, y otro para casas capitulares que están muy arruinadas y en eminente peligro de que suceda una desgracia; se ha resuelto que se represente donde corresponda pidiendo los edificios de los conventos suprimidos de Dominicos, Trinitarios y Agustinos, y así mismo se represente pidiendo la Biblioteca de Poblet por haberse perdido mucha parte de la de esta ciudad con motivo de la entrada y permanencia de los Franceses.”*⁶⁴⁴

L'ajuntament de Solsona reclamà el manteniment de l'ensenyament de Filosofia i Teologia Escolàstica que donaven els dominics, *“más necesaria a esta Ciudad por ser cabeza de Obispado y ser el recurso de los estudiantes de familias pobres que adquirirían al mismo*

---

⁶³⁹ “Actes Diputació Girona”, sessió de 20 de març de 1823 i AHG-ADG, caixa 1, expedient 6.

⁶⁴⁰ L'inventari que hem trobat ens ofereix les següents dades a Girona se suprimiren 9 convents i es recolliren 2.500 llibres, a Palamós un convent i 100 llibres, a Begur un convent i 90 llibres, a Cladells un convent i 200 llibres, a Banyoles 1 convent i 294 llibres, a Torroella de Montgrí dos convents i 207 llibres. Sense dades de Figueres: dos convents, Peralada dos convents, Castelló i Empúries quatre convents (AHG-ADG, caixa 1, expedient 7). Pròsper de Bofarull sol·licità a les Corts i aquestes accediren a la publicació periòdica d'una *“Colección diplomática alfabética de noticias históricas y curiosas de todas clases, sacadas de los documentos que custodia el archivo general de la Corona de Aragón establecido en la ciudad de Barcelona”* (DSC, 1821, t.III, pàg.2.489, sessió 118, de 25 de juny).

⁶⁴¹ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 15 de gener de 1823.

⁶⁴² *Acuerdos, 1820-III*, vol.24, sessió de 10 de novembre i doc.645 (AHMT).

⁶⁴³ *Acuerdos, 1821-I*, vol.25, sessions de 2 i 8 de juny, fol.133v. i doc.365 (AHMT).

⁶⁴⁴ A finals de novembre l'ajuntament creava una Comissió *“para pedir algunos edificios de conventos extinguidos”*. També el Cap polític reclamà edificis a Tarragona per a instal·lar-hi quarters i l'ajuntament demanà el convent dels agustins per a col·locar-hi les càtedres de segona ensenyança i el dels trinitaris per a celebrar-hi les juntes, el mes d'octubre demanà els convents de Sant Agustí i Sant Domènec per instal·lar-hi la tropa *“y evitar el alojamiento de tropa por las casas de esta ciudad”* (*Acuerdos, 1821-I*, vol.25, sessió de 30 de juny, fol.143v., 1821-2, vol.26, sessions de 23 de novembre, fol.237, i de 29 de desembre, 1822-I, vol.27, sessió de 26 de març, i 1822-II, vol.28, sessions de 3, 5 i 9 de juliol, *Acuerdos, 1822-III*, vol.29, sessió de 20 d'octubre, i doc.696, AHMT). El mes d'abril de 1823,

tiempo aquellas ciencias y lograbán de este Prelado el ascenso al Sacerdocio que de otra manera les habría sido inasequible”, per això demanaven al Cap polític que, malgrat la circular d’1 d’agost de 1821 sobre aplicació a cases d’ensenyament o beneficència dels convents suprimits, “*la aplicación de la Casa Colegio de los PP Dominicos y sus rentas a la erección de un Seminario Consiliar, cuya falta suplía en este Obispado este Colegio, dando al mismo tiempo cumplimiento con esto a lo establecido por las mismas Cortes sobre semejante establecimientos.*”⁶⁴⁵

Però els problemes no estaven tant sols en les finques i edificis urbans, sinó també en les finques rurals, on s’estaven destrossant boscos de les comunitats religioses expressament: “*ya intrusando los ganados a pastar en ellas, ya cortando maderas y haciendo destrozos*”⁶⁴⁶, en d’altres casos eren les mateixes comunitats religioses les que liquidaven el seu patrimoni a corre cuita: “*están efectuando con extraordinaria actividad la venta de trigos, azeyte y otros géneros de su propiedad*”, cosa que obligà el govern a prohibir que les comunitats religioses i els convents poguessin vendre ni alienar cap finca ni béns⁶⁴⁷. El problema era que sempre hi havia qui estava disposat a comprar-ho: “*algunos sujetos compran bienes somovientes de Monacales con perjuicio ulterior de la Nación*”⁶⁴⁸. Finalment, com assenyalava el Cap Polític de Catalunya, les comunitats religioses “*no solamente venden la plata, los efectos de la Yglesia, los órganos y quanto puede considerarse como bienes muebles, sino que las fincas rurales y los bienes inmuebles se inutilizan por las talas que hacen los monacales en los montes, en los olivares y viñas destruyendo los arbolados y haciendo bajar de precio las propiedades*

---

l’ajuntament de Tarragona proposà d’obrir una Biblioteca pública amb els volums de la biblioteca d’Escala-Dei (Acuerdos, 1823-II, vol.31, sessió de 3 d’abril, doc. 305 i 313, AHMT)

⁶⁴⁵ Document amb data de 29 d’agost de 1821 (AHCS, lligall 77).

⁶⁴⁶ Carta de 12 de desembre de 1820 (AHN, Consejos, lligall 12.073).

⁶⁴⁷ Vegeu el ban d’Antonio de Elola, Intendent de Catalunya, amb data de 10 de desembre de 1820 reproduint el decret de Corts de 7 de novembre de 1820. No era un cas específic de Catalunya, ja que a les Corts arribaren queixes de que “*están enajenando sus efectos a cualquiera precios, sin duda receloso de su reforma*” de les províncies de Madrid, Galícia, la Manxa, Lleó i Navarra (ACD, lligall 32, expedient 92). A mitjan mes de maig es denunciava des de les pàgines de la Diana constitucional política y mercantil, núm.20 i 24, de 17 i 26 de maig de 1822, pàg.3 i 3-4, a diferents persones del Priorat per ocultar béns robats a la nació en la requisita a la cartoixa d’Escala Dei.

⁶⁴⁸ Avís al Públic del Cap Polític de Catalunya amb data de 2 d’octubre de 1822 (AHN, Consejos, lligall 12.031). En aquest comunicat avisava que els compradors “*serán responsables a la Nación de los efectos comprados, declarándose pertenencia nacional, especialmente de los que se substraigan de las propiedades rurales y de otras que traen consigo el carácter de inamovibles, porque los efectos pertenecientes a un cuerpo no pueden considerarse como propiedad peculiar de los individuos actuales.*”

*puramente territoriales*⁶⁴⁹. No era pas un problema exclusiu de Catalunya, com mostren els informes de diversos Comissionats del Crèdit Públic dirigits a les Corts queixant-se que “*en algunos monasterios habían procedido los monjes a malvender los efectos, enseres y bienes, a talar los árboles y a destruir cuanto había en dichos monasterios*”⁶⁵⁰.

Pel Cap Polític era important frenar aquesta alienació massiva que estaven efectuant les comunitats religioses, “*que si bien no debería estrañarse en otras circunstancias parece que en las presentes persuade a lo menos la necesidad de fixar toda la vigilancia sobre una clase que por su defección a las nuevas instituciones pudiera llevar en esto el objeto de formar con el dinero la fuerza de almas débiles y miserables, a las cuales se buscan para servir de elementos al desorden.*”⁶⁵¹ En canvi, el govern mostrava una posició molt més moderada, com podem apreciar en aquesta nota tramesa als Caps polítics:

*“Tome las medidas oportunas para impedir la malversación, ocultación, ruina o deterioro de las propiedades de todas clases, fincas, edificios y efectos comprendidos, [...], sin incomodar su actual disfrute y posesión, ni causar extorsión alguna, observando toda la atención y urbanidad que Vd. tiene acreditada.”*⁶⁵²

Per evitar aquest i d'altres problemes el Cap Polític de Catalunya, Josep de Castellar, sol·licità la intervenció de la Diputació en l'alienació dels béns monacals, ja que:

*“Las fincas, bienes y efectos de los monacales que son de mucha entidad en esta Provincia se diese la intervención a la Diputación Provincial a fin de que las miras del legislador dirigidas no solo a la amortización de la deuda pública, sino también a enriquecer e ilustrar los institutos, bibliotecas y museos de la Nación con las preciosidades que contienen estos antiguos asilos de las letras, no sufriesen el extravío que presiento. Por otra parte el grave inconveniente que podría seguirse de la distracción maliciosa que pudiera hacerse de los documentos, títulos de propiedad y pergaminos, contenidos en los archivos podría tal vez perjudicar a los bienes de la Nación o a algún particular.”*⁶⁵³

No sempre però eren les comunitats religioses les que dificultaven la alienació d'aquests béns, així el mes de novembre de 1821, Antoni Satorras manifestava que era

---

⁶⁴⁹ Carta del Cap Polític de Catalunya al Secretari d'Hisenda amb data de 16 de setembre de 1820 (AHN, Consejos, lligall 12.031).

⁶⁵⁰ DSC, t.III, pàg.1.885-1.887, sessió 112, de 24 d'octubre. En aquest context sembla interessant pensar en els arguments que donen els colons del monestir de la Vid a la novel·la de Pio BAROJA: *Con la pluma y con el sable*, Madrid, 1915: “*Aviraneta supuso que como en todas partes encontraría oposición en los colonos de la Vid para comenzar el inventario de los bienes de la comunidad. [...] No era solamente virtud y entusiasmo por la religión los que movían a los aldeanos a protestar del inventario, la causa principal era que los vecinos de las noventa casas del pueblo, se aprovechaban como de cosa propia de los bienes casi abandonados del monasterio*”, pàg.153-154.

⁶⁵¹ Carta de 16 de setembre de 1820 (AHN, Consejos, lligall 12.031).

⁶⁵² Nota de 24 d'octubre de 1820 (AHN, Consejos, lligall 12.073).

⁶⁵³ Carta d'1 de novembre de 1820 al secretari d'Estat (AHN, Consejos, lligall 12.031).